TEISĖ

TEISĖS MOKSLŲ IR PRAKTIKOS LAIKRAŠTIS

LEIDŽIA LIETUVOS TEISININKŲ DRAUGIJA

Nr. 38 | Balandis — Birželis | 1937 m.

Dr. A. Hesse.

Apie teisinę valdymo kontrolę.

I. *Istorinė ir bendra apžvalga.*

1. Juo valstybė stiprėja viduje, ypač juo jos ūkiški pagrindai tvirtėja, juo labiau ji bus reikalinga sutvarkyto teisinio gyvenimo.

Pavyzdžiui, 18-to šimtmečio Prūsijoje prie Fridricho Didžiojo dar labai dažnai teisdarystė priklausė nuo valdovo valios, ir šis jam nepatinkamus teismų nutarimus stačiai įsakymu naikindavo arba keisdavo (Kabinetsjustiz). Tais laikais atrodytų stačiai nesąmonė, jei būtų iškeltas reikalavimas, kad valstybė arba vyriausybė pačios atsakytų teisme už tokį vyriausybinį žygį, kurį pavaldinys laiko neteisėtu. Bet 19-me šimtmety šios pažiūros iš pagrindų pasikeitė. Visų pirma buvo pripažinta būtina, kad teisdarystė turi būti padaryta nepriklausoma nuo vyriausybės arba valdovo ir kad teisėjas turi priklausyti vien tik nuo įstatymo. Svarbiausias to išsirutuliojimo gaires Prūsijos teisės istorijoje sudaro Prūsų valstybės 1850 metų sausio 31 dienos konstitucija ir 1861 metų gegužės 24 dienos įstatymas apie teismo kelio praplėtimą, kuris tarp kita ko atidarė kelią teisėjo atlyginimo reikalavimams, kad tuo būdu jis būtų apsaugotas nuo vyriausybės savavališkų žygių.

Prie pasireiškusio čia supratimo, kad teisdarystė tegali tik tada atlikti savo uždavinį, kada ji yra apsaugota nuo bet kurių valstybės valdžios turėtojo įsikišimų, prisidėjo mintis, kad ir

pati valstybė turi pasiteisinti prieš nepriklausomąjį teismą. Ši mintis, išnykus absoliutizmui, žymiai pastumta pirmyn Prancūzijos revoliucijos iškeltų pažiūrų, 19-me šimtmety prigijo ne tik Prancūzijoje, bet ir Vokietijoje bei kitose Europos kultūrinėse valstybėse. Žinoma, to išsirutuliojimo rezultatai yra skirtingi atskirose valstybėse. Nors gali būti laikoma bendra visoms kultūrinėms valstybėms teisinė pažiūra, kad valstybė, kai ji veikia privataus ūkio faktorium ir, pavyzdžiui, sudaro pirkimo, nuomos arba patarnavimo sutartis, turi, kaip fiskas, pasiteisinti prieš teismą, bet tuo kultūrinio pasaulio teisinės reikiamybės dar nėra patenkintos. Kilo reikalavimas, kad valstybė ir jos priklausančios organizacijos savo veikloje būtų nepriklausomo teisėjo kontroliuojamos ir tada, kada jos veikia, vykdydamos viešąją valdžią. Tuo buvo siekiama iš vienos pusės apsaugoti pavaldinį nuo valstybinės savivalės, o iš kitos pusės — atlyginti nuostolius, kurie jam buvo susidarę dėl valdžios veiksmo.

2. Giliausią ir palyginti paprasčiausią tos problemos sprendimą duoda anglų teisė ir, ja sekdama, — Amerikos Jungtinių Valstybių teisė. Pagal ją teisėjo valdžiai nedaromi joki suvaržymai realios kompetencijos ątžvilgiu; tokiu būdu valstybė jos organų asmeny gali būti pašaukta teisman, kad atlygintų nuostolius ar nedarytų tam tikro žygio. Šita pažiūra atitinka anglų common law nuostatus. Teisėjo valdžia, kaip konstitucinė piliečio teisių apsauga, būtų, anglų supratimu, netobula, jei prieš teismą neturėtų pasiteisinti ir vyriausybės įstaiga. Žinoma, ir šis dėsnis ilgainiui buvo įstatymų varžomas[1]).

Šitam kraštutinumui galima priešpastatyti prancūzų supratimą. Paveikti mokslo apie valstybinės valdžios padalinimą trimis rūšimis ir iš absoliutizmo laikų perimto nepasitikėjimo teismais, pradėjo ten labiau, negu bet kokioj kitoj valstybėj skirti teisdarystės funkciją nuo valdymo funkcijos. Revoliucijos įstataleidystė ne tik atėmė teismams bet kokią (pagal mokslą apie valdžių padalinimą) valdymui priklausančią funkciją, bet taip pat neleido jų teisdarystei išsiplatinti į dalykus, kurie priklauso tai sričiai.

---

[1]) Dėl smulkmenų šiuo dalyku žiūr. *Bonnard, le controle juridictionel* de l'administration (Paris, 1934) 127 pask. psl.

Tuo tarpu nuo šio griežto valdžių skyrimo buvo vėliau atsisakyta ir Prancūzijoje. Jau 1790 m. rugsėjo 7/11 d. įstatymu buvo vėl, kaip išimtis, pavesta teismams spręsti ginčai apie netiesioginius mokesčius („le contentieux des contributions indirectes“). Pamažu valdymo ginčų srity pradėjo teoretiškai skirti tarp contentieux administratifs de droit privé et de droit public. Kompleksą de droit privé paliko paprastam teismingumui[1]). Tačiau ir srity, kuri buvo laikoma teismingumui nepriklausančia sritimi, būtent, des contentieux administrativs de droit public, taigi dėl ginčų, kurie kilo tik iš viešosios valdžios vykdymo, iš pradžios buvo įsteigta tam tikra valdiška teisės patarimų įstaiga (per organes administratifs consultatifs), kuri ilgainiui tapo tų organų teisdarystės įstaiga[2]).

Visoje eilėje kitų Europos valstybių eina raida tarp abiejų aprašytų kraštutinumų, anglosaksoniško ir prancūziško; tačiau belgų, italų ir graikų nusistatymas yra labiau artimas anglosaksoniškai pažiūrai, tuo tarpu, kai vokiečių ir, jais sekant, šveicarų, austrų ir kelių kitų buv. Austrų-Vengrų valstybės ir Pietų-Slavijos — yra labiau artimi prancūzų sistemai[3]).

3. Jei vėl kreipsimės į vokiečių sutvarkymą problemos, tai matysime, kad raida eina dviem kryptim, būtent, iš vienos pusės praplečiamas galimumas ieškoti paprastuose teismuose savo teisės prieš valstybę, iš kitos pusės — tikroji valdymo tvarka atiduodama ypatingos rūšies teisinei kontrolei. Kiek liečia pirmąjį punktą, tai ir čia vėl turime reikalą su dviem kryptim, būtent, iš vienos pusės atidaromas teisinis kelias, vadinasi, leidžiama kelti byla paprastuose teismuose, kaip savarankiška priemonė, dėl viešosios teisės pobūdžio reikalavimų, kurių pripažinimas ir anksčiau atitiko teisišką galvojimą, bet kurių ieškojimas dėl tam tikrų nuostatų trūkumo galėjo būti vykdomas tik kreipiantis į pačią dalyvaujančio valdymo įstaigą; iš kitos pusės, čia turime reikalą su materialinių teisių suteikimu prieš valstybę (ir jos organizacijas), ir būtent dėl tam tikrų iš viešosios valdžios vykdymo kilusių aplinkybių, iš ko leidimas teismo keliu ieškoti tų teisių yra savaime suprantama pasekmė. Pirmojo atsitikimo pavyzdžiu gali eiti reikalavimai dėl neteisėtai apdėtų mokesčių, kuriems aukščiau minėtas 1861.V.24 d. įsta-

---

1) *Bonnard,* t. p. 152 psl., 2) *Bonnard,* t. p. 151 psl., 3) *Bonnard,* t. p. 125 pask. psl.

tymas suteikė teismo kelią; toliau teismo kelio leidimas dėl policijos žygių, kai pasiremiant ypatingu įstatymo nuostatu arba tam tikru teisės titulu prašoma atleisti nuo policijos įsakymu uždėtos pareigos (§ 2 Prūsijos 1842.V.11 d. įstatymo apie leidimą kreiptis į teismą prieš policijos žygius). Antrojo atsitikimo pavyzdys — leidimas kelti teisme reikalavimus, paremtus viešosios valdžios ėjimu — galima paminėti Prūsijos 1909.VIII. 1 d. valstybės atsakingumo įstatymas ir Reicho 1910.V.22 d. atsakingumo įstatymas, kuriais duota teisė ieškoti teisme nuostolių iš valstybės (arba jos valdymo organo) tam piliečiui, kuriam valstybės tarnautojas neteisėtu tarnybos pareigų ėjimu bus padaręs nuostolių.

Šiuo atsitikimu, vadinasi, Prūsų valstybė (arba jos valdymo organas) arba Reichas įstataleidystės aktais atsiduria šalimi paprastoje civilinėje bylosenoje, nors ginčo objektą sudarąs reikalavimas yra kilęs ne iš valstybinio privataus ūkio srities, bet iš valstybinio suverenumo srities („Contentieux administrative de droit public").

4. Valstybės arba jos valdymo organų valdymo veiklos atidavimas ypatingos rūšies kontrolei Vokietijoje susiformavo tik palyginti naujais laikais, šalia paprasto teismingumo įvedus vadinamąjį administracinį teismingumą arba administracinę ginčo teiseną. Visa eile įstatymų[1]) Prūsijoje atsirado įvairi teisenos dėsnių sistema, kuri negali būti čia smulkiau apsvarstyta. Tenurodysim jos pagrindines linijas.

Tradicinis biuriškas administracijos reikalų atlikimas, vadinamoji *administracinė bylosena,* kalbamuoju naujų sutvarkymu jokiu būdu nėra pašalinta. Šalia šios administracinės bylosenos reikalų dalis atiduota spręsti neteisininkų kolegijoms *nutarimų bylosenoje.* Eilė reikalų, kurie dėl savo prigimties buvo įstatymų leidėjo pripažinti tam tinkamais, yra leista spręsti *administracinėje ginčo teisenoje,* kai administracinės įstaigos nutarimas nepatenkina dalyvio. Čia yra taisyklė, kad ten, kur yra leista administracinė ginčo teisena, skųstis šalia to neleidžia-

---

[1]) 1875-VII-3 įstatymas apie administracinius teismus ir administracinę ginčo teiseną (G. S. S. 375), pakeistas 1880-VIII-2 įstatymu (G. S. S. 315), taip pat ir 1883-VII-30 įstatymu apie bendrą šalies valdymą (G. S. S. 195) ir 1883-VIII-1 įstatymas apie administracinių įstaigų ir administracinių teismų kompetenciją (G. S. S. 237).

ma. Skundas, t. y. tasai teisinis aktas, kuriuo skundžiamas administracinės įstaigos nutarimas, vadinasi, reikalas padaromas ginčo objektu administracinėje ginčo teisenoje, yra suvaržytas terminu (2 savaitės), Administraciniam teismui įstatymas palieka tam tikrą veikimo nuožiūrą. Jis gali nutarimu a limine atmesti skundus, kuriuos jis iš karto pripažįsta neleistinais arba nepagrįstais. Bylinėjimas žodžiu nėra būtinai reikalingas, jei tik apie tai nėra stačiai prašyta. Jei skundo reikalavimai atrodo ir be tolesnių pasiteiravimų pagrįsti, tai administracinis teismas gali nutarimu atsakovą įpareigoti ieškovo reikalavimą patenkinti. Visur kitur administracinis teismas sprendžia taip pat nepriklausomas, kaip ir paprastasis teismas. Skundais įstatymas numato apeliaciją ir reviziją. Šiaip teisena atitinka paprastųjų teismų teiseną[1]). Pilnumo dėliai dar paminėsime, kad išspręsti ginčams tarp paprastųjų teismų iš vienos pusės ir administracinių įstaigų arba administracinių teismų iš kitos pusės Reicho teisės pagrindais — Teismų santvarkos įstatymo § 17 — buvo įsteigtas Kompetencijos teismas. Tačiau kreiptis į jį, esant teisiniam ginčui iškeltam paprastame teisme, gali tik centro arba provincijos įstaigos, ir, būtent, paduodamos vadinamąjį konflikto skundą, kuris sustabdo teismo byloseną.

5. Baigdami, prie to, kas aukščiau pasakyta, pridursime dar štai ką:

Aprašytos raidos išėjimo tašką Prūsijoje, kaip ir Prancūzijoje, sudaro pažiūra apie valstybės valdžių padalinimą (priešingai anglosaksų pažiūrai apie visą aprėpiančią teismų valdžią).

Tiek teismo kelio išplėtimas, vadinasi, leidimas kelti teismuose viešosios teisės pobūdžio reikalavimus, kilusius valdymo srityje, tiek įsteigimas administracinio teismo teisinės kontrolės valstybės suverenumo aktams, yra įvykdytas įstataleidystės, kuri sudaro valdžios padalinimo dėsnio modifikaciją atskiriems atsitikimams, bet ne atsisakymą nuo to dėsnio.

---

[1]) Dėl smulkmenų galima nurodyti į administracinės ginčo teisenos aprašymą pas Grotefend, *Die Organisation der unmittelbaren und mittelbaren Staatsverwaltung, Berlin,* 1890, 132; *Hue de Grais, Handbuch der Verfassung und Verwaltung,* § 59.

Šiaip administracinių teismų teismingumas aprašytąja prasme nors ir yra savo funkcija sukurtas pagal tikrąjį teismingumą, bet savo esme tam, kuris neseka anglosaksų pažiūra, jis yra valstybės valdymo sričiai priklausantis, bet savo sąvoka jokiu būdu ne būtinas valstybės suverenumo teisių vykdymas[1]).

II. *Samprotavimai de lege ferenda.*

Ryšy su aukščiau išdėstyta teisine istorine apžvalga, pasiremdami mokslu apie valdžių padalinimą, pabandysime nustatyti de lege ferenda kelis pagrindinius dėsnius klausimui, kaip gali būti sudaryta tikslinga valdymo kontrolė per nepriklausomus teismo organus valstybėje, kur tokios kontrolės dar nėra. Aprašytasis sutvarkymas teisinės kontrolės problemos Prūsijoje nėra vieningas, ir nespecialistas jame mažai orientuojasi. Taip yra labiausiai dėl to, kad įstatymų leidėjas, įsteigdamas teisinę valdymo kontrolę, valdymo instancijas ir jų funkcijas turėjo paimti, kaip seniai esantį ir įsišaknijusį institutą. Šitas sunkumas kils kiekvienam įstatymų leidėjui, kuris pasistatys uždavinį įtaisyti teisinę kontrolę į jau esančią valdymo sistemą. Juo sudėtingesnis yra valdymo aparatas, juo problematiškesnis yra įstatymų leidėjo uždavinys. Uždavinio sprendimas būtų tik teoretiškas, gyvenimo reikiamybių nepatenkinąs, jei panorėtų leisti apskųsti administraciniam teismui tik esamoje administr-

---

[1]) Pažiūra apie valdžių padalinimą, kaip ji yra praktiškai įgyvendinta Vokietijoje ir ypač Prūsijoje, liko galiojanti ir Klaipėdos Krašte po jo atskyrimo nuo Vokiečių Reicho. Žinoma, kadangi Prūsų administracinio teismingumo organai dėl Klaipėdos Krašto savo funkcijų nustojo, tai tuoj buvo sukurta nauja įstaiga administraciniam teismingumui, kuri, ir įsigaliojus Konvencijai, pasiliko toliau, pavadinimu „administracinis teismas", bet, savaime, kompetentinga tik autonominio valdymo sričiai. Skundų instancija tada nebuvo įsteigta (Verordnung betr. die Neugestaltung der Oberverwaltung des Gebiets, vom 21. September 1920, Amtsblatt des Memelgebiets S. 347).

Klausimas, ar šitas sutvarkymas reikia pakeisti, ar tai panaikinant administracinį teismingumą, ar jį išplečiant, įsteigiant instanciją skundams prieš to administracinio teismo sprendimus, priklauso vieninteliai autonominės Klaipėdos Krašto įstataleidystės reikalų sričiai, kiek tat liečia autonominėmis Krašto funkcijomis aprėžtą administracinį teismingumą (žiūr. Klaipėdos Statuto 5 str. I pastr.). Tokios nuomonės yra Ritterbusch (*Die litauische Gerichtsverfassung und das Memelgebiet, Zeitschrift fuer osteuropaeische Recht, Jahrgang 1934, Heft 3, S.* 114).

cinėj teisenoj, instancijų eilėje paskutinės instancijos nutarimą. Duosim, administracinis kelias tam tikram reikalui turi tris instancijas, tai, įsteigus vien dvi administracinio teismo instancijas, penkios valdžios įstaigos turėtų viena paskui kitą spręsti bylą.

Toks aparatas, atsižvelgiant į reikalingą laiką, darbo jėgą ir išlaidas, negalėtų būti pateisinamas net svarbiausiems valdymo reikalams. Todėl ten, kur norima atidaryti kelias į administracinį teismą, leis paduoti skundą kiek galima jau prieš nutarimą pirmosios administracinės instancijos, visais atsitikimais — prieš antrosios instancijos nutarimą. Ir administracinio teismo teisenoje teks pasistengti sumažinti instancijų skaičių, pasitenkinant viena teismo instancija iš esmės ir leidžiant revizijos instanciją tik dėl ypatingai svarbių reikalų.

Ginčus, dėl kurių leidžiama naudotis administracine ginčo teisena, įstatymas turėtų atskirai sužymėti, tokiu būdu teisinė prezumpcija būtų prieš tos teisenos leistinumą (enumeracijos principas), nes šiaip administracinio teismo teismingumas pasidarytų beribis.

Parinkdamas reikalus, įstatymas turėtų pirma atsižvelgti į tai, kiek reikalas yra svarbus, ar kalbamojo dalyko išsprendimas turės ir šiaip svarbios reikšmės. Toks reikalas būtų tada, kada ir administracinės įstaigos veikla yra tokia, kad ji turi išvesti teisinę pasekmę iš įstaigos nustatytinių bylos aplinkybių, kaip kad, pavyzdžiui, esti, valstybei reikalaujant mokesčių, rinkliavų. Administracinio teismo teisenos tikslas tokiais atsitikimais mažai tesiskirtų nuo pačios administracinės įstaigos arba administracinės teisenos skundams instancijos uždavinio. Tik būdas teisei nustatyti būtų, žiūrint administracinio teismo teisenos santvarkos, kitoks. Būtent, tuo tarpu, kai administracinė įstaiga tokiais atsitikimais aplinkybių sudėtį turi nustatyti ex officio, administracinio teismo teisenoje, kiek ji atitinka civilinę teiseną, tai būtų šalių, vadinasi, ieškovo (skundiko) ir apskųstosios administracinės įstaigos — reikalas pateikti teismui ginčo medžiagą pagal rungtynių principo dėsnius. Administracinio teismo teisenos pirmenybė prieš skundų teiseną administraciniu keliu būtų tada tik ta, kad teismas galėtų spręsti ginčą labiau nepriklausomai ir nešališkai, negu nutarimu daugiau ar mažiau suinteresuota administracinė įstaiga.

Žinoma, tokie atsitikimai valdymo veikloje užima tik nežymią vietą. Daug dažniau administraciniai nutarimai liečia teisių formavimą, kaip tai teisių pripažinimą arba nepripažinimą, valdžios uždraudimus, kuriuos administracinė įstaiga taria sąžininga nuožiūra, kuri yra objektyvios teisės daugiau ar mažiau suvaržyta. Tokiais atsitikimais administracinio teismo sprendimas turėtų principialiai tarti tik apie tai, ar administracinė įstaiga, kurios nutarimas yra apskųstas, vykdydama savo nuožiūrą, laikėsi įstatyminių suvaržymų. Pirmutiniu klausimu, darant tą sprendimą, žinoma, būtų tai, ar aplinkybių sudėtis, kurią liečia administracinės įstaigos nutarimas, yra tiksliai ir nustatyta teisena išaiškinta. Tat patikrinti reikėtų administraciniam teismui būtinai leisti, nes kitaip jo sprendimai dažnai neturėtų jokios realios vertės. Taikyti savo nuožiūrą vietoje administracinės įstaigos nuožiūros galima būtų, norint išvengti nereikalingo grąžinimo administracinei įstaigai, išimtinais atsitikimais įstatymu jam leisti, kai aplinkybių sudėtis pasirodo išdavoje administracinės įstaigos neužtektinai arba klaidingai nustatyta.

Kiekvienu atsitikimu, revizija administracinėje ginčo teisenoje, o gal būt ir pati administracinė ginčo teisena, turėtų būt leidžiama tik dėl tam tikros ginčo kainos, kad tuo būdu nebūtų eikvojama tarnybinė darbo jėga ir daromos išlaidos dėl palyginti menko ginčo objekto.

Kiek liečia teiseną, kuri iš principo turėtų atitikti civilinę teiseną, tai būtų tikslinga duoti administraciniam teismui laisvas rankas panašiu būdu, kaip kad yra padaryta Prūsijoje.

Tačiau, principinis skyrimas tarp nutarimų teisenos ir tikrosios ginčo teisenos neturi jokios tinkamos prasmės ir be reikalo painioja dalyką.

Kiek liečia administracinio teismo sudėtį, tai neteisininkų dalyvavimas atrodo juo mažiau tikslingas, juo daugiau teismo veikla yra nukreipta į teisinę ginčo atsitikimo pusę, vadinasi, juo mažiau pasilieka vietos nuožiūros sprendimams. Neteisininkų dalyvavimas aukščiausioje instancijoje yra, be to, savaime negalimas.

Valstybėse, kuriose šalia teisėjo stažo yra administracijos teisininko stažas, būtų patartina į kolegiją įtraukti vieną arba kelis administracijos teisininkus. Bet bendrai turėtų galioti patyrimas, kad teisininkas, kuris yra nuodugniai pasiruošęs tei-

sėjo darbui, sugeba gerai atlikti ir administracinio teisėjo uždavinius.

Bet jei nusistatoma administracinius teismus sudaryti tik iš teisėjo darbui prisiruošusių asmenų, tai tada jau yra vien tikslingumo klausimas, ar sudaryti naujas administracinio teismo įstaigas ar, norint išvengti naujų įstaigų sudarymo taupumo sumetimais, pavesti vienam ar kitam jau esamam civiliniam teismui, gal būt apygardos teismui, administracinio teismo pirmosios instancijos darbą ir vyriausiajam civiliniam teismui administracinės ginčo teisenos revizijos instancijos darbą. Ir paskutinį kelią pasirinkus, tat reiškia — žiūrint iš valdžių padalinimo pusės — ne ką kita, kaip kad teismams yra duota funkcija, kuri priklauso svetimai jiems valstybės veiklos sričiai, būtent, valdymo sričiai, ir jų tikrą paskirtį, teismingumą, atitinka labiau savo forma, negu savo vidujine esme.

—/—

Prof. Nils Stjernberg.

Apie tarptautinės taikos laikotarpį antro tūkstančio metų prieš Kr. g. vidury.*)

Mūsų laikais, valstybės mokslo atstovų tarpe yra kilęs abejojimas, — jį paskatino atsirasti didieji perversmai valstybių gyvenime, — ar pats tas mokslas turi pasitenkinti valstybės gyvenimo įvykių konstatavimu iš aprašymų, ar, gal, jis gali drįsti ieškoti ir priežastingumo sąryšio tarp tų įvykių ir, kur galima, nustatyti jų dėsningumą. Per vieną paskaitą aš, žinoma, negaliu visu tuo klausimu savo nuomonės pareikšti. Mano uždavinys kur kas kuklesnis: noriu pabandyti vienu pavyzdžiu pavaizduoti, kad, vis dėlto, gal, nereikia nustoti vilties, nors bent su spragomis ir siauresniu mastu įrodyti, jog valstybių gyvenime tolygios priežastys sukelia tolygius padarinius. Savo pavyzdį aš paėmiau iš tolimos praeities tarptautinio valstybių bendravimo, praeities, kurią nauji archeologijos mokslų laimėjimai padarė mums prieinamą. Ta tolima gadynė paranki dar

*) Paskaita, skaityta š. m. gegužės 8 d. V. D. Un-te vokiečių kalba.

tuo, kad ji visai nepaliesta politinių dabarties priešingybių. Pažymėjęs šias pastabas, aš pradedu nagrinėti savo temą.

Po didžiojo karo viename žinomame Amerikos žurnale kelerius metus ėjo įdomi palemika tarp vieno žymaus Amerikos valstybinių mokslų žinovo ir garsaus anglo lordo Cromer, kuris praeito šimtmečio aštuoniasdešimtaisiais metais buvo Egipto valdytoju. Tos polemikos tema buvo labai įdomi: ji, tarp kita ko, lietė klausimą, ar modernioji demokratija gali būti pasaulinės taikos laidu.

Amerikietis teigė, kad moderniosios demokratijos, kaip ir praeities demokratijos, palyginti su kitomis valstybės formomis, mažiau varžo žmonių aistras, ir todėl jos yra linkusios uoliau ginti savo interesus nuo kitų valstybių ir energingiau siekti, kad ir kraštutiniausiomis priemonėmis juos patenkinti. Savo nuomonei paremti tas Amerikos mokslininkas dideliame veikale pateikė daugelį faktų, paimtų iš Jungtinių Valstybių istorijos. Europos demokratijose panašių reiškinių, jo tvirtinimu, nesą todėl, kad čia žmonių aistros laikinai nukreiptos į kitą tikslą — į vidujinę klasių kovą. „Palinkimą keliauti yra nuslopinęs ne noras taikos, o noras kitokios rūšies karo", — tokie buvo paskutiniai jo polemikos žodžiai. Savo aukščiau išreikštai nuomonei apie demokratiją, kaipo apie labai netikrą pasaulinės taikos laidą, garsusis anglų valstybės vyras priešais pastatė tokius, čia pažodžiui cituojamus, samprotavimus: „Ar tai tiesa? Tikrai šito negalima nuginčyti, o istorijos patyrimas įrodo, kad tai yra tiesa. Vis dėlto atrodo, kad galima nusiteikti optimistiškai ir manyti, kad dabarty esama simptomų, rodančių moderniosios demokratijos vedamąją liniją artimoj ateity būsiant greičiau taikingą, negu karingą". Senasis anglų valstybės vyras negalėjo išnagrinėti tų simptomų, kuriuos jis čia turėjo galvoje, nes jo plunksna amžinai iškrito iš rankos.

Aš čia nebandysiu tęsti tokiu būdu nutrauktos polemikos. Norėčiau tik pažymėti, kad abi ginčo šalys visai sutiko, jog tarptautinės taikos ir tarptautinio pasitikėjimo atžvilgiu būdinga XIX amžiaus antroji pusė, anglų mokslininkų vadinama „Pax Britanica", negali būti aiškinama tuo, kad tai buvo drauge ir Europos demokratijos laimėjimų laikotarpis.

Jei ši nuomonė yra teisinga, tai kaip galima išaiškinti tą nuostabų valstybių gyvenimo reiškinį? Reikia pažymėti, kad nuo didelio įtempimo, kurį Europos valstybėse sukėlė nepaprastas

gyventojų prieauglis, jos atsipalaidavo, įgydamos didelių kolonijų anapus vandenyno. Bet, žiūrint iš esmės, to vis dėlto nepakako išvengti pasėkoms, kurios turėjo kilti valstybių bendravime dėl tokio pasaulinėj istorijoj ypatingo reiškinio, kaip kad XIX a. Europoje didelis mirtingumo mažėjimas. Anglų mokslininkai, norėdami išaiškinti šį nuostabų taikos laikotarpį, atkreipė dėmesį į kitą dalyką: į retą ir pasaulinėj istorijoj ypatingą tų laikų valstybių valdymo sistemos pobūdį.

Atsakant į klausimą, kuriomis priemonėmis geriausia galima išlaikyti taiką vienoje kurioje uždaroje kultūrinėje bendruomenėje, graikų vadinamoje „oekumene", visais laikais buvo nurodomi trys įvairūs būdai. Pirmasis iš jų — tai pusiausvyros sistema. Ši sistema laiduoja taiką nepadaringai ir tik trumpam laikui. Juo toliau šiuo keliu einama, juo aiškiau pradedama nujausti, kad kovos dienos artėja. Antras būdas — tai visuotinė konfederacija, kurios jau nuo paskutinių viduramžio šimtmečių siekė valstybės vyrai ir mokslininkai. Mūsų laikais ta konfederacija tik iš dalies įgyvendinta ir dar neišbandyta, ar, geriau pasakius, dar sėkmingai neišbandyta. Trečiasis būdas — universalinė valstybė, visos oekumene's pajungimas vienai valstybinei valdžiai. Šis būdas pagal žinomiausią istorijos pavyzdį vadinamas „Pax Romana". Tačiau, šis istorinis pavyzdys kaip tik rodo, kad ir taikioje taikos organizacijoje yra trūkumų. Oekumene'j Julijų dinastijos viešpatavimo metu dėl tos sistemos 100 metų tvėrė taika; Flavijų dinastijos ir jos artimiausių įpėdinių viešpatavimo laikais dėl to taika viešpatavo daugiau kaip 100 metų. Bet prieš tai, ir po to kildavo naminiai karai — ir dar kokie karai! Mūsų eros III-jo amžiaus vidury jie buvo tapę beveik normaliu valstybės gyvenimo reiškiniu, ir naujųjų laikų istorininkai vis labiau sutinka, kad antikinei kultūrai jau tuomet buvo suduotas mirtinas smūgis. Čia dar reikia paminėti beveik nuolatinius karus oekumene's pasieny!

Universalinė valstybė, kaipo tarptautinės taikos garantija, nepasiekia tikslo dėl vidaus karų. Tas pat įvyko ir tolimoj Rytų Azijos oekumene'je. Tai, ką Kinija pergyvena mūsų dienomis, ji jau daug kartų yra pergyvenusi praeityje.

Anglų mokslininkai sako, kad istorija rodanti, jog esama dar ketvirto tarptautinės taikos organizacijos tipo, kuris, kad ir neilgai tetveriąs, davė žmonijai daugiau naudos, negu visi kiti. Čia turima galvoje valstybių sistemos suorganizavimas to-

kiais pagrindais: viena valstybė esti visoj sistemoj galingiausia. Ji tokia galinga, kad jokia kita valstybė nė galvoti negali jai pasipriešinti. Bet ta galingoji valstybė yra taikinga. Jai nėra jokios prasmės esamą valstybių sistemą keisti. Tokia valstybių sistema duoda jai visa, kas jos interesams plėtotis yra reikalinga ar pageidaujama.

Tokios valstybių sistemos egzistavimas neužkerta kelio konfliktams tarp antraeilių valstybių atsirasti. Tačiau ji sukūria tarp tautų „gyvenimo ir leidimo kitiems gyventi" dvasią, kurią vyresnieji iš mūsų tarpo jau vieną kartą yra patyrę. Anglų mokslininkų pažiūromis, tokia yra, arba, tiksliau pasakius, tokia buvo **Imperium Brittanicum** reali reikšmė tautų bendravime.

Suprantama, kad pasaulio istorijoj tokia valstybių sistema yra retas ir nepaprastas reiškinys. Anglų mokslininkų nuomonė rados gilesnė ir reikšmingesnė, kai pasirodė, kad galima nurodyti dar vieną pavyzdį panašios pasaulinės taikos gadynės, kuris, nuostabiu būdu priklauso kultūringosios žmonijos politinės vaikystės amžiui, ir atsirado seniausioje mums žinomoje valstybių sistemoje, būtent, toje valstybių sistemoje, kuri susikūrė artimuosiuose rytuose apie vidurį antro tūkstančio metų prieš Kristaus gimimą. Atradus dviejų tų laikų valstybių — Egipto ir Hetitu — valstybinių archyvų žymias dalis, netikėtai gauta apie tą gadynę tokių smulkių žinių, kokių retai užtinkama apie senovės amžius.

Ši valstybių sistema sukurta taip, kad Egiptui išsilaisvinus iš 100 metų trūkusios hyksų tautos priespaudos, garsieji 18-tos dinastijos faraonai, atrodo, visai sąmoningai siekė apsidrausti nuo panašių užpuolimų, planingai užkariaudami Siriją. Jų skaitlingi karo žygiai pasiekė net Eufrato krantus, kur du faraonai pastatė paminklinius akmenis, iki mūsų dienų rodančius jų užkariavimų ribas, tokias ribas, kokių Egiptas vėliau niekad nebeperžengė. Šitos Egipto imperijos kūrėjas ir organizatorius buvo didysis faraonas Totmesas III. Tiesa, jam mirus, Sirija dar sukilo, tačiau jo sūnaus Amon-Hotepo II buvo numalšinta. Tuo būdu, jo ir jo artimiausių įpėdinių valdymo laikui, Egipto viešpatavimas Sirijoj buvo laiduotas.

Dėl tų užkariavimų Egiptas susisiekė su kitomis artimųjų rytų valstybėmis: su Babilonija, su dar nežymia Asirija, su indoeuropiečių karių luomo iš dalies asiriškoj žemėj įsteigta

Mitanni valstybe; o taip pat su greta šių valstybių Mažosios Azijos aukštumoj irgi atkeliavusių indoeuropiečių įkurta Hetitu valstybe.

Šitų įvykių sukurtoji valstybių sistema priklausė aukščiau minėtam tipui. Egiptas čia įgavo dominuojantį vaidmenį. Net ir didžiausios kaimyninės valstybės negalėjo palaužti jo galybės. XX a. prieš Kr., Hamurabi dinastijai valdant, buvusi galinga Babilonijos valstybė dėl kelis šimtmečius trukusių šiaurės barbarų užpuolimų ir įsiveržimų buvo nusilpusi. O Hetitų valstybė dar nebuvo pasiekusi tokios galybės, kad drįstų pradėti kovą su Egiptu.

Tuo tarpu pats Egiptas buvo taikingai nusiteikęs. Turėdamas savo rankose pavojingų įsibrovimų vartus Sirijoj, per Sirijos uostus viešpataudamas jūrai, ir aplink supančių dykumų gerai ginamas, Egiptas buvo, prieš susikūriant ties jo pietine siena Etiopijos valstybei, kuri keletą šimtmečių vėliau Egipto istorijoj suvaidino tokį svarbų vaidmenį, kaip ir nepasiekiamas. Tai gerokai primena Britų salų tautą, jai įsigalėjus jūrose. Istorija čia nurodo tą nuostabų faktą, kad egiptiečių tauta, kuri dviejų kartų kovose ir karuose išaugo tikra karių tauta, pasiekusi aukščiau minėtus politinius tikslus, kitiems faraonams viešpataujant — ypač Amon - Hotepui III ir jo sūnui Amon - Hotepui IV, vėliau išgarsėjusiam Akhenato vardu — grįžo į visai ramų kultūros darbą.

Vadinas, ir šitoje taip tolimų laikų valstybių sistemoje matome „gyvenimo ir leidimo gyventi“ dvasią, apie kurią aš pirmiau esu užsiminęs. Anglų mokslininkai tą tarptautinės taikos gadynę pavadino „Pax Aegiptiaca“ ir, ne be pasididžiavimo, pastatė ją greta Britų valstybės sukurtos taikos gadynės.

Šitokio palyginimo reikšmę žymiai padidina tai, kad abiejose tose taikos gadynėse lygiagretai pasirodo vienodų reiškinių, iš kurių aš norėčiau tik dalį suminėti.

Abiem tom kultūros gadynėm charakteringa nepaprastai didelė kultūrinė ir ekonominė pažanga. Valstybės sistemos pamatai atrodo stiprūs ir nepajudinami. Atskiri asmens savo ūkiškam veikimui jaučia tvirtą pamatą. Pasaulinio ūkio ir pasaulinės prekybos reikalai valstybių politikoje vaidina labai svarbų vaidmenį. XIX-ame amžiuje tai rodo ir tas faktas, kad 1851 m. pirmą pasaulinę parodą atidarė vienas Anglijos karaliaus sostui labai artimas kunigaikštis. Tokią pat dvasią mato-

me ir anoje tolimoje taikos gadynėje. Štai vienas pavyzdys. Palestinoje, kuri tais laikais priklausė Egiptui, apiplėšė Babilonijos pirklių vilkstinę. „Taigi", — rašo Babilonijos karalius faraonui Amonhotepui IV, — „Kanaanas yra Tavo žemė ir Tu esi jo karalius. Tame krašte man padarytas smurtas; sudrausk smurtininkus. Atlygink už vertybes, kurias jie pavogė, ir nužudyk juos, nes jie mano tarnus nužudė; ir atkeršyk už jų kraują. Jei Tu tų piktadarių nenužudysi, jie sugrįž ir išžudys mano vilkstines, o gal net ir Tavo paties pasiuntinius. Prekyba tarp mūsų valstybių sustos, ir Kanaano tauta nusigręš nuo Tavęs".

Kai dėl tų laikų kultūros klestėjimo, tai tebūnie man leista priminti tik vieną faktą. Kaip nustebo visas pasaulis, kai, maždaug prieš dešimtį metų, atidarius garsaus Tut-anch-amono kapo trečiąjį kambarį, parodė jam keturių mirties deivių pakeltose rankose, laikančių mirties urnas, atvaizdus. Bet neužmirškime, kad tai, ką tuomet regėjo mūsų akys, buvo tik paskutiniai tos šviesios taikos gadynės spinduliai!

Aukščiau minėto tipo valstybių sistemai esant, tarptautiniuose santykiuose turi pasireikšti didžiausias tarpusavio pasitikėjimas. Liečiant antrąją XIX-jo a. pusę, pakaks paminėti du faktus: 50-aisiais metais pasų prievolės panaikinimą ir laisvos tarpvalstybinės prekybos principo įgyvendinimą 1860 m. garsiąja Anglijos Prancūzijos prekybos sutartimi. Gal kuris iš mano klausytojų pagalvos: argi paskutinį faktą čia tikslu minėti? Ar tai nebuvo daugiau politinės ekonomijos teorijų laimėjimas? Dėl to galimo paabejojimo turiu pareikšti, kad mūsų laikų ekonomistai dėl tų principų būtinumo sutinka kur kas labiau, negu anais laikais; bet vis dėlto mes dar toli nuo jų įgyvendinimo. Kodėl? Argi ne ta pati pagrindinė priežastis, kad tarpvalstybiniuose santykiuose trūksta pasitikėjimo?

Ar anoj tolimoj taikos gadynėj irgi buvo panašių reiškinių? Taip, jų buvo daug. Leiskite man paminėti nors vieną iš jų. Tų laikų šaltiniai mums nurodo daugelį atvėjų, kai valstybės garbingiausius savo dievų atvaizdus siuntė apsilankyti į kitas valstybes. Čia prisiminkime tai, kad, pagal tų laikų religinį supratimą, dievybių veikimas buvo glaudžiai susijęs su jų kulto daiktais. Tokį pat supratimą matome ir daug amžių vėliau, dievybės atvaizdų neturinčioj žydų tikyboj; jį galima pastebėti iš Senojo Įstatymo šaltinių, kurie nurodo, kokia buvo tautinė nelaimė, kai Sandoros Dėžė pateko į filistinų rankas.

Tik tada mes tinkamai suprasime, kokį didelį tarpusavio pasitikėjimą rodė tokie valstybių veiksmai. Mitanni valstybės karalius du kartu siuntė į Egipto žemę didžiosios deivės Istar atvaizdą, kad jis ten neneštų palaimos. Paskutinį kartą siunčiant, prijungtas šitoks raštas: „Dabar mes ją išsiuntėme, ir dabar ji iškeliavo. Jau mano tėvui valdant ji kartą buvo nukeliavusi į tą kraštą. Ir taip, kaip anuomet ją pagerbė, taip tegu dabar mano brolis ją pagarbina dešimtį kartų daugiau. Tepagarbina ją mano brolis ir teleidžia jai džiaugsmingai sugrįšti atgal".

Naujųjų laikų valstybės tokį tarpvalstybinį pasitikėjimą vargiai galėtų parodyti. Nebent, jei būtų paklausyta kai kurių ekonomistų patarimų, kuriais, šiandieninės valstybės, bendros gerovės vardan turėtų su pasitikėjimu viena kitai perleisti savo valstybinių bankų aukso atsargas!

Moderniajai pasaulinės taikos gadynei buvo būdingas taikos ir žmoniškumo idėjų iškilimas. Gyvoji karta subendrina savo patyrimą. Svajonė apie amžiną taiką ir apie tarptautinę brolybę pamažu įsivyrauja viešojoje nuomonėje. Tais laikais, kai Londone atidarė pirmą pasaulinę parodą, didysis prancūzas Littré skelbė: „Jau 25 metai, kai visuomenės mokslas numatė taiką. Ir šiandie sociologas mano, kad taika bus išlaikyta paskutinėje mūsų pereinamosios gadynės daly; o tuomet respublikų konfederacija sujungs Europos Vakarus ir užbaigs visus smurtingus konfliktus". Tą pat skelbė ir kiti mokslininkai. Maždaug tuo pat laiku naujai įsteigta Stokholme darbininkų sąjunga išleido atsišaukimą, kur sakoma: „Tautoms prasideda nauji laikai, ir iš visų susitaikinimo ir susibroliavimo atsiras geresnis, šviesesnis sugyvenimas". Krymo karas tuos balsus buvo nuslopinęs, bet amžiui baigiantis jie vėl atgijo.

Ar anoj tolimoj gadynėj buvo panašių reiškinių? Taip buvo. Jų aptinkame ten, kur, žinodami tų laikų visuomenės struktūrą, galime tikėtis rasti, būtent, faraono Amonhotepo sukurtoje religijoje. Šitą religijos kūrėją ant sosto vadina „nesuprantamu". Jei žiūrėsime tik į jo sukurtos religijos kilmę, tai ji gali atrodyti nesuprantama. Tačiau jos taikos ir žmoniškumo idėjas galima lengvai išaiškinti tuo laikmečiu, kuriuo sakytas faraonas gyveno. Šitokios idėjos naturaliu būdu atsiranda baigiantis pasaulinei gadynei, kurioje žmonija daugiau, negu per ištisą žmogaus amžių, jautė visuotinės taikos palaimą.

Remiantis istorijos šaltiniais, tariama, kad tas faraonas mokslą bandė įgyvendinti ir politikoj. Atrodo, kad jis atsisakė griebtis karinių priemonių nepriklausomybės šalininkų judėjimui Sirijoj numalšinti. Gydytojai yra tyrinėję tai, kas laikyta minimo faraono kaukole. Jie tarėsi galį nustatyti, kad jis buvęs „ne visai tvarkoj". Bet iš paskesnių tyrinėjimų galima spėti, kad griaučiai buvę sukeisti. Pagaliau, ar būtinai reikia bandyti jo pasielgimus aiškinti tokiais neaiškiais duomenimis? Ar galima laikyti beprotybe tai, kad religijos steigėjas ant sosto, skelbiąs religine tiesa tokį mokslą, kuriuo visi žmonės yra vieno tėvo vaikai ir kad biauru pralieti savo brolių kraują, ir savo politiniame darbe to mokslo laikėsi? Antrojoj XIX a. pusėje aptinkame bent vieną pavyzdį, rodantį kaip taikos ir žmoniškumo idėjos prasiveržė iki pat vieno sosto ir ten sukėlė net priešingą valstybės interesams politinį veikimą. Aš čia turiu galvoje tai, kad 70-aisiais metais prijungus Transvalį, po įvykusio būrų sukilimo ir anglų pralaimėjimo ties Majuba Hill, Williamas Gladstone, nepaisydamas Afrikos generalgubernatoriaus nuomonės, grąžino būrams laisvę. Panašūs dalykai brangiai atsiėjo atitinkamoms valstybėms. Didysis 19 dinastijos kariautojas, faraonas Seti I, Egipte turėjo pavartoti didelę jėgą ir pakelti daug vargo, kad atitaisytų tai, ką jo pirmtakūnas buvo apleidęs.

Aukščiau išdėstyto pobūdžio taikos gadynė, dėl savo prigimties, trumpai tegali tverti. Ji baigiasi tada, kai kita kuri sakytos valstybių sistemos valstybė pasiekia tokią galybę, kad gali išdrįsti pradėti kovą su galinguoju, kad sau parūpintų „vietelę prieš saulę". Tais tolimais laikais, apie kuriuos mes čia kalbame, Hetitų valstybės įsigalėjimas pakasė taikos pagrindus. „Vietelė prieš saulę" vadinta turtinga šiaurinės Sirijos lyguma. Šitaip prasidėjo ilgai užsitęsę hetitų karai. Kas juos galutinai laimėjo — taip pat sunku spręsti, kaip kad atsakyti į klausimą, kuri iš dviejų galingiausių Europos valstybių laimėjo Didįjį Karą.

Abiem atvejais, žinoma, daugiausia laimėjo trečioji valstybė. Abiejų galingiausių sakytos valstybių sistemos valstybių nusilpimas nutiesė Asirijai kelią įsivyrauti pasauly.

Baigdamas savo paskaitą turiu su skausmu konstatuoti, kad maldos dėl taikos, kurios per tūkstančius metų kilo į dangų

iš žmonijos kraujo ir ašarų, taip mažai taikos išprašė žemei. Žmonių atmintis yra trumpa. Paskesnė karta gyvena beveik nepastebėdama pirmosios kartos prityrimo... „Europa pradeda užmiršti savo žuvusiuosius“, — jau prieš kokią dešimtį metų skundėsi norvegiškos Nobelio premijos teikėjas. Žmonių širdyse, be taikos troškimo glūdi dar daug kitų troškimų. Mes turime pasiguosti tuo, kad visuotinės taikos angelas, bent retkarčiais nusileidžia žemėn. Žinoma, tai įvyksta ne dėl žmonių prašymo, o tik tada, kai dėl nuolatinės žemiškųjų interesų kovos atsiranda reta ir ypatinga konsteliacija. Be to, žmonija savo gyvenime patyrė dar vieną dalyką, kuris gali laiduoti ir remti mūsų taikos viltį — tai stebėjimas iš arti, kaip gėrio jėga apima visą žmogaus gyvenimą ir nugali iš žmonių savinaudiškumo kylančias pagundas. Ar mes turime sutikti su didžiojo žmonių padermės likimo stebėtojo, Bažnyčios tėvo Augustino, nuomone, kad tai palies tik mažą žmonių būrį — Dievo išrinktųjų būrį — ar mes, modernieji žmonės, nedrįsime galvoti, kad žmonių padermė sudaro vienetą, ir kad tai, kas atsitinka vieno žmogaus gyvenime, kartą gali atsitikti ir visos žmonijos gyvenime? Vertė *Al. Plateris.*

—/—

V. Fridšteinas.

Dėl administracinio teismo Lietuvoje.

1.

Šių metų kovo mėn. Seimas išrinko komisiją įstatymui apie administracinį teismą paruošti. Šis klausimas seniai jau subrendo. Piliečiams kasdien tenka susidurti su administracijos įvairiais reikalavimais. Ne visada šie, net aukščiausiųjų administracijos organų reikalavimai, atitinka įstatymą. Savaime suprantama, kad kiekvienas pilietis turi teisę dėl administracijos organų veiksmų skųstis jų vyresnybei (po načalstvu). Tačiau šis kelias nevisada garantuoja teisėtą bylos išsprendimą; esant tokiai tvarkai, administracija pati yra savo bylų sprendėjas (teisėjas). Žinoma, su tokia padėtimi sutikti negalima. Reikia turėti kompetentingą, nepriklausomą įstaigą, kuri spręstų visus ginčus tarp administracijos ir piliečių.

Yra nuomonių, kad administracinio teismo institutas pas mus Lietuvoje pakankamai sutvarkytas ir nėra reikalo tuo tarpu skubėti jį toliau plėsti. Pas mus, — sako šios nuomonės gynėjai, — galima skųsti Vyriausiajam Tribunolui Vyriausios Žemės Tvarkymo Komisijos nutarimus. Taip pat galima jam skųsti Vyriausiosios Darbo Pajamų Mokesčio Komisijos nutarimus, Vidaus Reikalų Ministerio nutarimus, liečiančius vietos savivaldybes, socialinę apsaugą ir rinkimo komisijas (tam tikrais atsitikimais).

Įžiūrėjus arčiau tą klausimą, su ta nuomone sutikti nebus galima. Vyriausioji Žemės Tvarkymo Komisija sprendžia, tikrai sakant, grynai civilines bylas — ginčus dėl suskirstymo kaimų į viensėdžius. Čia administracija visai nesuinteresuota. Administracinis teismas gi reikalingas kaip tik tam, kad spręstų ginčus prieš administraciją, o to šiuo atveju visai nėra. Čia turime ginčus tarp piliečių. Visas šitas bylas turėtų spręsti tik teismai. Vienintelis pateisinimas esamos tvarkos yra ta aplinkybė, kad čia didelę reikšmę turi suskirstymo technika ir perdidelis skaičius šių bylų, įvykdžius žemės reformą; nenorėta perdaug apsunkinti teismus.

Mokesčių srityj galima skųstis Vyriausiajam Tribunolui tik dėl darbo pajamų mokesčio, o dėl verslo pelno mokesčio arba dėl pagrindinio verslo mokesčio skųstis Vyriausiajam Tribunolui negalima.

Kas liečia skundus Vyr. Tribunolui prieš Vidaus Reikalų Ministerio nutarimus dėl patvirtinimo arba panaikinimo vietos savivaldybių nutarimų, tai ši teisė yra grynai iliuzorinė. Dalykas tas, kad Vidaus Reikalų Ministeris gali savivaldybių nutarimus patvirtinti arba panaikinti tiek *teisės* atžvilgiu, tiek ir *tikslingumo* atžvilgiu, o skųstis tegalima *teisės* atžvilgiu (Vietos Savivaldybės įstatymas — V. Ž. Nr. 356, str. 10 ir 313). Vadinasi, piliečiai ar Savivaldybės gali pasinaudoti savo skundimo teise tais retais atsitikimais, kada Vidaus Reikalų Ministeris (tiksliau kalbant, jo referentas) užmiršo pažymėti, kad tas ar kitas Savivaldybės nutarimas yra tikslingas ar netikslingas.

Muitų rinkliavų klausimais (tarifo pritaikymas, baudos už melagingą prekių deklaravimą) skųstis Vyriausiajam Tribunolui negalima. Šioms byloms spręsti prie Finansų Ministerijos įsteigta atskira Komisija (V. Ž. Nr. 164, muitinių įstatų § 66), kuri yra savo rūšies unicum. Joje dalyvauja, tarp kitų, asme-

nys, kurių naudai eina dalis tų baudų. Tokiu būdu šie asmenys patys atiteisia sau pinigus.

Iš pasakyto aišku, kad mes teturime silpną administracinio teismo užuomazgą ir tinkamai įsteigto administracinio teismo veikimui pasilieka dar labai plati dirva.

Čia tenka bent trumpai susipažinti su įvairiomis administracinio teismo sudarymo sistemomis.

Anglijoj ir, apskritai, anglų - saksų šalyse (Amerikos respublikose) visi skundai prieš administracijos veiksmus sprendžiami teismų.

Anglijoj — rašo profesorius Daisi (Dicey) — nėra nieko, kas atitiktų Prancūzijos „administracinės teisės" (droits administratif) sąvoką arba „administracinius teismus" (tribunaux administratif). Principas, padėtas „administracinio teismo" pagrindan, būtent, kad bylos ar ginčai, kuriuose įvelti (dalyvauja) vyriausybė ar jos tarnautojai, nepriklauso civiliniams teismams ir turi būti sprendžiami specialių, mažiau ar daugiau administracinio pobūdžio įstaigų, visiškai nėra žinomas Anglijos teisei ir nesuderinamas su Anglijos papročiais bei tradicijomis.

Italijoj, 1865 m. kovo 20 dienos įstatymu skundai prieš administraciją paduodami teismams. Tokia pat tvarka administraciniams ginčams spręsti yra Austrijoj, 1867 m. gruodžio 21 d. įstatymas, Olandijoj, Danijoj, Norvegijoj.

Belgijoj visi ginčai su administracija, išskyrus bylas dėl karinės prievolės, rinkimų, piniginių apyskaitų ir tiesioginių mokesčių, sprendžiami civilinių teismų.

Kitaip šis klausimas sutvarkytas Prancūzijoj. Ten ginčai su administracija iš teismų kompetencijos išskirti.

Aukščiausioji instancija ginčams su administracija spręsti yra Valstybės Taryba (Conseil d'État), kuri tiesioginiai administracijoje nedalyvauja ir todėl nėra savo bylų teisėjas. Nors įstatymu jos nariai neskiriami iki gyvos galvos (jie skiriami Respublikos Prezidento 9 metams) ir nėra nepašalinami, bet faktiškai nuo 1879 m. nebuvo atsitikimo, kad kas nors iš jos narių būtų pašalintas net devyneriems metams praėjus; nei vienas Ministerių Kabinetas nedrįs pašalinti Valstybės Tarybos narį, nes tuo kabinetas rizikuoja, kad parlamentas pasiųs jį atostogų. Tokiu būdu, Valstybės Taryba naudojasi visiška

nepriklausomybe, dideliu populiarumu ir aukšta pagarba tiek iš tautos, tiek ir iš vyriausybės pusės.

Valstybės Tarybo buvo tinkamai sutvarkyta Napoleono I laikais; tada buvo kalbama, kad Taryba yra Imperijos civilinė garbė (la gloire civile de l' Empire). Taip prancūzai žiūri į ją ir dabar.

Priežastys, dėl kurių administracinė justicija liko išskirta iš bendrųjų teismų kompetencijos, glūdi Prancūzijos istorijoj ir Montesqueux valdžios padalinimo teorijoje.

Priešrevoliuciniai aukščiausieji teismai (vadinamieji parlamentai) turėjo blogą vardą. Su jais kovojo karaliai, bet negalėjo juos nugalėti (parlamento — aukščiausio teismo — narių vietos buvo perkamos ir parduodamos; jos buvo asmeninė nuosavybė); jų neapkentė ir visuomenė. Be to, valdžios padalinimo teorija neleido teismo valdžiai kištis į vykdomosios valdžios veikimo sritį. Būdamas šių dviejų veiksnių įtakoje, Tautos Susirinkimas (Assamblée Nationale) griežtai atskyrė administracijos veikimo plotą nuo teismo veikimo. 1790 m. rugpiūčio 24 d. įstatymo (II d., 13 str.) buvo nustatyta, kad teisėjai negali bet kuriuo būdu trukdyti administracinių įstaigų darbą ir šaukti pas save administracijos valdininkus dėl jų pareigų ėjimo; priešingai jie gali būti patraukti atsakomybėn už perdidelės valdžios pasisavinimą. Šis įstatymas įterptas į 1791 m. rugsėjo 3 d. konstituciją ir liko galioj iki šiol, išskyrus vieną dalyką, būtent, netiesioginių mokesčių įstatymus (muito rinkliavos, akcyzai, žyminis mokestis); ginčai dėl šių mokesčių perduoti bendriems teismams spręsti.

Valstybės Taryba ne tik sprendžia skundus dėl administracijos (ir ministerių) veiksmų, bet turi ir kitų labai svarbių funkcijų: jai priklauso aukščiausioji administracijos priežiūra, dėl ko ji leidžia atitinkamas instrukcijas; ji prižiūri Atskaitomybės Rūmus (Cour de Comptes); ji taria savo nuomonę dėl Ministerijų paruoštų įstatymų projektų ir pati ruošia įstatymų projektus, Ministerių prašoma; ji aiškina įstatymus, liečiančius administraciją, ir pagaliau — o tat yra svarbiausia — ji ruošia taisykles įstatymams vykdyti, jei tokia teisė įstatymų duota Respublikos Prezidentui (vadinamieji regléments, rendus en Conseil d'État). Valstybės Tarybos išvados (avis) Respublikos Prezidentui neprivalomos; bet faktiškai jis beveik visada su

jomis sutinka, turint galvoj tą aukštą autoritetą, kurį Valstybės Taryba turi nuo Napoleono I laikų.

Iš penkių Valstybės Tarybos skyrių iki 1888 m. tik vienas (section du contentieux) jų svarstė skundus dėl administracijos veiksmų.

1888 m. buvo įsteigtas antras laikinas skyrius, kuris įstatymu 1900 m. balandžio 13 d. įstatymo pertvarkytas į nuolatinį (seconde section permanante du contentieux).

Iki 1872 m. Valstybės Taryba turėjo tik vadinamąją jurisdiction retenne, t. y. jos nutarimai turėjo būti dar patvirtinti valstybės galvos. Taryba darydavo tik išvadą (avis), bet ne sprendimą (arrêts). Paskelbus 1872 m. gegužės mėn. 24 d. įstatymą, dalykas iš pagrindų pasikeitė. Nuo to laiko Taryba pradėjo bylas spręsti savarankiškai; jos sprendimai daugiau nereikalingi jokio patvirtinimo. Pagal minėto įstatymo 9 str. Valstybės Taryba „savarankiškai sprendžia skundus dėl ginčytinių administracijos klausimų ir prašymų apie įvairių administracinės valdžios aktų panaikinimą bei perdidelės valdžios pasisavinimą (Le Conseil d'État statue souverarnement sur les recours en matière contentieuse administratife et sur les demandes d'annulation pour excès de pouvoir, formées contre les actes de diverse autorités administratifes)".

1864 m. lapkričio 2 d., 1872 m. lapkričio 24 d. ir 1900 m. liepos 17 d. įstatymais Prancūzijos Valstybės Tarybos praktika įvedė dviejų rūšių skundus:

1) skundai, kuriais prašoma tik pripažinti valdžios aktą negaliojantį (recours en annulation), ir

2) skundai, kuriais prašoma ne tik aktą panaikinti, bet ir gauti atlyginimą už nuostolius, padarytus neteisėtu administracijos veiksmu (recours enpleine juridiction).

Valstybės Taryba, kaip jau pasakyta, aiškina taip pat administracinius aktus (contentieux de l'interprétation) ir įstatymus, liečiančius administracijos darbą, nes anksčiau teismai, neturėdami teisės kištis į administracijos darbą, turėjo tuo reikalu kreiptis į Valstybės Tarybą. Bet dabar ši sritis, kaip nurodo prof Römer'is, turi mažesnę vertę, nes dabar teismai patys gali aiškinti įstatymus, liečiančius administracijos darbą, ir administracinius aktus. Jie tik negali naikinti administracinius aktus, o pasitenkina tuo, kad atsisako pritaikyti tokį aktą bylai.

Skundėjai, norėdami, kad tam tikras administracinis aktas būtų pripažintas negaliojantis, gali naudotis vadinamuoju recours pour excès de pouvoir (skundas dėl perdidelės valdžios pasisavinimo).

Šis skundimo būdas numato 4 atsitikimus:

1) aktas yra sudarytas nekompetentingos valdžios; 2) įstatymo peržengimas (violation de la loi; 3) įstatymo nustatytų formų peržengimas (violation des formes); 4) įstatymo vykdymo tikslo ir būdo iškreipimas.

Nekompetentingumas gali būti dvejopas: a) esminis nekompetentingumas ir b) asmeninis nekompetentingumas.

Esminis nekompetentingumas yra tada, kai administracinis aktas sudarytas įstaigos ar valdininko, kuriam toji byla visai nepriklauso.

Asmeninis nekompetentingumas yra tada, kai žemesnis valdžios organas daro tokius veiksmus, kuriuos daryti galėtų tik jo vyresnybė. Bet galimas ir priešingas atsitikimas. Pvz., ministeris duoda įsakymą, o tuo tarpu įstatymų pavesta tat daryti prefektui (spr. Cons. d'État 1904 m. gegužės mėn. 20 d. C. Baral).

Violation de la loi — dažniausiai skundžiamas atsitikimas. Violation des formes padarinys yra akto naikinimas. Čia — rašo prof. Hauriou — negalima teisintis tuo, kad peržengtos tik nereikšmingos formos. Visos įstatymo nustatytos formos esančios reikšmingos. Net būtinas reikalas skubiai padaryti tą ar kitą sprendimą neatleidžiąs nuo prievolės prisilaikyti nustatytų formų, nes įstatymas, jeigu jis mato skubų reikalą, pats nustatąs ypatingą tvarką.

Įdomiausias yra ketvirtas atsitikimas — recour pour excès de pouvoir, būtent, detournement de pouvoir, — kuris gyvenime turi labai didelę reikšmę. Gali būti tokių atsitikimų, kada administracijos veiksmas padarytas valdininko ar administracijos įstaigos visiškai jos kompetencijos ribose, išpildžius visus įstatymo nustatytus formalumus, bet tokiu tikslu ir motyvais, kurių įstatymų leidėjas visai neturėjo galvoje, motyvais, kurie neatitinka gerų administracijos taisyklių. Pvz., įstatymas duoda ministeriui teisę neleisti dalyvauti varžytynėse nepatikimiems rangovams ar teikėjams. Šiuo įstatymu Vidaus Reikalų Ministeris politiniais sumetimais pašalino nuo varžytynių vieną rangovą. Valstybės Taryba šį ministerio nutarimą panaiki-

no, nes įstatymų leidėjas neturėjo galvoje politinių sumetimų (Cons. d'État, 1905 m. rugpiūčio 4 d., C. Lespinosse). Valstybės Taryba panaikino vieno mėro (burmistro) nutarimą, kuriuo tik vienai muzikos bendrovei buvo uždrausta išeiti į viešas gatves, nes, duodamas merui teisę reguliuoti judėjimą gatvėse, įstatymas ir nemanė uždrausti vienai draugijai tai, kas leistina kitai (Cons. d'État 1898 m. liepos 1 d. b. Société la Seynoise). Sanitarinė priežiūra, įvesta gyventojų sveikatai apsaugoti, todėl negalima ją panaudoti pelno tikslams. Tuo pasiremdama, Valstybės Taryba panaikino vieno burmistro nutarimą, kuris uždraudė įvežti mėsą karvių, paskerstų ne miesto skerdykloj (Cons. d' État, 1896 m. gegužės 22 d. b. Carville).

Kiekvienam prancūzų administracijės teisės vadovėly galima rasti daugybė tokių Valstybės Tarybos sprendimų.

Net ir tuo atveju, kai įstatymas nenumato jo vykdymo būdo, palikdamas šį klausimą administracijos nuožiūrai, Valstybės Taryba reikalauja, kad administracija veiktų, kaip „geras šeimininkas, nes, priešingai, ji tame numato detournement de pouvoir, naudojimą įstatymo ne pagal jo prasmę.

Antras skundimo būdas — contentieux en plein juridiction — iš dalies yra Prancūzijos teisės ypatybių padarinys. Dalykas tas, kad Prancūzijos įstatymais ginčai, kilę iš rangų ir tiekimo sutarčių su iždo ir vietos savivaldybės organais visai nepriklauso civiliniam teismui, kaip turėtų būti ir kaip tat yra kitose valstybėse. Šiuo atveju Valstybės Taryba esmėje yra civilinis teismas; ji gali ne tik panaikinti neteisėtą administracijos nutarimą (pvz., koncesijos atėmimas iš koncesininko), bet ir priteisti visus su tuo susietus nuostolius arba atiteisti nedamokėtus rangovui pinigus.

Tokiam skundui paduoti skundėjas turi turėti visas kvalifikacijas, kurios reikalaujamos iš ieškovo civiliniam teisme, t. y. turėti *teisę* ir interesą ieškot, tuo tarpu, kai, pagal recour excès de pouvoir, užtenka, kad skundėjas turėtų kurį nors interesą. Ta pačia tvarka Valstybės Taryba žiūri įvairias iždo prievoles (paskolos) ir ginčus dėl karinės prievolės, valstybės mokesčių, rinkimų, melioracijos darbų ir t. t. (Sąrašas tokių bylų gan didelis, jų sužymėjimas išeina iš šio rašinio ribų).

Šiais atvejais bylos žiūrimos visapusiškai, t. y., teisės ir faktų atžvilgiu; byla žiūrima iš esmės, ne kasacine tvarka, ir todėl galima priteisti skundėjui atlyginimą.

Piliečių teisėms apsaugoti Prancūzijos įstatymas numato terminą (3 mėnesius), per kurį žemesnioji instancija turi išžiūrėti gautąjį skundą. Tat nustatyta, kad administracijos įstaiga nevilkintų skundų išžiūrėjimo, neatidėliotų sąmoningai bylų ad calendas graecas. Jeigu tas terminas praėjo, tai užinteresuotas asmuo gali paduoti skundą tiesiog Valstybės Tarybai. Bet duoti vienkart skundus ir žemesniajai instancijai ir Valstybės Tarybai neleidžiama.

Žemesnioji instancija yra Prefektūros Taryba. Ji sudaryta iš paskirtų valdininkų. Nors Prefektūros Taryba betarpiškai administravime nedalyvauja, bet, turint galvoj, kad Tarybos nariai nėra nepriklausomi ir jos pirmininkas yra Prefektas, kurio rankose sukoncentruota visa administracija; tokią tvarką negalima laikyti tinkamą.

Keliais, įstatymų įsakmiai nurodytais, atsitikimais pirmoji instancija yra ministeriai.

Skųstis Valstybės Tarybai galima tik dėl tokių administracinės valdžios veiksmų ir nutarimų, kurie turi būti įvykdyti. Todėl, pvz., negalima apskųsti ministerijų aplinkraščių, kurie aiškina žemesnėms instancijoms paskelbtų įstatymų prasmę ir jų įvykdymo būdą, nes tokie aplinkraščiai liečia tik pačius valdininkus.

Nors 1872 m. įstatymas bendrai nustato, kad Valstybės Taryba sprendžia skundus dėl vykdomosios valdžios veiksmų ir nutarimų, tačiau iš tikrųjų ne visi vykdomosios valdžios veiksmai ir nutarimai skųstini. Mat, Prancūzijos administracinės teisės teorija ir praktika atskiria actes d'administration nuo actes gouvernamentaux — administracinį aktą nuo vyriausybės akto.

Ligšiol teorija nesugebėjo nustatyti tikslią ribą tarp minėtų aktų.

Vieni, kaip prof. Ducrocq, mano, kad actes de gouvernement yra visi aktai ir tik tie aktai, kuriais betarpiškai vykdomi bet kokie konstitucijos nuostatai. Kiti, kaip prof. Hauriou, tvirtina, kad acte de gouvernement praktikoj yra toks aktas, kuris figuruoja tam tikrame politinių aktų sąraše, priimtame administracinės jurisprudencijos, prisilaikant Tribunolo konfliktams spręsti autoriteto.

Profesorius Duguit teigia, kad ir vyriausybės aktai (actes gouvernamentaux) yra skųstini; negali būti skundžiami tik po-

litiniai aktai. Bet nustatyti skirtumą tarp vyriausybės aktų ir politinių aktų jam nepavyko. Pagaliau jis pateikia tokį pat sąrašą neskųstinų aktų, kaip ir kiti mokslininkai. Tokiu būdu čia yra vien ginčas dėl žodžio: jis vadina politiniais aktais tai, ką kiti vadina vyriausybės aktais.

Valstybės Tarybos praktikos nustatyta, kad negali būti skundžiami:

1) aktai, kurie liečia vyriausybės santykius su įstatymų leidimo Rūmais, kaip tai: dekretai dėl sušaukimo abiejų Rūmų, dėl jų posėdžių atidėjimo, dėl paleidimo žemesniųjų Rūmų, dėl įstatymų skelbimo; nutarimai, kuriais ministeris atsisako įnešti į Rūmus vyriausybės vardu įstatymo projektą kuriai nors bylai;

2) dekretai, kurie nustato apgulos padėtį ir policiniai sanitarines priemones, esant epidemijoms;

3) dekretai, liečiantieji išorinę valstybės apsaugą ir diplomatinius santykius su visais iš to einančiais padariniais.

Taip, tūlas Roza, svetimšalis, baigęs Prancūzijoj medicinos fakultetą, padavė skundą prieš ministerį, kuris atsisakė pripažinti jam teisę praktikuoti Prancūzijoje. Prie to jis nurodė, kad pagal konvenciją jis turi teisę naudotis tomis pat teisėmis, kaip ir prancūzai. Valstybės Taryba pripažino, kad byla jam nepriklauso; ji aiškiai pasisakė, kad ji net neturi žinoti diplomatinės konvencijos ir iš jos einančių Prancūzijai prievolių arba teisių, kurios duodamos svetimšaliui (Cons. d'Ét. 1896 m. vasario 28 d.). Taip pat neskundžiamas Valstybės Tarybai įsakymas ištremti svetimšalį. Čia galima skųstis vyresnybei.

Taip pat negali būti skundžiami:

4) karo veiksmai su visais padariniais. Bet tam tikrais atsitikimais įstatymas leidžia atlyginti nuostolius, ir šis klausimas sprendžiamas Valstybės Taryboj;

5) amnestijos dekretai;

6) teritorijų prijungimas;

7) kolonijalinių gubernatorių nutarimai, kuriais paliečiama teisinė kolonijų padėtis, pvz., pertvarkymas vienos kolonijos dalies į protektoratą (Cons. d'État. 1898 m. kovo 18 d. b. Conseil générale du Sénégal).

Numatydamas, kad gali kilti ginčai dėl to, ar tam tikras skundas priklauso administraciniam arba bendrajam teismui ir

iš viso gali būti paduotas skundas ne vyriausybei, ne ierarchijos tvarka, 1872 m. gegužės 24 d. įstatymas įsteigė šiems konfliktams spręsti atskirą nepriklausomą įstaigą — Tribunolą (Tribunal des conflits). Šio įstatymo 26 str. numato, kad „Ministeriai turi teisę perduoti Tribunolui konfliktams spręsti bylas, įteiktas teismo — administraciniam skyriui, bet nepriklausančias administracinei jurisprudencijai“. Tribunal des conflits susideda iš Pirmininko — Teisingumo Ministerio, 3 narių, renkamų Valstybės Tarybos, 3 narių, renkamų Kasacinio Teismo (Cours de Kassation) ir 2 narių, renkamų tautos atstovų Rūmų (Chambre de deputés).

Baigiant šią trumpą prancūzų administracinės jurisprudencijos praktikos apžvalgą, reikia pažymėti, kad nė viena valstybė pasaulyje neturi tokios gausios ir sutvarkytos administracinės jurisprudencijos teorijos ir praktikos, kaip Prancūzija.

Vokietijoj Frankfurto parlamentas 1849 m. paskelbė: „Administracinė jurisprudencija panaikinama; visus įstatymų peržengimus sprendžia teismai“. Bet tas pasiliko tuščias žodis.

Administracinė jurisdikcija iš naujo buvo sutvarkyta Badene 1863 m., Prūsijoj 1872 m., Viurtemberge 1876 m., Bavarijoj 1878 m. ir dar vėliau Saksonijoj (1900 m.).

Prūsijoj aukščiausias administracinis teismas (Oberverwaltungsgericht) įsteigtas 1875 m. liepos 3 d. įstatymu ir jo 1880 m. rugpiūčio 1 d. pakeitimu, Oberverwaltungsgericht susideda iš narių, kuriuos vyriausybė skiria iki gyvos galvos. Pusė narių turi turėti teisėjų stažą; likusieji nariai skiriami iš asmenų, turinčių teisę užimti aukščiausias administracijos vietas. Jie disciplinariniai nebaustini. Jeigu Oberverwaltungsgericht'o narys įsiteisėjusiu teismo sprendimu nubaustas už gerą vardą teršiantį darbą kalėti daugiau kaip 1 metus, tai Oberverwaltungsgericht'o *bendras* susirinkimas gali (bet neprivalo) jį pašalinti ir atimti algą. Jeigu, kaipo kardomoji priemonė, jam paskirtas areštas, tai jis gauna visą algą.

Vadinasi, vyriausybė *negali* pašalinti Oberverwaltungsgericht'o narį net ir tuo atveju, kai jis teismo nubaustas už nusikalstamąjį darbą.

Tokia buvo padėtis iki Hitleriui atėjus prie valdžios.

Administracinių bylų priklausomybę Prūsijoj nustato 1883 m. rugpiūčio 1 d. Zuständigkeitsgesetz.

Pagal šį įstatymą skųstini yra visi policijos nutarimai ir įsakymai. Zuständigkeitsgesetz ir Landesverwaltungsgesetz duoda smulkų sąrašą įvairių administracijos organų ir vietos savivaldybių nutarimų, įsakymų ir veiksmų, kurie gali būti apskųsti.

Vyriausybės aktai, kurie neskųstini, maždaug tie patys, kaip ir Prancūzijoj. Ypač negali būti skundžiami peržengimai teisių ir prievolių, einančių ir Konkordato su Popiežiaus Sostu, konfiskacija karo metu priešo turtų, nors ir privataus asmens, tarptautiniai reikalavimai, liečiantieji prijungtas užkariautas teritorijas (Staatensukcession).

Oberverwaltungsgericht žiūri bylas teisės ir faktų atžvilgiu. Bet ten, kur pats įstatymas duoda administracijai veikimo laisvę, Oberverwaltungsgericht negali nustatyti administracijos nuožiūros ribų, kaip tat daro Prancūzijoj Conseil d'État.

Konfliktai tarp administracijos ir teismų jų tarpe ir Oberverwaltungsgericht, svarstomi Competenzkonfliktshof'o.

Žemesniųjų instancijų sudėtin (Bezirks—und—Stadtausschüsse, Kreisauschüsse; Nuovadų — Miestų ir Apskričių Komisijos) įeina, be valdininkų, vietos savivaldybių išrinktieji asmenys.

Italijoj, kaip jau pasakyta, ginčai dėl administracijos veiksmų, išskyrus kaikuriuos dalykus, priklauso bendriems teismams.

Konfliktus tarp teismų ir administracijos sprendžia Romos Kasaciniai Rūmai (1877 m. kovo 31 d. įstatymas).

Byloms, kurias praktika pripažino nepriklausančias teismams, 1890 m. gegužės 1 d. įstatymas įsteigė džuntas, po vieną kiekvienoj provincijoj ir aukščiausiąją instanciją — ketvirtą skyrių, Valstybės Tarybos, (šis skyrius buvo įsteigtas dar 1889 m.). Šis skyrius susideda iš pirmininko ir 8 narių, kurie skiriami karaliaus iki gyvos galvos ir naudojasi visomis nepriklausomumo garantijomis, kurios nustatytos italų teisėjams.

Skundai teismui gali būti paduoti tik tada, kai jau nėra daugiau galimybės skųstis vyresnybei ierarchijos keliu.

Vyriausybės aktai neskųstini.

Lenkijoj, kaipo aukšiausioji instancija skundams prieš administraciją spręsti, 1922 m. rugsėjo 3 d. įstatymu įsteigtas Naiwyższy Trybunal Administracyjny (Dziennik Ustav. Nr. 67), visai nepriklausantis kuriam nors valdžios organui. Įsta-

tymas smulkiai sužymi visas bylas, kurios priklauso Aukščiausiam Administraciniam Tribunolui.

Buv. Rusijos Imperijoj, neaprėžtos monarchijos laikais, vis dėlto buvo administracinis teismas. Aukščiausioji instancija buvo Valdantysis Senatas (Pravitielstvujušči Senat), kuriam buvo duodami skundai dėl veiksmų ir nutarimų visų administracijos įstaigų ir asmenų, neišskiriant ir ministerius (Učreždenije Senata — senato sutvarkymas — 1 t., II d. 125 str., p. 4). Senatas bylas žiūrėjo iš esmės, t. y. teisės ir faktų atžvilgiu. Senato antrasis Departamentas kaikurias bylas, būtent, skundus prieš Gubernijos Komisijas valstiečių reikalams — Gubernskoje po krestijanskim dielam prisutstvije — nutarimus) žiūrėjo tik kasacine tvarka.

Senatas pripažino sau teisę kontroliuoti net tokius ministerio veiksmus, kurie priklausė jo (ministerio) diskrecinei galiai, jo nuožiūros.

1903 m. balandžio 25 d. priedu Senato pirmas Bendras Susirinkimas, kuris susidėjo iš pirmo, antro ir Geroldijų Departamento, pripažino, kad „skundimo teisė yra itin svarbi privačių žmonių garantija prieš neteisėtus valdžios organų veiksmus, ir todėl kiekvienas šios teisės suvaržymas turi būti įsakmiai ir tiksliai nusakytas įstatyme“ (klausimas ėjo dėl leidimo pertvarkyti vietos maldų namus į soboro mečetę. Vidaus Reikalų Ministeris tokį leidimą duoti atsisakė; jo nutarimas buvo panaikintas).

Paprastai visi skundai buvo žiūrimi I Departamento (Učr. Senato, 19 ir 120 str.). Gi valstiečių bylas (dėl žemės sutvarkymo, žemės padalinimo, valsčių administravimo, činšo ir t. t.) spręsdavo II Departamentas, buvo vadinamas „valstiečių“ — krestjanski — Departamentu.

Šiuose dviejuose Departamentuose piliečiai gaudavo savo teisių ir interesų teisėtą apsaugą prieš administracijos veiksmus, jei tik bylos nebuvo susietos kuriuo nors svarbiu valstybės politiniu interesu.

Svarbiausia yda buvo ta, kad ministeriai (kiekvienas savo žinybos bylose, o Teisingumo Ministeris visose bylose) galėjo nesutikti su Senato sprendimu ir reikalauti, kad byla būtų perduota I Senato Bendram Susirinkimui. Jeigu Departamente byla negalėjo būti išspręsta įstatymo nustatyta balsų dauguma (Učr. Senato 94—97, 108 str.) ir, jeigu Departamentas nepri-

ėmė Ober-Prokuroro pasiūlymo ar Ober-Prokuroras su senatorių dauguma nesutiko, tai jis galėjo perduoti bylą I Senato Bendram Susirinkimui (pirmuoju atveju savo nuožiūra, o antruoju Teisingumo Ministeriui sutikus). Teisingumo Ministeris, gavęs Ministerijos Konsultacijos nuomonę, galėjo bylą iš I Senato Bendrojo Susirinkimo per I Valstybės Tarybos Departamentą perduoti Aukščiausiajai nuožiūrai, Imperatoriui (Učr. Senato, 103, 111, 118, 122 str.).

Ši yda liko pašalinta 1916 m. gruodžio 27 d. įstatymo, kuriuo Senato Departamentų sprendimai yra galutini. Senatoriu galėjo būti paskirtas asmuo, baigęs aukštąjį mokslą. Senatoriai turėjo būti skiriami iki gyvos galvos.

Reikia pažymėti, kad Senatas turėjo labai aukštai juridinių atžvilgiu kvalifikuotą Ober-Prokuratūros ir Ober-Sekretorių kadrą.

Žemesniosios instancijos skundams dėl administracinių veiksmų svarstyti buvo Gubernijos Valdybos (Gubernskoje Pravlenije) ir daugybė Gubernijos Komisijų (Gubernskija Prisutstvija). Į tas komisijas, be valdininkų, įeidavo ir teisėjai, prokurorai, miestų ir savivaldybių atstovai.

Rusų įstatymuose buvo labai originalus nuostatas, kurio tikslas buvo sustiprinti administravimo teisėtumą. Tuo nuostatu žemesnieji administracijos organai galėjo prižiūrėti aukštesniųjų organų veiksmų teisėtumą. Įstatymas skamba šitaip: „Jeigu ministerio įsakyme, jam subordinuotas valdžios organas įžiūrės įstatymo arba Aukščiausiojo paliepimo panaikinimą, neprisilaikant nustatytos tvarkos, tai jis turi, nevykdydamas to įsakymo, pranešti apie tai ministeriui. Jeigu ministeris savo įsakymo neatšauks, tai subordinuotas organas turi tada pranešti savo abejones Senatui galutinai spręsti“ (Obščeje Učreždenyje Gubernskoje, II t. 178 str.; Učreždenyje Ministerstv, I t. II d. 190—191 str.).

Bet „Apskrities Policijos Valdyba (ujezdnoje policejskoje upravlenije) neturi teisės svarstyti teisėtumą įsakymų, tiek aukščiausios, tiek ir gubernijos vyresnybės; ji vykdo šiuos įsakymus be jokių prieštaravimų ir neatidėliodama (Obšč. Učr. Gub. 756 str.).

III.

Kyla klausimas, kuri sistema yra geresnė: ar angliška, kuria visi skundai dėl administracijos veiksmų priklauso bendriesiems teismams, ar prancūzų, kuria tie skundai sprendžiami specialios įstaigos, į kurią įeina ne teismo žinybos asmenys, arba mišrioji sistema, kurios į tokią įstaigą įeina iš dalies teisėjai ir iš dalies administracijos valdininkai, tiesioginiuose administravimo darbuose nedalyvaujantieji?

Nurodoma, kad pavedimas teismams spręsti skundus prieš administraciją labai varžo pastarąją; kiekvienam administracijos veiksmui esąs reikalingas teismo leidimas; teismas galįs įsikišti į administracijos darbą, kurio jis nežinąs, ir tokiu būdu jis galįs beveik paralyžiuoti visą administracijos veikimą. Tačiau faktai rodo, kad toji baimė, jei ji ne visai be pagrindo, vis dėlto yra labai perdėta.

Administracija ir esant teismo kontrolei, neturi gauti teismo leidimų, tam ar kitam veiksmui daryti. Teisėjai gali įgyti jei ne administracinės praktikos, tai bent žinių iš administracinės teisės. Kas liečia administracijos veiksmų bei jos bylų techniką, tai teismas gali pasinaudoti ekspertais.

Pagaliau Anglijos ir Suvienytų Amerikos Valstybių daugiau kaip šimto metų praktika rodo, kad grynai teisminė administracijos veiksmų kontrolė nė kiek nekliudo administracijai būti lanksčiai, veikliai ir tinkamai.

Niekas, reikia manyti, nesiims teigti, kad Anglijos administrcija veikia blogiau, negu mūsų.

Nurodomi dar ir kiti motyvai prieš pavedimą spręsti skundus dėl administracijos veiksmų.

Kiekvienas teisėjas — rašo prof. Hauriou — nėra būtinai universalus teisėjas; paprastai jis esąs žmogus, gerai žinantis juridinių santykių kasdieninio gyvenimo sąlygas; bet kitose srityse galįs būti labai nekompetentingas. Todėl matom, kad ginčams tarp pirklių spręsti, kur reikia žinoti specifines prekybos taisykles, yra speciali jurisdikcija, susidedanti iš pirklių. Kodėl tat nesteigti ir administracinių tribunolų, turint galvoje, kad administracijos praktika ir juridiniai santykiai, kuriais administracija yra surišta su piliečiais, be abejo, skiriasi nuo piliečių tarpusavio juridinių santykių?

Tačiau nurodymas į tai, kad yra komerciniai teismai jokiu būdu nepateisina daromos išvados. Komerciniai teismai niekur nesusideda vien iš pirklių. Jų sudėtyje visur matome ir teisėjus — teisininkus. Taip buvo ir Rusijoj. Profesorius Hauriou motyvas kalba tik už tai, kad teisme administracinėms byloms spręsti turi įeiti taip pat asmenys iš administracinių įstaigų.

Toliau nurodama (prof. Ernst. v. Meier), kad subordinavimas teismui valstybės, pildant savo suverenines teises, ir sulyginimas jos su privačiu asmenimi, pareiškiant jam savo subjektyvines teises, paremtas grynai petitio principu. Tokia nuomonė yra paskiro žmogaus pažiūra; ji yra individualistinė; tat yra privatinės teisės pažiūra, kuri toliau veda į teismo viešpatavimą.

Teisėjai, net rūpestingiausiai ir visapusiškai parengti, negali, be privatinės ir baudžiamosios teisės, vienkart visiškai žinoti ir administracinę teisę. Tuo tarpu, jos pritaikymas yra administracijos valdininkų gyvenimo užduotis jų kasdieninėje praktikoj... Daugumoj atsitikimų, kurie iškyla administracijoje, teisės klausimas yra mažiau ginčytinas, negu fakto klausimas. Teisėjui tuo būdu teks savo veikimo srityje įtraukti tokius santykius, kurie yra nuo jo labai atitolinti.

Prof. Ernst. v. Meierio nuomonė paremta pažiūra į valstybę, kaip į kažkokį Molochą, kuris visiškai paglemžia žmogaus asmenybę, ir kuriam asmuo gali reikšti savo subjektyvines teises tol, kol tat patinka tam ar kitam įtakingam valdininkui. Prisidengdami šia labai patogia administracijai teorija, valdininkai kartais išnaudoja savo padėtį savo idealoginiams ir net savo asmeniniams tikslams.

Apskritai, V. Meierio pažiūroje supainioti skirtingi dalykai. Skundas teismui dėl administracijos veiksmų visai nėra skundas prieš valstybę; tat yra skundas prieš valdininkus. Pastariesiems, žinoma, būtų labai pageidaujama ir patogu, kad juos indentifikuotų su pačia valstybe ir kiekvieną jų veiksmą laikytų sakramentu.

Toliau, visiškai tuščiažodiška ir aiškiai neteisinga yra nuomonė, esą teisėjai nenumano valstybės interesų; valdininkai gi yra gyvas valstybės idėjos įkūnijimas. Vis dėlto nereikia užmiršti, kad ne gyventojai yra valdininkams, bet valdininkai, — gyventojams. Reikia pažaboti tai, ką Čedrin vadino „administraciniu džiaugsmu“ *(administratyvnyj vostorg)*.

Kai dėl teisėjų nepakankamo pasiruošimo — negalimumo išmokti visą privatinės, baudžiamosios ir administracinės teisių sritį, tai be abejo galima paruošti teisėjus — administracinės teisės žinovus, kaip kiekviename teisme yra teisėjai - specialistai privatinėj teisėj ir specialistai baudžiamojoje teisėje. Juk niekam į galvą neateis paneigti teismą vien dėl to, kad tas pats teisėjas negali visiškai žinoti ir privatinę ir baudžiamąją teisę; o administracinio teismo atžvilgiu v. Meier tat daro.

Vis dėlto reikia pripažinti, kad į administracinio teismo sudėtį turi įeiti asmenys, kurie praktiškai yra susipažinę su administracijos dalykais.

Įstatymai — rašo prof. Gradovski — negali ir neturi nustatyti, kaip valstybės tikslai turi būti vykdomi. Įstatymai ne tik nenustato, kaip reikia vykdyti tautos švietimą, sanitarijos ir medicinos policijos uždučius, kaip reikia plėsti ir gerinti tautos ūkį, bet net nenustato priemonių saugumui aptikrinti. Todėl vykdomosios valdžios uždutis nėra vien taikyti bendrus įstatymus atskiriems konkretiems atsitikimams, bet ir, apskritai, vykdyti valstybės tikslus, o tat pasiekiama visa eile veiksmų ir aktų, kurie turi galvoje praktiškas ir konkrečias sąlygas.

Teisingai sako prof. Laband, kad valstybė negali vykdyti savo uždučius vien tik juridinių normų nustatymu, kaip kad negalima paleisti mašiną paprastu mechanikos įstatymo formulavimu.

Administracijos veikimas valstybėje yra *laisvas veikimas įstatymų ribose.*

Šitas ribas ir turi kiekvienu atskiru atsitikimu išaiškinti teismas, svarstydamas skundus dėl administracijos veiksmų. Klausimams visapusiškai nušviesti, teismo sudėtyje turi būti žmonės, specialiai susipažinę su administracinių įstaigų praktika ir administracijos veikimo sąlygomis.

IV.

Ytin svarbus klausimas yra tas, ar reikia priimti vieną bendrą formulę, apimančią visus atsitikimus, kuriais galima skųstis dėl administracijos veiksmų, kaip tat daro Civ. teis. įst. 1 str. civlinių bylų atžvilgiu, arba reikia duoti smulkų sąrašą bylų, priklausančių administraciniam teismui, kaip tat nustatyta aukščiau minėto Prūsijos įstatymo. Galima būtų priimti tokią formulę: „skundai prieš valstybės ir savivaldybės

įstaigą ir jų valdininkų nutarimus, įsakymus ir veiksmus paduodami administraciniam teismui".

Teoretiniai tat teisinga ir net labai pageidaujama. Bet praktiškai vargu bau reikia eiti šituo keliu, ypač toje valstybėje, kur bendras aukščiausias administracinis teismas dar tik projektuojamas, kur iš viso tas yra nauja idėja. Reikia jau turėti galvoj, kad, kaip pasakyta, yra visa eilė vyriausybės aktų, kurių iš viso neleidžiama apskųsti administraciniam teismui, o tuo labiau bendrajam teismui. Kai kas gali pasakyti, kad administracinis teismas savo praktika pats sudarys sąrašą tų bylų, kurios jam neteismingos, arba tatai padarys Tribunolas ginčams tarp teismo ir administracijos spręsti, jeigu toks bus įsteigtas. Bet tam reikia daug laiko, o gyvenimas neleidžia atidėlioti svarbius klausimus. Be to, administracinis teismas savo veikimo pradžioj gali padaryti ir klaidų, o tat gali privesti prie konfliktų su vyriausybe.

Be vyriausybės aktų (actes gouvernement; Hoheitsrechtsakte) gali būti ir grynai administracinių aktų, dėl kurių vyriausybė tais ar kitais sumetimais yra ypač jautri ir kuriuos ji nenorės leisti skųsti administraciniam teismui. Todėl būtų visai tikslu duoti pačiame įstatyme smulkų sąrašą klausimų, priklausančių administracinio teismo jurisdikcijai, ir asmenų, prieš kuriuos galima skųstis. Reikia taip pat turėti galvoj, kad bendra formulė gali turėti visai nepageidaujamų padarinių. Administracinis teismas gali būt užverstas daugybės skundų prieš žemesniuosius administracijos tarnautojus, pradedant eiguliais ir policininkais ir baigiant nuovados viršininkais. Savaime aišku, kad tarp administracijos valdininkų yra visa eilė tarnautojų, prieš kuriuos galima skųstis tik jų vyresnybei, ierarchijos keliu.

Čia negalima taip pat vadovautis prancūzų Valstybės Tarybos sėkmingu veikimu, nes ji turi jau daugiau kaip šimto metų praktikos ir, be to, veikia visai kitose politinėse ir visuomeninėse sąlygose.

Laikui bėgant, kai administracinio teismo idėja sutvirtės visuomenėj ir pats teismas savo veikimu įgys atitinkamą prestižą vyriausybės ir gyventojų akyse, galima bus tą sąrašą praplėsti.

V.

Klausimas, ar administracinį teismą reikia steigti, kaipo visai atskirą įstaigą, arba kaip dalį bendrųjų teismų sistemos, tik su atskira kompetencija, turi antraeilę reikšmę.

Praktikoj patogiau būtų įsteigti atskirą skyrių administracinėms byloms spręsti, kaipo pirma instancija, prie Apygardos Teismo. Posėdžiuose turėtų dalyvauti du teisėjai, specialiai administracinėms byloms paskirti, ir vienas valdininkas tos įstaigos, prieš kurią paduotas skundas. Šis skyrius turėtų turėti atskirą dalį spręsti skundams dėl tiesioginių ir netiesioginių mokesčių, muitų tarifų, žyminio mokesčio ir kitų rinkliavų, nes kaip tik šios rūšies skundų gali būti daugiausia.

Administracinio skyriaus teisėjai, savaime suprantama, turi naudotis nepakeičiamumu iki gyvos galvos ir pradedant nuo jų paskyrimo dienos.

Antrąją instanciją reikėtų įsteigti prie Vyriausiojo Tribunolo. Būtų pageidaujama, kad kiekviename posėdyje dalyvautų trys teisėjai ir du asmeniu iš aukščiausiųjų administracijos valdininkų tarpo, kurie, kaip ir teisėjai, būtų nepakeičiami iki gyvos galvos nuo jų paskyrimo dienos.

Jeigu bus įsteigtas Konstitucijos numatytas Aukščiausias Teismas Ministeriams už tarnybinius nusikaltimus teisti, tai, profesoriaus M. Römeri'o projektu, pirmąją administracinio teismo instanciją reikėtų įsteigti prie Vyriausiojo Tribunolo, o antrąją prie Aukščiausio Teismo, kas labiau padidintų administracinio teismo prestižą.

Tiek pirmoji, tiek ir antroji instancija turėtų žiūrėti bylas teisės ir faktų atžvilgiu, taip sakant, iš esmės.

Nėra pakankamo pagrindo spręsti bylas tik kasacijos tvarka, griežtai prisilaikant civilinės teisenos įstatymo, jau dėl to, kad ir civilinės bylos sprendžiamos iš esmės dviejų instancijų. Be to, administracinės bylos turi savo ypatingumus: jose faktų klausimai dažnai turi tokią pat reikšmę, kaip ir teisės klausimai, o kartais net ir didesnę.

Tokiai reformai atlikti nėra jokių kliūčių, jeigu tik yra noras. Šiam reikalui Lietuva jau turi pakankamai inteligentų, juristų.

Literatūra, kuria naudotasi:

M. Römeris. Administracinis teismas.

M. Römeris. Konstitucinės ir Teismo teisės pasieniuose.

A. Gradovski. Russkoje gosudarstvennoje pravo.

N. Korkunov. Russkoje gosudarstvennoje pravo, 1913 m.

S. Korer, Administrativnaja justicija v Rossiji.

N. Lazarevski. Lekcii po russkomu gosudarstvennomu pravu.

F. Ochymovski. Pravo Administracyjne.

O. Meyer. Deutsches Verwaltungsrecht.

Ernst v. Meier. Das Verwaltungsrecht.

(Holzendorfs Kohlers Encyklopädie des Reichtswissenschaft, 1904 m.).

J. Hatschek. Lehrbuch des deutschen und preussichen Verwaltungsrechts.

W. Jellinek. Verwaltungsrecht.

P. Laband. Das Staatsrecht des Deutschen Reiches.

A. Esmein. Eléments du droit constitutionel français et comparé, 1927 m.

A. Esmein. La question de la juridiction administrative devant l'Assamblée Constituante.

(Jarhbuch des öffentlichen Rechts, 1911 m.).

L. Duguit. Traité de droit constitutinonel.

L. Duguit. L'État, les agents et les gouvernants.

T. Ducrocq. Cours de droit administratif et de legislation française des finances, 1897 m.

M. Hauriou. Précis de droit administratif et de droit public, 1914 m.

J. Barthelémy. Le gouvernement de la France.

A. Daisi (Dicey). Osnovy gosudarstvennago prava Anglii (rusų vertimas 1891 m.).

A. Lowell. Le gouvernement d'Angleterre (prancūzų vertimas 1910 m.).

J. Žagrakalys.

Aprašyto turto saugojimas.

Kilnojamasis turtas esti aprašomas dviem atvejais — ieškiniui apdrausti ir priteistiems pinigams išieškoti. Pirmuoju atveju turime dviejų rūšių ieškinius: paties turto ieškojimą ir piniginių sumų ieškojimą. Bet ir kiekvienu kitu atveju aprašyto turto saugojimas yra ieškovo pretenzijų apdraudimas, todėl turi būti garantija, kad saugojamasis turtas nebus išeikvotas.

Tad Civ. Teis. Įst. 1011 str. teisingai įpareigoja teismo antstolį skirti turto saugotojais pasiturinčius asmenis. To pat įstatymo 1012 str. draudžia būti turto saugotojais, be abiejų šalių išreikšto raštu sutikimo, ieškovui, atsakovui, ir jų pirmųjų dviejų laipsnių giminėms, nebent niekas kitas neapsiimtų turto saugoti. Bet praktikoje ta pastaba veik visa ir nulemia. Ir mes matome, kad sprendimus vykdant turto saugotojais išimtinai esti tik skolininkai, nes tai patogiausia teismo antstoliui, o kai kada ir ieškovui.

Gerai atsimename 1931—1932 metus, kada buvo padaugėję protestuotų vekselių, kai bankrutuodavo daug prekybos įmonių, kurių savininkai turėdavo dideles skolas, o nekilnojamojo turto neturėdavo, tai aprašymo objektą sudarydavo prekės, baldai, indai ir kitokios smulkmenos. Tai vis lengvai suslepiami daiktai. Atsitikdavo net taip, kad turto saugotojas, nežiūrėdamas gresiančios baudžiamosios atsakomybės, išeikvodavo dideles sumas. Tuo tarpu Baud. Stat. 607 str. 2 d. už suslėpimą areštuoto kilnojamo turto, nežiūrint, kokios vertės tas turtas būtų, numato bausmę tik ligi vienerių metų paprastojo kalėjimo. Tai gana švelni bausmė. O žmonėse dar teko pastebėti įsitikinimo, jog pirmą kartą nusižengusių teismas nebaudžia (sąlyginiai atleidžia). Taigi ir dabar tokių aprašyto turto išeikvojimų neretai pasitaiko. Ir vien baudžiamosios atsakomybės negalima laikyti pakankama garantija aprašytam turtui apsaugoti. Todėl Civ. Teis. Įst. 1011 str. reikalavimas turi būti besąlyginis ir visiems turto saugotojams taikomas, nesiklausiant nė skolininko, nė kreditoriaus sutikimo.

Gal būt, kam atrodys, jog civilinių santykių srityje šį klausimą reikia palikti šalių dispozicijoje. Jeigu žmonės būtų

visi supratingi ir galėtų to viso pasekas numatyti, tai būtų galima palikti jų valiai pasirinkti turto saugotoją, bet praktikoje šalys palieka tą klausimą išspręsti pačiam teismo antstoliui ir su šio veiksmais žmonės sutinka. O kada atsitinka išeikvojimas, ar turtas varžytynių dieną nepristatomas, tuokart aiškinasi, jog jie pasitikėję teismo antstoliu ir reiškia nepasitenkinimo sprendimų vykdomąją įstaiga. O esant pasiturintiems turto saugotojams, visada bus galima išieškoti iš jų nuostoliai. Tokių nuostolių išieškojimo galimybę numato ir Civ. Teis. Įst. 1016 str. Bet jeigu saugotojas pasitaikys nepasiturintis, tai ir šio nuostato reikalavimų realiai nebus galima įgyvendinti.

Bet kai kada iš tikrųjų esti nepatogu perduoti turtas saugoti pašaliniams asmenims, pvz., aprašyti gyvuliai, kurie reikalauja nuolatinio šėrimo. Ir pats skolininkas, žinoma, norės labai paimti tuos daiktus saugoti, nes jis jais galės dar kurį laiką pasinaudoti ir jam nesudarys sunkumo juos maitinti. Tada šitokiais atsitikimais toks saugotojas privalėtų pateikti pasiturinčių asmenų garantiją, kad už nuostolius atsakys kitas asmuo, turįs savo nekilnojamojo turto.

Sąryšyje su turto saugojimu kyla klausimas, ar galima aprašytu turtu naudotis ligi pardavimo jo iš varžytynių, arba ligi pasibaigimo bylos, jeigu aprašyta ieškiniui apdrausti.

Į šį klausimą lyg ir atsako Civ. Teis. Įst. 1016 str., jog saugotojas neturi teisės naudotis pavestu jam saugoti turtu ir neturi jo atiduoti kitam, bet privalo jį saugiai išlaikyti visą sveiką, nes kitaip jis negauna atlyginimo ir iš jo išieškomi nuostoliai. Vadinas, įstatymas draudžia naudotis aprašytu turtu ir sankcijas numato dviejų rūšių — negavimas atlyginimo ir padengimas nuostolių.

Pirmoji sankcija, kad negauna atlyginimo, neturi jokios reikšmės, nes ir taip praktikoje labai retas saugotojas tepareikalauja atlyginimo už turto saugojimą. O padengimas nuostolių visada esti surištas su sunkumu įrodyti šitų nuostolių dydį. Paimkime kokios įmonės mašinas. Jų suvartojimas, vertės sumažėjimas, konkrečiai įrodyti tiesiog neįmanoma, o vis dėlto vartojant jos genda. Gal teismas pasirems Civ. Teis. Įst. 135^1 str. ir nustatys nuostolių dydį. Bet kol šitie nuostoliai ir pačiam kreditoriui neapčiuopiami, tol, žinoma, praktikoje sunku tikėtis, kad kas imtųsi jų ieškoti. Todėl turto saugotojams pa-

prastai materialinė atsakomybė dėl sumažėjimo vertės turtą naudojant savo reikalams nėra baisi.

Bet kita vertus, nuosekliai įgyvendinti Civ. Teis. Įst. 1016 str. reikalavimus ne visada ir galima. Paimkime melžiamas karves. Turto saugotojas negali jomis nesinaudoti, tai ne kokie baldai, kurie galėtų būti sukrauti į sandėlį ir gulėti. O be to, kai turtas aprašomas ieškiniui apsaugoti, tai esti ir pačiam kreditoriui kartais pavojinga drausti atsakovui naudotis aprašytu turtu, nes jeigu byla būtų pralaimėta, tai pastarasis galėtų ieškoti visų nuostolių, kilusių dėl uždraudimo naudotis turtu.

Tad vienu mostu šio klausimo negalima išspręsti. Mes matome tą pat ir praktikoje — kai kada uždraudžiama naudotis aprašytu turtu, o kai kada ne. Ir tai paprastai išsprendžiama antspaudo uždėjimu. Jeigu per mašiną perveriama antspaudas, kad jąja negalima veikti, tai skolininkas ir esti suvaržytas naudotis turtu, nors ir jam pačiam būtų paliktas turtas saugoti. O tai padaroma tik kreditoriui prašant ir jau į skolininko reikalavimus neatsižvelgiama. Tuo kreditorius nori greičiau skolininką priversti atsilyginti. Taigi šį klausimą reikėtų šiuo būdu sutvarkyti.

Kai turtas aprašytas ieškiniui apdrausti, tai turto saugotojas nevaržomas naudotis aprašytu turtu. Šitai gali teismas uždrausti, ieškovui prašant ir įnešus į teismo depozitą garantiją dėl galimų nuostolių atlyginimo.

Kai turtas aprašytas piniginei pretenzijai patenkinti, tai turto saugotojui draudžiama naudotis aprašytu turtu, nebent toks naudojimasis išeitų iš specifinių turto savybių, arba jeigu skolininkui prašant teismas leistų aprašytu turtu naudotis.

Jeigu įstatymas (1016) neatatinka gyvenimo reikalavimus, tai jis reikia pakeisti, bet negalima leisti su veikiančiu nuostatu nesiskaityti.

Šiek tiek kitokia tvarka aprašytam nekilnojamam turtui valdyti. Civ. Teis. Įst. 1128 str. aprašytas turtas ligi varžytynių paliekamas valdyti ligšioliniam valdytojui, kuris neatsilyginęs su kreditoriu neturi teisės to turto parduoti arba kuriuo kitu būdu perleisti, naikinti to ūkio priklausinius ir kirsti mišką, išskyrus tą kiekį, kuris reikalingas kasdieniniam to ūkio vartojimui. Šitų nuostatų dėl nekilnojamojo turto apsaugoji-

mo beveik ir užtektų, nors ir tuo būdu gali būti labai nualintas, pvz., ūkis, iškirstas miškas, supūdytos trobos ir p., kai skolininkas keletą metų laukia varžytynių, bet vis dėlto pačios žemės jau negali sunaikinti. Matyt, ir įstatymų leidėjas nelaikė tos priemonės ganėtinos turtui apsaugoti, kad tuojau po 1128 straipsnio padėjo 1129 str., pagal kurį turtas, aprašytas dėl atiteisto įkeitimo aktu ieškinio, turi būti, įkaitininkui reikalaujant, pavedamas jam iki varžytynių valdyti su teise naudotis vietoj procentų turto pajamomis. Taip buvo iki paskelbimo šiais metais (1936.VIII.25 d. V. Ž. Nr. 546) Civ. Teis. Įst. 1129 str. pakeitimo, Naujasis nuostatas žymiai pranašesnis už buvusį, nes anksčiau įkaito laikytojas kai kada galėdavo labai apsunkinti skolininką, jeigu turėsime omenyje, jog jam buvo leista turtu naudotis vietoje procentų. Galėjo pasitaikyti labai pelninga įmonė, o skola neperdidžiausia. O be to, ir paties skolininko santykiai su kreditoriais dažniausiai esti pašliję, todėl negali būti garantijos, kad ir kreditorius, valdydamas skolininko turtą, elgsis su tuo turtu reikiamai atsargiai.

Šiuo pakeitimu nustatyta, kad įkaito laikytojo reikalavimu aprašytas turtas gali būti perduotas valdyti apylinkės teisėjo paskirtam turto valdytojui. Turto valdytojas skiriamas viešame posėdyje turto globėjams skirti nustatyta tvarka. Gautomis iš valdomo turto pajamomis apmokami valstybės bei savivaldybės mokesčiai ir valdomojo turto eksploatacijos išlaidos, nuošimčiai pirmajam įkaito laikytojui. Likusios pajamos įnešamos apylinkės teismo depozitan. Už darbą turto valdytojas gauna 5% to turto brutto pelno.

Kadangi globėjais esti skiriami dori ir pasiturinti žmonės, tai ir tokio aprašyto turto valdytojais negalės būti abejotinos doros ir neturtingi asmenys, o tai jau duoda gana pakankamos garantijos tiek kreditoriui, kad turto vertė nebus perdaug numažinta, tiek skolininkui, kad jo padėtis nebus nesąžiningai apsunkinta.

Bet tik gaila, kad šis nuostatas neišplėstas ir dėl neįkaitinių kreditorių, nes ir šiųjų pretenzijos paprastai esti laiduojamos turtu, nors be formalaus akto. Juk jeigu kas turi nekilnojamo turto, tai visada lengviau gauna paskolą, nes kiekvienas kreditorius tikisi iš to turto galėsiąs išieškoti. O gyvenime teko pastebėti tokių reiškinių, kad palikus turtą valdyti skolininkui, kaip

tai numato Civ. Teis. Įst. 1128 str., skolininkas iškirto visą mišką ir paliko tik tušti smiltynai, kai tuo tarpu to ūkio visa vertė ir buvo tas miškas, nes pati žemė nederlinga. To ūkio vertė krito daugiau, kaip per pusę. Formalus turto įkainavimas liko tas, kuris padarytas aprašymo metu. Ir kreditoriai atsirado labai sunkiame padėjime, nes, iš vienos pusės, niekas to turto nebenori pirkti, iš kitos pusės — jų pretenzijos lieka nepatenkinamos dėl sumažėjusios turto vertės. O jei turtą būtų valdęs teismo skirtas globėjas, tai skolininkas nebūtų galėjęs miško iškirsti.

Šį nuostatą praplėsti visiems kreditoriams nėra pavojinga ir nepriseina bijoti, kad jis galėtų būti piktam panaudotas, dėl to, kad jis nėra absoliutinis. Jame pasakyta: „....gali būti perduotas valdyti apylinkės teisėjo paskirtam turto valdytojui“. Be rimtos priežasties teisėjas neskirs tokio valdytojo. O skolininkui esant apsileidusiam arba net nesąžiningam, reikia ir kreditorių teisės apsaugoti.

Neturėdami tinkamų priemonių kreditorių interesams apsaugoti galime labai pakirsti sveikus kredito teikimo pamatus, nes ir taip jau dabar yra įsivyravęs didelis skolininkais nepasitikėjimas.

——/——

J. Mičiulis.

Įvaikinimas ir įteisinimas Suvalkijoje.

Suvalkijos įvaikinimo ir įteisinimo įstatymai nėra tokie aiškūs, kaip Civ. įst. rink. (X t. 1 d.) veikimo srityje. Jie yra seniai išleisti (1825 m.) ir nesuderinti su Civ. Teisenos įstatymais. Todėl jie nevienodai aiškinami ne tik metrikacijos ir notariato įstaigų, bet kartais ir teismo. Dėl šios priežasties pravartu čia apie juos pakalbėti. Kad būtų matyti skirtumas tarp Suvalkijos ir Kaunijos įstatymų, pastarieji čia bus taip pat lygiagrečiai paliesti.

Veikiančių Kaunijoje Civ. įst. rinkinys nuo 1891 m. kovo m. 12 d. leidžia bendrą įvaikinimą (145 str.) ir prieš santuoką gimusių vaikų įteisinimą (legitimaciją), vėliau jų tėvams susituokus (144^1 str.). Blogiau su pavainikiais, kurių tėvai nesusituokia. Čia leidžiamas įvaikinimas, jei įvaikinąs kuris tėvų yra bevaikis; jei įvaikintojas turi vaikų, tai pavainikį gali įvaikinti tik su jų, ar jų motinos, sutikimu (150^1 str.). Tokių įvaikinimo atsitikimų gyvenime bemaž nesti. Tad dažniausiai pavainikiui lieka tik teisė reikalauti tėvus teikti jam išlaikymą (132^4 str.). Paveldėti jis gali tik motinos įsigytinį turtą; į motinos giminių ir tėvo palikimą jokių teisių jis neturi (132^{12} str.). Todėl Kaunijos įstatymai, tėvo ir vaiko kraujo giminystei teikia visiškai maža reikšmės, kaip kad ir romėnų įstatymai iki Adriano 119 m. išleisto įstatymo, kuriuo numatomi karių įpėdiniais *ab intestato* vaikai, gimusieji ne iš santuokos.

Suvalkijos įstatymai, apskritai, kraujo giminystę labiau gerbia. Pavyzdžiui, Nap. kod. 913, 915 ir 1090 str. turintiems tiesioginių įpėdinių turto savininkams leidžiama laisvai disponuoti (dovanoti) tik tam tikra turto dalimi. N. K. 1078, 1079 str. leidžia įpėdiniams ginčyti tėvų jiems skriaudingai padalintą turtą. Civ. St. 232 str. likęs gyvas sutuoktinis, esant tiesioginių įpėdinių, mirusiojo turto nepaveldi, tik gauna tam tikrą dalį, pagal įpėdinių skaičių, valdyti iki gyvos galvos. Įvaikinimo ir įteisinimo nuostatai suderinti su bendraisiais civiliniais įstatymais. Kraujo įpėdiniams apsaugoti čia įvaikinimas labiau suvaržytas, negu Kaunijoje. Įvaikintojas turi būti ne jaunesnis kaip 50 metų (K. 30 m.) ir vyresnis už įvaikinamąjį 15 m. (K. 18); įvaikinamasis turi būti pil-

nametis (Kaunijoje be apribojimo); įvaikintojas turi būti 3 metus laikęs ir globojęs įvaikinamąjį, ko Kaunijoje nereikia; jei įvaikinamasis, rizikuodamas savo gyvybę, yra išgelbėjęs gyvybę įvaikintojui, tai įvaikinant pakanka, kad įvaikintojas būtų vyresnis ir pilnametis, neturėtų descendentų, gautų sutuoktinio sutikimą (Civ. Stat. 308, 310, 311 str.). Įvaikintasis turi dvi pavardes, pasilieka įpėdinystės teises savo šeimoje ir įgyja teisę paveldėti asmenišką įvaikintojo turtą, kaip kad ir Kaunijoje (neturint galvoje gimininio turto sąvokos).

Iš antros pusės vertindami kraujo giminystę, Suvalkijos įstatymai suteikia daugiau galimumų pavainikių ryšiams su tėvais. Civ. Stat. 298—307 str. numato Kaunijos įstatymams nepažįstamą pavainikių pripažinimą savais, atliekamą surašant gimimo aktą ar paskesniu oficialiniu aktu. Patiems vaikams taip pat duota teisė ieškoti motinos visais atvejais, o tėvo tik tada, kai kūdikis pradėtas ieškomajam tėvui smurtu pagrobus motiną. Pripažinimas galimas, kai pavainikio tėvai nesusituokia. Pripažinimo padariniai yra šie: 1) kūdikis gauna pripažinusio jį vieno tėvų pavardę (tėvo, jei abu pripažįsta); 2) pripažintasis neįgyja giminystės ryšio su tėvų giminėmis; 3) tėvams tenka prievolė teikti lėšų pripažintajam vaikui išlaikyti ir auklėti; rodos, tėvai turi teikti šias lėšas ir be pripažinimo (priedas prie Civ. Teis. įst. 1662 str.); 4) patsai svarbiausias pripažinimo padarinys yra tas, kad tik pripažintieji pavainikiai įgyja paveldėjimo teises į tėvų palikimą (Nap. Kod. 756 str.), jei tat nekenkia bet katro tėvų įpėdiniams iš santuokos, kurių sutikimas pripažinimui negautas (Civ. St. 301 str.). Motinos turto paveldėjimo nuostatuose esminio skirtumo tarp Kaunijos ir Suvalkijos įstatymų nėra. Yra skirtumas tik toks, kad Suvalkijoje motinos buvimo, išaiškėjimo faktą vadina pavainikio pripažinimu iš jos pusės, o Kaunijoje atskiro termino nėra. Bet esmė ta pati, nes ir Kaunijoje pavainikis gali paveldėti tik žinomą motiną, kuri įrašyta jo gimimo metrikuose. Tėvo įpėdiniu Kaunijoje pavainikis niekaip tapti negali. Šį giminystės neigimą sušvelnina tik ta aplinkybė, kad įstatymai (Civ. įst. rink. 967 str.) leidžia turto savininkui laisvai disponuoti savo turtu, ir, norėdamas aprūpinti pavainikio ateitį, tėvas visada gali jam užrašyti dalį arba net ir visą įgytinį turtą, palikdamas be nieko teisėtus įpėdinius. Suvalkijoje, kaip jau aukščiau minėta, savininkas smarkiai suvaržytas descendentų ir ascendentų nau-

dai. Suvalkiečiai įpėdiniai savo privilegijas puikiai supranta, labai brangina ir net perdeda, versdami tėvus atsisakyti laisvai disponuoti ir ta turto dalimi, kurią įstatymai jiems palieka.

Pripažintų pavainikių įpėdinystės teisės žymiai siauresnės, negu teisėtų ir įvaikintų įpėdinių, tik kai po tėvų nelieka jokių įpėdiningų giminių, pavainikiai gauna visą tėvo turtą (Nap. Kod. 757, 758 str.). Mirusių pavainikių turtą paveldi jų vaikai, bevaikių — juos pripažinusieji tėvai, nesant pastarųjų — sutuoktinis; jei nė šio nėra — valstybė. Vadinasi, tėvų giminės pavainikio turto nepaveldi (N. K. 765, 766 str., Sen. spr. 1881/151).

Prieš santuoką gimusieji vaikai Suvalkijoje įteisinami paskesne santuoka. Įteisintųjų teisės (Civ. St. 294 str.) prilyginamos santuokoje gimusių vaikų teisėms, bet jos negali kenkti trečiųjų asmenų įgytoms iki įteisinimo teisėms. Įteisintieji aukščiausiuoju įsakymu vaikai neįgyja jokių šeimyninių teisių į tėvų gimines (Civ. St. 297 str.).

Pažvelgę į procesualines normas, Suvalkijos įstatymuose taip pat rasime nemaža savotiškumų. Kaunijoje įvaikinimas ir įteisinimas įvykdomas per teismą, paduodant prašymą apsaugos tvarka. Priešingai, kai kuriems Suvalkijos atvejams, pats tėvų susituokimo faktas dar neįteisina vaikų (Vyr. Trib. spr. 1929/565); reikia dar teismo nutarimo. Pastarojo negali ginčyti tretieji asmens (Vyr. Trib. spr. 1930/7, 1929/249). Civ. Teis. įst. 1460^{1-12} straipsniai iš 1891-III-12 d., nors jie išleisti ir vėliau, negu 1646 str. (1875 m.), kuris liepia netaikyti Suvalkijai IV knygos apsaugos bylų straipsnių, Suvalkijoje neveikia, kaip tat išaiškino Rusų Sen. 98 m. spr. Nr. 32, nes 1891-III-2 d. įstatymas pritaikytas X. t. I d. Civ. įst. rinkiniui, o atitinkami Suvalkijos Civ. Statuto straipsniai ir Civ. Teis. įst. 1646, 1661 ir 1662 str. liko nepaliesti.

1825 m. Civ. Statutas pasižymi tuo, kad jame išdėstytos ne tik materialinės, bet ir procesualinės normos. Tai liečia ir įvaikinimą bei įteisinimą. Civ. Teis. įst. 1661 ir 1662 str. apie adopcijos tvarką bemaž nekalba ir siunčia į Civ. Statutą. Pastarasis tik įvaikinimo procedūroje numato šiokį tokį teismo vaidmenį, o visa kita atliekama be teismo. Pagal Civ. Teis. įst. 1661 ir Civ. Stat. 319, 320, 323 str., įvaikinimo aktą šalys (įvaikintojas ir įvaikinamasis) surašo pas notarą, o per 3 mėn. aktą pristato patvirtinti apylinkės teismui. Pastarojo sprendi-

mas pristatomas vėl per 3 mėn. patvirtinti apygardos teismui. Teismai turi prižiūrėti, kad nebūtų prasilenkta su įstatymų nuostatais, ir patikrinti, ar įvaikintojas yra gero būdo žmogus.

Pavainikių kūdikių pripažinimas savais ir įteisinimas atliekamas be teismo. Civ. Teis. įst. 1662 str. ir Civ. Stat. 298 straipsniu, norint pripažinti pavainikį, reikia tai įrašyti krikštijant į gimimo aktą arba vėliau sudaryti notarinį aktą. Civ. Stat. 100 str. leidžia tėvui reikalauti, kad jį įrašytų tėvu surašant gimimo metrikus. Atskirai surašytas pripažinimo aktas taip pat įrašomas į metrikus (Civ. St. 101 str.). Savo pripažinimo tėvai negali atšaukti (Sen. spr. 1904/56).

Taip pripažintus vaikus savaime įteisina paskesnė tėvų santuoka (Civ. St. 291 str.). Įteisinami vaikai ir tada, kai tėvai juos pripažįsta surašant santuokos aktą. Pagaliau, įteisinimas įvyksta ir tuo atveju, kai susituokę tėvai gimusius prieš tai vaikus išlaiko ir leidžia jiems patiems naudotis teisėtai gimusių vaikų teisėmis. Kitokios procedūros, aktų ar teismo nutarimų įstatymai nenumato. Pripažintiems vaikams tai ir nereikalinga: čia įteisinimo įrodymai yra pripažinimo aktas ir santuokos metrikai. Painiau yra su tais, kurių įteisinimą išrodo tik jų gyvenimas prie tėvų teisėtų vaikų titulu. Kaip jiems savo teisėtumą įvilkti į dokumentinę formą? Teismo reikalui tai ne tiek svarbu; kiekvienoje byloje (palikimo padalinimo ir pan.) teismas iš įvairių įrodymų gali konstatuoti jų teises. Bet šiaip gyvenime ir tėvams ir vaikams rūpi, kad nebūtų „pavainikio“ vardo, kad prieš santuoką gimęs kūdikis būtų sulygintas su jaunesniais broliais ir seserimis. Čia kaip tik ir tiktų Civ. Teis. įst. 1460^{1-7} str. padėta novelė. Deja, kaip minėta, ji Suvalkijoje neveikia. Nesant įstatymuose tiesioginių nurodymų, tenka naudotis išvestinėmis priemonėmis. Nuostatai apie vaikų pripažinimą savais nedraudžia pripažinimą atlikti ir tėvams susituokus. Surašius pripažinimo aktą ir atitinkamai ištaisius gimimo metrikus, vaikas gauna tėvo pavardę, gyvena prie tėvų, tat žmonių akyse jis jau teisėtas. Tėvo pavardė pavainikiui labai reikšminga teisėms įgyti, nes tai vienas teisėtų įpėdinių padėties pažymių (St. 281 str.).

Toliau, atrodytų, kad nėra pamato neleisti prieš tėvų santuoką gimusiems vaikams (pilnamečiams patiems, o nepilnamečiams per tėvus), prašyti teismą pripažinti jiems teises Civ. Teis. įst. 1625 ir Civ. Stat. 286, 288, 290 str. nuostatais. Nors

šie įstatymai taikomi gimusiems iš teisėtos santuokos, bet neturintiems atitinkamų dokumentų vaikams, tačiau, kadangi ir priešsantuokinių vaikų ieškinys iš esmės yra tas pats, reikia jį ir leisti. Padarytas teismo nutarimas pavainikį legalizuos. Civ. Stat. 296 ir 297 str. dar numato įteisinimą aukščiausiuoju įsakymu, bet, kaip jau sakyta, juo įgyjamos siauresnės teisės, todėl šis būdas, tur būt, naudojamas retais atvejais, kai nėra pakankamų davinių įteisinti paprastu keliu, ar kai buvo (prieš karą) sprendžiamas luominis klausimas.

Esant įteisinimo formoje kai kurių neaiškumų, pasitaiko, kad susituokusieji tėvai rašo pas notarą gimusių prieš santuoką vaikų įvaikinimo aktus. Kyla klausimas, ar gali tėvai savo vaiką įvaikinti, kai jo padėtis teikia jam didesnes, teisėtai gimusio vaiko teises? Be abejo, tokie įteisinimo aktai yra neteisėti. Nei tėvams, nei kam kitam įstatymai neleidžia siaurinti asmens civilines teises, išskiriant įstatymu numatytus atsitikimus (nusikaltus). Tad notarai negali tokių aktų rašyti, o teismai tvirtinti. Jeigu kartais taip įvyktų, tai įvaikintasis visada gali ieškoti savo tikrųjų teisių (Civ. St. 288 str.).

Civ. Teis. įst. 1662 str. 1913—V—13 d. priedo 13 § leidžia įsūnyti tik tokius pavainikius, kurių tėvai nesusituokia. Šiais atvejais atkrinta visos įvaikinimą sunkinančios sąlygos, ir lieka tik šios: jei įvaikintojas turi teisėtų vaikų, tai reikia jų ar jų motinos sutikimo; taip pat turi būti gautas įvaikinimo pavainikio jį pripažinusios motinos sutikimas. Ta pačia novele leista pripažinti savais ir įteisinti gimusius iš kraujomaišos ir svetimavimo vaikus. Analoginiai nuostatai veikia ir Kaunijoje.

Pripažinimą pavainikių savais gali ginčyti visi suinteresuoti asmens (Civ. St. 304 str.). Įvaikinimas įstatymų tekstu (C. St. 325 str.) leista ginčyti įvaikintojo įpėdiniams. Senatas pripažino (1855/1), kad dėl įvaikinimo, apskritai, leidžiama kelti ieškinius. Ginčų prieš įteisinimą įstatymai nenumato. Pati įteisinimo esmė rodo, kad čia ginčui nėra vietos. Tačiau, jei įteisinimas eina ne normaliu keliu, o Civ. Stat. 279—290 str. tvarka, tai čia suinteresuotieji gali laisvai įteisinimo reikalavimus ginčyti.

Apskritai imant, nors materialiniai priimtinių vaikų įstatymai Suvalkijoje tobulesni, labiau žiūri kraujo giminystės, bet procesualinė pusė atsilikusi, pasenusi. Įstatymų leidimo organams reiktų tą turėti galvoje, leidžiant šią sritį liečiančius naujus įstatymus.

Dr. G. Rutenbergas.

Dabartinė šeimos teisės padėtis Lietuvoje ir numatoma civilinė metrikacija.

Ryšium su numatoma greitu laiku įvesti Lietuvoje civiline metrikacija, kyla bendros šeimos teisės padėties Lietuvoje klausimas. Įvedus civilinę metrikaciją, visa eilė lig šiol veikiančiųjų šeimos teisės (t. y. konkrečiai vedybų teisės) srityje nuostatų, nustotų veikti, o kiti pasirodytų visai nebereikalingi. Žodžiu tariant, iškiltų reikalas mūsų šeimos teisę bendrai peržiūrėti ir pertvarkyti.

I.

Šeimos teisės srityje lig šiol buvo daryti kai kurie mėginimai ją reformuoti, arba bent įnešti į ją kai kurių svarbių pakeitimų.

1) Visų pirma čia tenka paminėti vidaus reikalų ministerio 1924 m. balandžio 8 d. aplinkraštį apie civilinių aktų surašymą asmenims, kurie nėra atlikę gimimų, sutuoktuvių ir mirties tikybinių apeigų pas dvasininkus. Šis aplinkraštis 1925 m. sausio m. 14 d. naujo ministerių kabineto buvo atšauktas; kabinetas rado jį nepagrįstą įstatymais (pats atšaukimas „Vyriausybės Žiniose" nepaskelbtas). Tačiau Vyr. Tribunolas rado šio aplinkraščio taikymą teisėtą, tai matyti iš 1929.X.18—XI.4 d. Nr. 581 V. Tribunolo kas. sprendimo turinio: „Konstitucijos 13—14 § suteikia visiems piliečiams tikėjimo ir sąžinės laisvę, o konstitucijos 10—11 § sako, kad niekam negali būti teikiama ypatingų privilegijų ir mažinama teisių dėl piliečių tikėjimo; tad pagal mūsų konstitucijos dvasią netikintieji negali būti verčiami daryti jungtuvių, mirties ir gimimo aktus pas dvasininkus. Kadangi nėra mums tokio įstatymo, kurio būtų nustatyta tvarka registravimo metrikacijų asmenų jungtuvių, gimimo ir mirties aktų, tad turi būti taikomi iš analogijos rusų įstatymai, kurie nepanaikinti mūsų įstatymais ir kurie neprieštarauja mūsų konstitucijai (Įst. sav. IV t. 3 papild.). 1906-X-17 įsakymo I skyr. 58 § pasakyta, kad civilės padėties (metrikacijos) knygoms vesti tų sentikių, kurie nepriklauso prie jokios sentikių bendruomenės, kaip reikalauja sentikių taisyklės, nustatytos

sektantams, kurie nepripažįsta tų dvasininkų, o nurodyto įsakymo II skyr. 39 § pasakyta, kad metrikacijos knygos tų sektantų, kurie nepripažįsta dvasininkų, vedamos miestuose — miestų valdybose arba miesto seniūno, o apskrityse — valsčių valdybų, einant pagrindais, nustatytais sentikiams, priklausantiems prie bendruomenių, prisilaikant taisyklių, nurodytų to įsakymo II skyr. 40—50 str. Be to, Įst. sąv. IX t. 931, 933, 934, 941, 947, 955 str. taip pat išdėstytos taisyklės metrikų knygų vedimo reikalu „raskolnikams" ir „babtistams" miestuose — policijų įstaigose ir apskrityse — valsčiaus valdybose. Pagaliau, 1924 m. gegužės 3 d. (Vyr. Žin. Nr. 157) buvo išleistas Vidaus Reikalų Ministerijos aplinkraštis, kuriuo buvo laikinai nustatyta civ. metrikacijos knygų vedimo tvarka iki bus įstatymų leidžiamuoju keliu išspręstas bendras klausimas asmenims, kurie nepadaro gimimo, jungtuvių ir mirties aktų pas dvasininkus".

2) Vedybų turto teisės srityje 1921 m. gruodžio 2 d. Steigiamojo Seimo yra padaryti kai kurie pakeitimai. Čia turima galvoje novelą prie X t. I d. 106 str., būtent: 106^2, kuri štai kaip skamba: „žmona turi prisidėti pagal savo ir savo vyro turtą prie bendrų išlaidų šeimai išlaikyti, ir net visas jas prisiimti, jei vyras beturtis ir negali užsidirbti" (V. Ž. 85/732 Nr.). Dėl buv. Suvalkų gubernijos plote civilinių įstatymų, tuo įstatymu į šeimos teisės sritį įnešta labai svarbių pakeitimų, ypačiai paliečiančių sutuoktinių teises bei prievoles, kurios 1825 m. Civilinio Kodekso žmonai yra kiek susiaurintos.

Turėdamas galvoje lyčių lygybės principo įvykdymą, Steigiamasis Seimas visus žmonos teisių susiaurinimus, veikusius ligi tol Suvalkijoj, k. a.: 32 str. nuostatas dėl gyv. vietos, 66, 67, 78 str. str., 182—190 str. str. nuostatus panaikino. Taip pat buvo pakeistas 1825 m. Civ. Kodekso 201 str. nuostatas dėl išlaikymo prievolės. Jisai yra suredaguotas, kaip X t. I d. naujas 106^2 str.

3) Pagaliau tenka paminėti 1926 m. pabaigoje Vidaus Reikalų Ministerijos paruoštą metrikacijos įstatymą, kuris buvo įteiktas seimui, bet nebuvo priimtas.

4) Be tiesioginių Lietuvos vedybų teisės reformos mėginimų, buvo padaryta ir kitų mėginimų išaiškinti veikiančius Lietuvos vedybos teisės nuostatus. Šiais išaiškinimais seniems, iš rusų paveldėtų, nuostatams buvo lyg duota nauja dvasia ir

prasmė. Daugiausia, šie išaiškinimai liečia privatinės tarptautinės teisės nuostatus vedybų srityje. Tačiau, netiesiogiai šie išaiškinimai paliečia ir veikiančius Lietuvoje vedybų teisės nuostatus.

a) Visų pirma apsistosime prie Užsienių Reikalų Ministerijos 1924.VI.12 d. Nr. 1775 aplinkraščio Lietuvos pasiuntinybėms ir konsulatams, kuris štai kaip skamba: „Sąryšy su Vidaus Reikalų Ministerijos aplinkraščiu š. m. balandžio 8 d. Nr. 2779 (Vyr. Žin. Nr. 157, eil. Nr. 1117), nustatančių metrikų knygų vedimo tvarką asmenims, kurie nepadaro gimimo, jungtuvių ar mirimo aktų pas dvasininkus, Užsienių Reikalų Ministerija turi garbės paaiškinti, kad Lietuvos Valstybės Konstitucijos § 3 ir § 13 prasmėje civiliniai aktai, padaryti Lietuvos piliečių užsieny, einant veikiančiais apsigyvenimo šaly įstatymais gali būti laikomi teisėtais Lietuvoje, nors šie aktai yra atlikti ne pas atitinkamos konfesijos dvasininkus ir be bažnytinių šios konfesijos apeigų, ir todėl Lietuvos Atstovybės ir Konsulatai gali tokius gimimo, mirimo, jungtuvių etc. metrikus legalizuoti ir taikinti jų savininkams visas to legalizavimo pareinančias teises“. Tačiau, atšaukus V. R. M-jos minimą aplinkraštį, ir šis aplinkraštis turėjo nustoti galios.

b) Toliau, seka (chronologine tvarka paėmus) 1928.II.17 d. juriskonsultų komisijos prie Ministerių Kabineto nuomonė - atsakymas į Lietuvos pasiuntinybės Vokietijoje paklausimą dėl teisėtumo Lietuvos piliečių vedybų ir persiskyrimų, atliktų užsienyje, nedalyvaujant dvasininkams. Ta juriskonsultų nuomonė štai kaip skamba: „Užsienių Reikalų Ministerija, paklausta Lietuvos Pasiuntinybės Vokietijoj, pavedė tą klausimą spręsti Ministerių Kabineto juriskonsultų komisijai, kuri 1928 m. vasario 17 d. jį išsprendė štai kokiu būdu: „Pakeltas klausimas, komisijos nuomone, išsprendžiamas neigiamai tuo motyvu, kad einant įstatymais Lietuvoje, išskyrus Klaipėdos Kraštą, vedybos daromos pas dvasininkus. Todėl kompetetingas organas persiskyrimo reikalams turi būti laikoma dvasiškoji valdžia. Ta komisijos nuomonė atitinka X t. I d. 45 ir 76 str. str. dėsnius. Tai nuomonei duoda pamato ir Civ. Pr. įst. 1338 str. ir XI t. I d. Ustav. duch. diel. inostr. ispov. 553 str. 9 p. ir 583 str. Pagaliau, tai šis klausimas būtų išspręstas ir einant Civ. Proc. įst. 440 str. ir 443 str. Hagos konvencijos 1902 m. dėsniai rodo, kad tarptautinė civilinė teisė, kad ir modifikuoja svarstomo

klausimo išsprendimą, bet principiniai taip pat duoda pamato komisijos aukščiau išreikštai nuomonei persiskyrimo klausimu (Konvencijos 5 str.).

c) Vyr. Tribunolo pirmasis išaiškinimas pripažįsta Lietuvos piliečių civilines vedybas Lietuvoj, bet paneigia katalikų bažnytinių jungtuvių perskyrimus. Tas nutarimas rezoliucinėje dalyje skamba: „1930 m. lapkričio mėn. 13 d. Vyr. Tribunolas, bendrajame susirinkime, žiūrėjo Teisingumo Ministerio š. m. kovo 13 d. ir birželio 16 d. raštus Nr. Nr. 3247 ir 7041, kuriais pasiūlyta einant Teismų Sutv. įst. 259^1 str., išaiškinti šiuos klausimus:

1) Ar civ. įstatymų X t. I d. 85 str. ir 1836 metų vedybų statuto 1, 24 ir 192 str. str. ryšy su Lietuvos Valstybės Konstitucijos § § 11 ir 14, nustojo galios; 2) ar Klaipėdos Krašte ir užsieny padarytieji civilinių jungtuvių aktai turi Didžiojoj Lietuvoj teisėtos galios, ir 3) ar užsieny padaryti Lietuvos piliečių katalikų persiskyrimo aktai turi Lietuvoj teisėtos galios. Vyr. Tribunolas nutarė: išaiškinti, kad: 1) Civ. įstatymai X t. I d. 85 str. ir 1836 metų Vedybų Statuto 1, 24, ir 192 str. str. nėra priešingi Lietuvos Valstybės Konstitucijai ir todėl turi būti laikomi veikiančiais, sudarant bažnytinius vedybų aktus; 2) Didžiosios Lietuvos piliečių padaryti Klaipėdos Krašte ir užsieny civilinių vedybų aktai turi būti laikomi galiojančiais ir Didžiojoj Lietuvoj; 3) Lietuvos piliečių - katalikų padaryti užsieny persiskyrimo aktai neturi Lietuvoj galios, jei vedybos buvo bažnytinės“.

d) Antrasis Vyr. Tribunolo išaiškinimas iš 1933.V.18 d. nusako: „1933 metų gegužės mėn. 18 d. Vyr. Tribunolas, bendrajame susirinkime, Kaune, žiūrėjo Teisingumo Ministerio 1933 metų gegužės mėn. 10 d. raštą Nr. 7427, kur prašoma pareikšti savo nuomonę dėl juridinės galios sudarytų Rygoje Lietuvos piliečių ir nuolatinių Lietuvos gyventojų civilinių jungtuvių ir dėl jungtuvių persiskyrimo. Vyr. Tribunolo bendrasis susirinkimas nutarė: paaiškinti, kad 1) Lietuvos piliečių ir nuolatinių Lietuvos gyventojų civilinės vedybos, sudarytos Rygoje pas metrikacijos skyriaus vedėją, Lietuvoj galioja, jei jos neprieštarauja X t. I d. 37 str. ir 1836 metų Vedybų įst. 23 str. ir 2) bylas dėl tokių vedybų nutraukimo sprendžia civilinis teismas“.

Taigi, iš šių išaiškinimų eina, kad Vyr. Tribunolas savo 1930.XI.13 d. nutarime pripažino galiojant civilines vedybas, su-

darytas Lietuvos piliečių užsieniuose pagal vietos įstatymus. Savo antrame 1933.V.18 d. nutarime, Vyr. Tribunolas, pasisakydamas, konkrečiu Lietuvos piliečių Latvijoje sudarytų vedybų persiskyrimo klausimu, pakeitė savo pirmykštį nusistatymą tuo, kad rado reikalinga, sprendžiant klausimą dėl tokių vedybų teisėtumo pripažinimo, visų pirma ištirti, ar tų vedybų sudarymas neprieštarauja Lietuvoje veikiantiems įstatymams vedybų teisės srityje (X t. I d. 37 str. ir 1836 str. vedybų įstatymo 23 str. nuostatams, kurie numatyti bažnytiniams teismams). Tuo nauju savo išaiškinimu Vyr. Tribunolas lyg ir atsisakė nuo savo ankstesnio nusistatymo 1930.XI.13 d. nutarime, pagal kurį Lietuvos piliečių užsieniuose sudarytų civilinių vedybų galia bendrai nustatoma *„locus regit actum“* principu. Praktikoje tas antrasis Vyr. Tribunolo išaiškinimas reiškia tam tikrą nusileidimą *„lex patriae“* dėsnio naudai: kiekvienu atsitikimu atskirai, klausimas sprendžiamas ne tik *de lege loci celebrationis,* bet ir *de lege patriae.*

Savo 1933.V.18 d. nutarimo antroje dalyje Vyr. Tribunolas pasisakė vedybų persiskyrimo klausimu, ta prasme, kad Lietuvos piliečių užsieniuose sudarytoms civilinėms vedyboms perskirti yra kompetentingas tik civilinis teismas. Vyr. Tribunolo praktika perskyrimo byloje pasisakė ta prasme, kad jeigu jungtuvės sudarytos civiliniu būdu ir tuo pačiu metu palaimintos bažnyčios, tai joms perskirti teismingas ieškovo gyv. vietos dvasininkų teismas. Kad Vyr. Tribunolo 1933.V.18 d. nutarime turėta galvoje Lietuvos civilinis teismas, išeina iš Tribunolo spręsto konkretaus atsitikimo, kur kalbama apie nuolatinius Lietuvos gyventojus (kurių nuolatinė gyv. vieta yra Lietuva), vedusius civiliniu būdu Rygoje. Kaip būtų sprendžiamas teismingumo klausimas, kai šalys, arba bent viena jų nuolat gyventų užsieniuose, Vyr. Tribunolo liko neišaiškinta. Tačiau, atsižvelgiant į tai, kad Vyr. Tribunolas Lietuvos piliečių vedybų, sudarytų atitinkamų užsieninių civ. įstaigų (pvz., Standesamto Vokietijoje, civ. aktų skyriaus Rygoje), teisėtumo neatmeta, bet skiria didesnę svarbą jungtuvių sudarymo materialinių nuostatų prisilaikymui, tenka daryti išvadą, kad perskyrimo bylose ne teismo priklausomumas nusveria, bet vietos materialinės teisės ir procesualiniai nuostatai ir jųjų suderinimas su atitinkamais Lietuvos nuostatais šioje srityje, ir tą klausimą reikia toje plotmėje svarstyti.

Ryšium su susidariusia padėtimi mūsų vedybų teisės srityje, vadinasi, su veikiančiųjų įstatymų neatitinkamumu nei anksčiau minėtiems konstitucijos nuostatams, nei gyvenimo sąlygoms, mūsų aukščiausiam teismui teko taip pat susidurti su kai kuriais painiais vedybų teisės klausimais.

a) *Civ. Įst. X t. I d. 74¹ str. išaiškinimas.*

Kaip žinoma, šisai str. štai kaip skamba: „Kai abudu susituokusiu asmeniu yra krikščionių nestačiatikių ir, be to, įvairių tikybų, tad nors juodu būtų sutuoktu abiejų tikybų bažnyčiose, santuokos tikrumą bei jos teisėtumą sprendžia tos tikybos teismas, kurios dvasininkas atliko pirmąsias sutuoktuves; o santuokos panaikinimo priežasčių svarbumą ir patį jos panaikinimą ar nepanaikinimą sprendžia tos tikybos teismas, kurios yra atsakovas; bet tatai negali būti sprendžiama pirma neišžiūrėjus, ar iš tikrųjų sutuokimas atliktas ir ar teisėtas jisai. Tiek šių dviejų atsitikimų apibrėžimas, tiek ir patsai pažymėtu būdu įvykęs teismo nusprendimas panaikinti ar nepanaikinti santuoką yra lygios galios abiem susituokusiem asmenim“.

Tačiau, Marijampolės Apygardos Teismui svarstant Hahno bylą, kilo klausimas: kuris dvasinis teismas sprendžia vedybų tikrumą ir teisėtumą, jei vyras ir žmona, buvę nevienos krikščionių tikybos, vėliau tampa abu vienos krikščionių tikybos.

Vyr. Tribunolas, apsvarstęs tą klausimą, rado: 1836 metų Vedybų Statuto 196 str. ir Civ. Įst. X t. I d. 74¹ str., tais atsitikimais, kai buvę įvairių krikščionių tikybų susituokusieji vyras ir žmona yra ne vienos krikščionių tikybos ir tuo metu, kada sprendžiamas jų vedybų tikrumo ir teisėtumo klausimas, reikalą sprendžia tos tikybos dvasinis teismas, kurios dvasininkas pirmas juodu yra sutuokęs. Bet šitie įstatymai nenumato atsitikimų, kai įvairių krikščionių tikybų sutuoktiniai, vėliau, kai sprendžiamas jų vedybų tikrumo ar teisėtumo klausimas, yra tapę abu vienos krikščionių tikybos.

Šitas klausimas, Vyr. Tribunolo išaiškinimu, kaipo atskirai įstatymų nenumatytas, turi būti sprendžiamas Civ. Proc. įstat. 9 str., laikantis bendros įstatymų prasmės. Sulyginus veikiančius įstatymus, kuriais yra nustatyta vedybų tikrumo išsprendimo tvarka, matyti, kad bendrai vedybų klausimą spren-

džia dvasinis teismas tos tikybos, kuriai priklauso sutuoktiniai (1836 m. Vedybų Statuto 4, 122, 173 str. str., Civ. Įst. X t. I d. 38, 45, 72[1] str.), tad ir pateiktas išspręsti klausimas, laikantis šios bendros tvarkos, turi būti išžiūrėtas ta prasme, kad atsitikimais, kai nevienos krikščionių tikybos sutuoktiniai vėliau abudu tampa vienos krikščionių tikybos, jų vedybų tikrumą ir teisėtumą sprendžia jų tikybos dvasinis teismas.

Turėdamas galvoje šiuos motyvus, t. y., bendrą įstatymų prasmę, Vyr. Tribunolas ir nutarė: pripažinti, kad 1836 metų Vedybų Statuto 196 str. ir Civ. įst. X t. I d. 74[1] str., vedybų tikrumą ir teisėtumą, kai vyras ir žmona yra nevienos krikščionių tikybos, sprendžia tos tikybos dvasinis teismas, kurios dvasininkas pirmas juodu yra sutuokęs; bet, kai nevienos krikščionių tikybos vyras ir žmona vėliau tampa abudu vienos krikščionių tikybos, jų vedybų tikrumą ir teisėtumą sprendžia jų tikybos dvasinis teismas.

b) *X t. I d. 74 str. ir 1836 metų vedybų įst. 196 str. taikymo klausimas, jei vienas iš sutuoktinių stačiatikis.*

Ryšium su konstitucijos II ir 107 str. nuostatais kilo klausimas, svarstant Margaritos Vachauskaitės - Ševčiukienės skundą dėl Lietuvos stačiatikių Eparchijos Tarybos atsisakymo priimti spręsti jos persiskyrimo su stačiatikiu vyru bylą, dėl X t. I d. 74 str. ir 1836 metų vedybų įst. 196 str. taikymo tais atvejais, kai vienas iš sutuoktinių yra stačiatikis.

Apsvarstęs šį teisės klausimą, Vyr. Tribunolo visuotinis susirinkimas pasisakė šiuo klausimu štai kaip: „Civ. Įst. X t. I d. 74[1] str. ir 1836 metų Vedybų įst. 196 str. nustato bendrą taisyklę, kad įvairių krikščionių tikybų žmonių bylas dėl vedybų panaikinimo sprendžia bažnytinis teismas tos tikybos, kurios priklauso atsakovas. Civil. įst. X t. I d. 73 str. sudarė išimtį iš šios bylos bendros taisyklės, suteikdamas stačiatikių bažnyčiai privilegiją spręsti visas bylas dėl perskyrimo, jei viena šalių priklauso pravoslavų tikybos. Bet Lietuvoje šitas straipsnis neveikia, kaipo priešingas Konstitucijos II str., kuris nustato visų piliečių lygybės principą prieš įstatymus, nežiūrint piliečių kilmės, jų tikėjimo ir tautybės. Šiuo principu stačiatikių bažnyčiai Lietuvoje negali būti pripažįstama jokių privilegijų ir

išimčių iš įstatymų, tvarkančių krikščioniškų bažnyčių reikalus. Todėl nustatyta Civ. įst. X t. I d. 74[1] str. ir 1836 metų vedybų įst. 196 str. bendra taisyklė, tvarkanti bylų dėl vedybų panaikinimo priklausomybę bažnytiniams teismams, turi būti taikoma ir tais atsitikimais, kai vienas vedusiųjų yra pravoslavų tikybos, o kitas yra kitos kurios krikščioniškos tikybos".

c) *Evangelikų - Reformatų Kolegijos sprendimų perskyrimo bylose apskundimo klausimas.*

Vyr. Tribunolo praktikoje, pagaliau, kilo labai įdomus klausimas dėl Evangelikų - Reformatų padaryto atsikirtimo dėl Tribunolo neteismingumo spręsti teisės klausimus evangelikų - reformatų persiskyrimo bylose. Šį savo atsikirtimą Evangelikų - Reformatų Kolegija motyvavo (Meškauskienės byloj) štai kokiu būdu. Pasak kolegijos, nesą įstatymo, kuris pasaulinei valdžiai leistų kištis į kanonais ir Didž. Agenda tvarkomus Lietuvos evangelikų - reformatų bažnytinius reikalus, nes: a) ši bažnyčia esanti visai savarankiška organizacija, kuri pagal Konstitucijos 84 str. gali tvarkytis taip, kaip reikalauja kanonai, arba įstatymai, šie kanonai ir įstatymai esą Didž. Agenda ir b) XI t. I d. bažnyčios įstatymai Lietuvos reformatams nebuvę taikomi.

Vyr. Tribunolas šiuos Kolegijos argumentus paneigė, išeidamas iš šių motyvų. Svarstant klausimą, ar Lietuvos bažnyčia yra visai nuo valstybės nepriklausoma, sako Vyr. Tribunolas, reikia žiūrėti, kokios rūšies dalykus ji tvarko. Lietuvos Valstybės Konstitucijos 84 str. nustato, kad visos bažnyčios dėl jų mokslo skelbimo ir tikybinio kulto plėtojimo turi teisę tvarkytis taip, kaip nustato jų pačių kanonai. Šioje srityje visos bažnyčios yra visai savarankiškos. Bet jei bažnyčia sudaro teisinius aktus — gimimo, mirties, vedybų ir vedybų perskyrimo aktus, — tai tik dėl to, kad daryti tuos aktus valstybė pavedė bažnyčiai (Valst. Konstitucijos § 86); bažnyčia savo teisę daryti tuos aktus įgijo ne iš savo kanonų arba Didž. Agendos, bet iš valstybės bažnyčiai suteiktų teisių ir valstybė, suteikdama bažnyčiai tą teisę, pasilieka sau teisę įstatymais numatyta tvarka prižiūrėti, kaip tie aktai sudaromi. Vedybų perskyrimo aktai yra teisiniai aktai, nes jie liečia civilinius žmonių santykius. Įstatymai nustato, kurios tikybinių organizacijų įstaigos yra kompeten-

tingos daryti vedybų perskyrimo aktus; įstatymai taip pat nustato, kurios bažnytinės įstaigos daro vedybų perskyrimo aktus, kada perskyrimai liečia skirtingų tikybų žmones (Civ. Kod. 72[1] ir 74[1] str. str.); ir vedybų perskyrimo aktai, sudaryti prasilenkiant su įstatymais, negali turėti teisinių pasekmių, nors jie ir būtų atlikti kanonų arba Didž. Agendos nuostatais. Dėl to, kas pasakyta, Lietuvos Evangelikų - Reformatų Kolegijos samprotavimai dėl evangelikų - reformatų bažnyčios nepriklausomybės pasaulinei valdžiai (Vyr. Tribunolui), kiek liečia teisinių aktų sudarymą, prieštarauja veikiantiems įstatymams.

Todėl, Vyr. Tribunolas 1933.XII.21 d. ir nutarė išaiškinti, kad Vyr. Tribunolas yra kompetentingas spręsti teisės klausimus evangelikų - reformatų vedybų perskyrimo bylose taip, kaip ir tokiose evangelikų - liuteronų bylose.

d) Sutuoktinių turto santykių Suvalkijoje klausimu.

Vyr. Tribunolas 1923.II.9 d. bendrame susirinkime išaiškino, kad: 1) veikusiais iki 1922 m. balandžio 20 d. įstatymais toje Lietuvos dalyje, kur yra Vilkaviškio miestas, nesant priešvedybinės sutarties, atsineštinis žmonos turtas priklausė jai vienai, o jos vyras turėjo tiktai teisę valdyti žmonos turtą ir naudotis iš jo gaunamu pelnu (usufruit), bet neturėjo teisės nei perleisti kam žmonos turtą, nei apsunkinti jį skolomis (1825 m. Civil. Statut. 192 ir 195 str.), todėl vyro kreditoriai galėjo kreipti savo pretenzijas tiktai į tą pelną, kurį galėjo gauti vyras iš valdomojo žmonos turto, bet pats turtas už vyro skolas neatsakė; 2) vyras, pardavęs žmonos atsineštinį turtą (pvz., buto įrengimą), turėjo teisę vietoj parduoto turto perleisti žmonai savo įgytą tokios pat vertės turtą, kadangi tokiam turto perleidimui žmonos naudai buvo teisėta priežastis, nes vyras, pardavęs žmonos atsineštinį turtą, neturėdamas tam teisės, turėjo nuskriaustai žmonai duoti atitinkamą atlyginimą (Napoleono Kod. 1595 str. 2 p.); 3) 1922 m. balandžio 20 d. įstatymas panaikino vyro teisę valdyti žmonos atsineštinį turtą ir naudotis iš jo pelnu, t. y., panaikino usufruktą, palikdamas atsineštinį žmonos turtą jos vienos nuosavybėje.

Iš aukščiau išdėstytų Vyr. Tribunolo išaiškinimų įvairiais vedybų teisės klausimais matome, kad dėl atsilikusiųjų nuo gyvenimo nuostatų nesuderinimo su Konstitucijos bei moderniško

gyvenimo reikalavimais, susiduriama su visa eile prieštaravimų bei neaiškumų.

III.

Taip iš aukščiau pasakyto matome, kad šeimos ir ypač vedybų teisės reikaluose susidariusi pas mus padėtis tikrai yra nenormali.

Tai vaizdžiai parodo teismo praktika. Pvz., neseniai Kauno Apygardos Teismui teko svarstyti įdomią Repečkos bigamijos bylą, kurios turinys yra štai koks: Gyvendamas Rusijoje, Jonas Repečka stačiatikių cerkvėje vedė pirmą žmoną. Keletą metų pagyvenęs, pametęs žmoną su vaikais, grįžo į Kauną. Čia išsiėmė pasą, kuriame įsirašydino „nevedęs". Susipažino su kita mergina. Rengėsi ją vesti. Parodė pasą ir įtikino, kad nevedęs. Kauno vienos parapijos klebonas vien tik paso įrašu netikėjo. Tada Repečka pažadėjo pristatyti kitos Kauno parapijos klebono liudijimą. Repečka kaip tik buvo tos antrosios parapijos vėliavnešys. Klebonas, paprašytas liudijimo, kiek pasvyravo, bet kai Repečka patarė paklausti vyriausiąjį vėliavnešį, klebonas pastarąjį paklausęs telefonu, išdavė liudijimą, kad Repečka nevedęs, nes vyr. vėliavnešys pasisakė negirdėjęs, jog jis būtų vedęs. Pagaliau, Repečkai pavyko skubomis su indultu vesti antrą kartą. Vedus antrą kartą, atsirado pirmoji žmona. Antroji žmona klausė, kodėl jis, vieną metęs, ją vedė. Antrąją žmoną Repečka greitai nuramino: „Ką tu jos klausai, ji kadaise buvo mano meilužė, tai dabar ir kabinėjasi". Bet Repečkai nusibodo ir antroji žmona, nes buvo susibičiuliavęs su trečia moterimi ir panoro ją vesti. Antrąją žmoną išsiuntė į provinciją ir rengė dirvą trečioms sutuoktuvėms. Bet antroji tai sužinojo ir vyrą apskundė teisingumo organams. Šiuo būdu byla pateko į teismą. Pirmiausia, sutuoktuvių teisėtumą turėjo išaiškinti bažnytinis teismas. Stačiatikių eparchija teisėtas pripažino pirmąsias sutuoktuves. Katalikų metropolijos tribunolas teisėtas pripažino antrąsias — katalikų bažnyčioje padarytas sutuoktuves, o pirmosios esančios dėl to neteisėtos, kad, susituokus cerkvėje, nebuvusios pakartotos katalikų bažnyčioje. Pagaliau, Kauno Apygardos Teismas vis dėlto pripažino, kad čia būta bigamija ir Repečką nubaudė.

Taigi, ar tokia padėtis būtų galima, jei veiktų pas mus civilinė metrikacija ir vedybų bei persiskyrimo reikalai būtų tinkamu būdu sutvarkyti?

Paimsime dabar tokį atsitikimą, vaizdžiai aprašytą išeinančiame Brooklyne (J. A. V.) lietuviškame laikraštyje „Vienybėj“: F. K. buvo Brooklyno vaistininkas. Jis, žmoną palikęs, nuvyko į Lietuvą, ten susipažino su panele Ž., susituokė su ja, įrašydino savo Amerikos piliečio pase, jog ji jo pirmoji žmona, ir atvyko su ja į Ameriką. Vėliau grįžo į Lietuvą, nes tikroji žmona iškėlė jam bylą. Amerikos konsulas, sužinojęs apie dvipatystę, atėmė pilietybės popierius ir pranešė apie tai Lietuvos valdžiai, bet ši, rodos, nieko nedarė. Byla atsidūrė katalikų dvasininkų organuose, praėjo dvi įstaigas, ir abi pripažino įdomų dalyką:

1. Civilines jungtuves, kurias F. K. su M. B. Bostone sudarė, palaikyti „netikromis ir neįvykusiomis“.

2. Katalikų bažnyčioje su panele Ž. atliktas F. K. jungtuves laikyti „teisėtomis ir tikromis“.

Bažnyčios įstatymais (kanoniškai) šis sprendimas gal ir faktus atitinka, bet sveiku protu žiūrint, o taip pat Amerikos įstatymais, susidaro be galo keista padėtis. Vadinasi, Lietuvos pilietis gali išvykti į svetimą šalį, ten civiliniu būdu susivesti su mergina, pagyventi su ja ir vaikų turėti, paskui ją mesti, grįžti į Lietuvą, katalikų bažnyčioje susijungti su kita, ir katalikų bažnyčios organai šias antras jungtuves laikys teisėtomis, o pirmąsias ne. Čia kažkas panašu į žmonių tvirkinimą ir šeimynų ardymą. „Įdomu, kokią poziciją šiuo klausimu turi Lietuvos įstatymai paėmę? Nejaugi jie kanoninių teisių laikosi ir už tokią dvipatystę nusikaltėlių nebaudžia?“ klausia „Vienybė“.

Šie du iš gyvenimo paimti atsitikimai vaizduoja tą nenormalią vedybų teisės padėtį, kuri yra Lietuvoje.

Pastaruoju laiku ruošiamas naujas metrikacijos įstatymas, tačiau vargiai tuo bus išspręstas opus šeimos teisės klausimas. Mano manymu, vedybų ir persiskyrimo nuostatus reikia išimti iš metrikacijos įstatymo ir padaryti atskirą įstatymą Vakarų Europos valstybių pavyzdžiu.

Žinoma, naudodamiesi svetimu prityrimu, turime visuomet turėti akyse mūsų Konstitucijos 86 str. numatytą šiuo klausimu fakultatyvinę sistemą, tai yra, kad jungtuvės, atliktos pas dva-

sininkus pagal įstatymo nurodytą formą, turi tą pačią juridinę galią, kaip metrikacijos skyriuje atliktosios.

Kuriant naują įstatymą, teks atsižvelgti į Konkordato su Šv. Sostu XV str., kuris nusako, kad „jungtuvės, atliktos kanonų nurodymais, tuo pačiu įgyja civilinės galios".

Pagaliau, reikėtų atsižvelgti į mūsų Vyr. Tribunolo 1930. XI.13 d. ir 1933.V.18 d. išaiškinimą vedybų ir persiskyrimo reikalu. Kaip tik šie išaiškinimai verčia susirūpinti šiuo reikalu, nes, pirmiausia, Lietuvos piliečių užsieniuose sudarytų civilinių jungtuvių teisėtumas vargiai gali būti sprendžiamas Civ. Proc. Įst. 707 str. išreikštu dėsniu *„locus regit actum"*, taikomu tik turto teisės aktams.

Tokių jungtuvių teisėtumo klausimas gali būti išspręstas, arba išleidus specialinius privatinės tarptautinės teisės nuostatus, kaip, pvz., vokiečių *Einfuehrungsgesetz zum B. G. B.*, arba prisidėjus prie 1902 m. birželio 12 d. Hagos konvencijos, arba, pagaliau, įvedus civilinių vedybų institutą Lietuvoje.

Mat, Lietuvos piliečių užsieniuose sudarytų civilinių jungtuvių nutraukimo bylų kėlimas bei išsprendimas, nepaisant Vyr. Tribunolo principinio pasisakymo, kad tokias bylas sprendžia civilinis teismas, praktikoje yra labai apsunkintas ir net aplamai negalimas dėl stokos mūsuose specialių materialinių ir procesualinių normų šioms byloms civiliniame teisme spręsti, taip pat dėl mūsų skirtų bažnytiniam teismui materialinių įstatymų kai kurių nuostatų bei procesualinių įstatymų netinkamumo šioje srityje.

Susituokusiųjų asmens teisių bei prievolių ir, pagaliau, turto teisių klausimais turi būti nustatyta abiejų lyčių pilna lygybė. Susituokusiųjų turto atskyrimo sistema visiškai atitinka mūsų teisines aplinkybes: 1) kaipo taikoma veikiančiais Lietuvoje įstatymais ir 1921 metų novela, ir 2) kaipo pagrįsta lyčių lygybės principu, kuris vis daugiau randa pritarimo ir šalininkų Vakarų Europos teisininkų tarpe.

Veikiantieji pas mus nuostatai dėl susituokusiųjų asmens teisių bei prievolių (X t. I d. 103, 103[1], 106, 107, 108 str. str) yra pasenę, ar atsilikę nuo modernaus gyvenimo reikalavimų (1921 m. Lietuvos novela V. Ž. 85 Nr., susituokusiųjų išlaikymo reikalu, nepaisant jos principinės svarbos, mažai tepakeitė juos). Taip pat yra atsilikę bei pasenę ir veikiantieji Suvalkijoje nuostatai šioje srityje.

Susituokusiųjų turto santykių klausimas taip pat nepilnai ir netobulai sureguliuotas veikiančiais Lietuvoje įstatymais (X t. I d. turi iš viso 9 str. 109—118, o 1825 Civ. statuto, veikiančio Suvalkijoje, daugelis straipsnių, tvarkančių šį reikalą, panaikinta 1921 gruodžio 2 d. novela). Nors X t. I d. nustatytoji susituokusiųjų turto atskyrimo sistema visai atitinka mūsų aplinkybes, tačiau šios sistemos išplėtojimui ir pritaikymui praktikos gyvenime trūksta tam tikrų nuostatų, kaip antai: skolų, kraičio ir kt. klausimais.

Pagaliau, visai nėra numatyta vedybų sutartimis įstatymo leidžiamų įvairių susituokusiųjų turto santykių sistema. Tiesa, veikiančiuose buvusios Suvalkų gubernijos plote įstatymų nuostatuose šeimos teisės srityje vedybų sutarčių institutas (Nap. Kod. 107 ir 108 str. str.) yra numatytas, bet ryšium su 1921 m. gruodžio 2 d. įstatymų pakeitimu ir papildymu, kuriuo panaikinta 1825 m. Civ. statuto 192—200 str. str., šių nuostatų darnumas yra sugriautas. Aplamai, minėtieji pakeitimai ir papildymai, ypač į Suvalkijoje veikiančius įstatymus, įnešė daug painiavos ir neaiškumų, kurie gali būti pašalinti tik pagrindine šeimos teisės reforma ir visų Lietuvos teritorijoje veikiančių šioje srityje keturių įvairių kodeksų nuostatų peržiūrėjimu ir kodifikavimu.

—/—

P. Stravinskas.

Ieškinio kainos nustatymas.

Civ. Teisenos Įst. 54 str. 3 p. reikalavimas įkainoti ieškinį yra pagrįstas ne tik šalių reikalu, bet ir viešuoju Valstybės iždo interesu. Vos tik pareiškiamas teismui ieškinio prašymas, tuoj teismas, atsižvelgdamas į ieškinio kainos dydį, pareikalauja, kad ieškovas sumokėtų Valstybės Iždui įstatymo nustatytą teismo mokestį (Civ. Teis. Įst. 200^2 str.). Net ir tokioje byloje, kurioje ieškovui pripažįstama neturto teisė, teismas turi žinoti, kiek nesumokama įstatymo numatytų teismo mokesčių, nes, ieškovui bylą laimėjus, teismo mokestis Valstybės Iždui turi būti išieškomas arba iš atiteistos ieškovui sumos, arba

iš bylą pralaimėjusios šalies (Civ. Teis. Įst. 888 str.). Todėl Valstybės Iždas yra suinteresuotas, kad kiekvienoje įkainotinų ieškinių byloje būtų nustatyta tikra, sakant, ne per žema ieškinio kaina, nes nuo ieškinio kainos dydžio priklauso ir teismo mokesčių suma. Teismas, kaip viešojo intereso saugotojas, rinkdamas Iždui teismo mokesčius, **ex officio** turėtų žiūrėti, kad kiekvienoje byloje fiktyviu ieškinio įkainojimu nebūtų paliestas fisko reikalas. Tačiau mūsų Civilinės Teisenos Įstatymas ieškinio kainos nustatymo reikalu yra kiek netobulas ir netikslingas.

Mūsų Civilinės Teisenos Įstatymu, ieškinio kainą nustato pats ieškovas, nurodydamas ją savo ieškinio prašyme (55 ir 272 str. str.). Įst. 55[1] str. reikalaluja, kad ieškinio kaina būtų nustatyta 273 str. nurodyta tvarka, o 273 str. 1 ir 3—7 p. p. nurodo kai kurioms (bet ne visoms) civil. byloms ieškinių įkainojimo objektyvines žymes. Aišku, kad tose bylose ieškovas, įkainodamas ieškinį, jo kainą turi nustatyti ne žemesnę, kaip reikalauja C. T. Įst. 273 str. 1 ir 3—7 p. p., o teismas **ex officio** turi žiūrėti, kad ieškovas, ieškinio kainą sumažinęs, neišvengtų savo pareigos Valstybės Iždui.

Tačiau Civ. Teis. Įst. 273 str. 2 p. sako, kad bylose dėl nuosavybės teisės nekilnojamam turtui ieškinio kaina yra laikoma ieškovo nurodytoji suma, kai ji nėra atsakovo ginčijama pirmame jo rašytiniame pasiaiškinime, jeigu pasiaiškinimas buvo paduotas, arba pirmame tos bylos posėdyje. Įst. 274 str. nustato, kad teismas šį atsakovo iškeltą ginčą sprendžia pirmame šios bylos posėdyje, „atsižvelgdamas į šalių išvedžiojimus ir į jų pateiktus šiam posėdžiui įrodymus.“ Vadinasi, šios rūšies bylose įstatymas ne tik nededa teismui oficialinės pareigos tikrinti, ar ieškovo nurodyta ieškinio suma atitinka ginčijamojo objekto vertę, bet dargi neduoda jam galios **ex officio** rūpintis, kad jau iškeltas atsakovo ginčas dėl ieškinio kainos teisingai, surinkus visus ginčijamojo objekto vertės įrodymus, būtų išspręstas. Ši iš bendros ieškinių įkainojimo taisyklės padaryta byloms dėl nuosavybės teisės nekilnojamam turtui išimtis yra netikslinga ir neturi jokio praktiško pateisinimo.

Nekilnojamąjį turtą įkainoti yra nesunku, nes to turto vertė šiandien, esant gyvai ekonominei apyvartai, bent apytikriai gerai yra žinoma. Kilus abejojimui dėl ginčijamo nekilnojamojo turto įkainojimo teisingumo, teismas galėtų tikrąją to

turto vertę išaiškinti ir per vietos mokesčių rinkimo ar savivaldybės įstaigas, kurios turi, galima sakyti, tikslias to turto vertės žinias.

Valstybės Iždo reikalo patikėjimas atsakovui, tik jam vienam duodant teisę kelti ginčą dėl ieškinio kainos, yra netikslingas, juo labiau, kad įstatymas (Civ. Teis. 274 str.), net jau tą ginčą atsakovui iškėlus, neleidžia teismui **ex officio** rūpintis tikros ieškinio kainos išaiškinimo reikalu. Atsakovas dažniausiai ne tik nėra suinteresuotas kelti ginčą dėl ieškovo nurodytos per žemos ieškinio kainos, bet dargi pats nori, kad ieškinys kuo mažiau būtų įkainotas. (Kartais atsakovas ginčą kelia dėl per aukšto ieškinio įkainojimo.) Šitai būna tada, kai atsakovas nėra įsitikinęs, kad bylą laimės. Tokioje byloje, kurioje šalių ginčas, iš tikrųjų, yra rimtas ir kai negalima numatyti, kuri šalis bylą iš esmės laimės, nė viena šalis nesuinteresuota ieškinio didinti, nes ją didindama rizikuotų apkrauti save bylosenos išlaidų ir teismo mokesčių našta. Vadinasi, įstatymas Valstybės iždo interesą rūpinti patiki bylininkui, kuris praktikoje juo ne tik nesirūpina, bet kartais dargi pats jam sąmoningai kenkia.

Dėl šitokio įstatymo netikslumo praktikoje ieškiniai dėl nekilnojamųjų turtų įkainojami net kurioziškai žemomis kainomis. Pvz., ieškinys, keliamas dėl 100.000 litų vertės nekilnojamojo turto nuosavybės, ieškovo yra įkainojamas 50 litų, nors pats ieškovas savo ieškinio prašyme tvirtina, jog to ginčijamojo turto metinis pelnas siekia per 10.000 litų. Ieškovui nebuvo intereso ieškinį įkainoti tikra jo verte dėl to, kad atsakovas savo turto neturi, todėl, bylą laimėjus, net sumokėtų teismo mokesčių nebūtų galima iš jo išieškoti. Tad geriau ieškovui rūpintis kuo mažiausiomis išlaidomis (nemokant Valst. Iždui jokių teismo mokesčių) vien savo turtui iš atsakovo atgauti, nes dėl aukštesnio ieškinio įkainojimo didesnės sumos bylosenos išlaidų atiteisimas neturėtų jam jokios praktiškos reikšmės. Atsakovas, aiškiai matydamas ieškovo reikalavimo teisėtumą, neturi intereso kelti ginčą dėl ieškinio kainos, nes, tą ginčą laimėjęs, bet bylą iš esmės pralaimėjęs, užsitrauktų sau dar Valstybės Iždo persekiojimą, teismo mokesčių iš jo beieškant. Todėl jis ginčo dėl ieškinio kainos nekelia, ir taip byla baigiasi su nepakeista 50 litų ieškinio kaina. Valstybės Iždas vien dėl to, kad teismui atimtas galimumas **ex officio** šios bylos ieškinio įkainojimą tikrinti, nustojo 5000 litų teismo mokesčių.

Ir taip kone visi šios rūšies bylų ieškovai naudojasi čia paminėtu veikiančio įstatymo netobulumu, visokios vertės ieškiniams dėl nekiln. turtų kainas nustatydami ne daugiau kaip 50 litų, kad tuo galėtų visai išvengti teismo mokesčius sumokėti.

Reikia pastebėti, kad įstatymo duodamas atsakovui terminas ginčui dėl ieškinio kainos kelti yra per trumpas, todėl kartais atsitinka, kad atsakovas, net norėdamas ta ginčo teise pasinaudoti, per savo neapsižiūrėjimą tos teisės nustoja.

Netikslingas yra ir tas įstatymo nuostatas, kuriuo atsakovui atimama teisė teismo posėdyje kelti ginčą dėl ieškinio kainos vien dėl to, kad jis, paduodamas teismui prieš posėdį pirmą savo pasiaiškinimą raštu, tame pasiaiškinime ginčo dėl ieškinio kainos neiškėlė. Reikia atminti tai, kad įstatymas nededa teismui pareigos siųsti atsakovui ieškinio prašymo nuorašą ir neįpareigoja pranešti jam apie ieškinio įkainojimą. Todėl atsakovas, jei prieš posėdį ir sužinos apie iškeltą jam ieškinį, tai, vis dėlto nieko dažnai nežino apie ieškinio įkainojimą. Apie ieškinio įkainojimo sumą atsakovas, paprastai, sužino tik teismo posėdžio dieną. Savo pasiaiškinimą atsakovas kartais rašo tiktai jam iš kitur žinomais ginčo klausimais. Todėl atrodo, kad visai tikslinga būtų leisti atsakovui, duodančiam pasiaiškinimą raštu, rezervuoti sau teisę ginčą dėl ieškinio įkainojimo kelti teismo posėdyje.

Pagaliau, reikia pastebėti, kad netikslinga yra ir ta įstatymo išimtis, kuria nekiln. turto ginčo bylose leidžiama kasacijos tvarka skųstis net ir tuomet, kai ieškinys įkainotas mažiau kaip 500 litų („Vyr. Žin." 68 Nr. eil. 607). Vadinasi, žemas, fiktyvus ieškinio įkainojimas negali šalių procesualėms teisėms pakenkti.

Čia minėtais sumetimais Civ. Teisenos Įst. 273 str. 2 p. ir 274 str. reikėtų pakeisti ta prasme, kad ir nekilnojamųjų turtų nuosavybės ginčo bylose ieškovui būtų uždėta pareiga ieškinį įkainoti ne laisva savo nuožiūra, bet tikrąja ginčijamos nekiln. turto teisės verte, vietos rinkos sąlygomis, o teismui reikėtų palikti galią, esant abejojimui, **ex officio** tikrinti šių ieškinių įkainojimo teisingumą. Rusų Civilinio Proceso Įstatymo projekto autoriai irgi pastebėjo šį įstatymo trūkumą, nes projekto 120 str. nustatė, kad ieškinio dėl nekilnojamojo turto kaina negali būti žemesnė už kainą, nustatytą Pošl. Įstatymu pažymėti turto vertei fvirčio aktuose.

——/——

Č. Butkys.

Civ. Teis. Įst. 82 ir 81^1 str. pakeitimas (Vyr. Žin. 452) ir kasacinė praktika.

Nors dėl Civ. Teis Įst. 82 ir 82^1 straipsnių pakeitimo plačiai yra pasisakęs p. J. Robinzonas (Teisės 30 Nr.), apibūdinęs savo rašinio tikslą: padaryti istorišku tyrinėjimu naujo straipsnių teksto tikslią analizę ir kai kuriais daviniais iš palyginamosios teisės nustatyti tikrą svarstomos novelės reikšmę bei prasmę, bet teisingai pripažinęs, kad tik nuo teismo praktikos priklausys, kiek tas pakeitimas pasirodys gyvu įrankiu teisybei išaiškinti, todėl aš šiame rašinyje noriu pažvelgti, kaip Vyriausiojo Tribunolo sprendimuose atsispindėjo tų straipsnių pakeitimas.

Kad būtų skaitytojams aiškiau, esu priverstas pacituoti šių dviejų straipsnių naują ir seną redakciją.

Naujoji redakcija.

82. Apylinkės Teisėjas turi rūpintis, kad esminės bylos aplinkybės būtų išaiškintos. Jis gali klausinėti bylininkus, reikalauti iš jų paaiškinimų, nurodyti jiems aplinkybes, kurios reikia išaiškinti bylai teisingai išspręsti, ir pareikalauti iš jų įrodymų, kuriais tos aplinkybės turi būti išaiškintos, duodamas laiko tiems įrodymams pristatyti.

Apylinkės teisėjas pats gali iš kitų jo žinioje esančių bylų pridėti prie sprendžiamosios bylos pasiteiravimų, kurie yra svarbūs tai bylai išaiškinti.

82^1. Apylinkės teisėjas, radęs, kad bylininko nurodytoms aplinkybėms, kurios reikia išaiškinti bylai teisingai išspręsti, nepristatyta įrodymų, arba kad pristatytieji tų aplinkybių įrodymai yra nepakankami, turi tatai nurodyti bylininkui ir duoti jam laiko reikiamiems įrodymams pristatyti. Šiuo atveju apylinkės teisėjas gali pareikalauti, kad bylininkas pristatytų įrodymus, kuriuos jisai yra paminėjęs savo paaiškinimuose.

Senoji redakcija.

82. Taikos Teisėjas pats nerenka įrodymų ir žinučių, bet sprendimą remia tiktai bylininkų pristatytais įrodymais. Tačiau visokių rūšių pasiteiravimo žinutės, kurios neliečia bylos esmės, bet yra bylose to taikos teisėjo, kuris svarsto bylą, gali būti jo įsakymu pridėtos prie šios bylos, jeigu tas bus reikalinga bylai išaiškinti.

82^1. Kada, išklausęs šalis, taikos teisėjas pastebės, kad kuriom jų nurodytom aplinkybėm, turinčiom reikšmės bylai išspręsti, nebus pristatyta įrodymų, tada pasako tat bylininkams ir skiria laiką minėtom aplinkybėm išaiškinti. Tuomet taikos teisėjas gali pareikalauti, kad bylininkai pristatytų įrodymus, kuriuos minėjo jie pasiaiškindami, kad ir stačiai tais įrodymais jie nebuvo pasirėmę.

Sugretinus naująją ir senąją redakcijas, aš jose randu didelius esminius skirtumus. Pvz., 82 straipsnis. Sena redakcija buvo pabrėžta, kad teisėjas pats nerenka įrodymų ir žinučių, bet sprendimą remia tiktai bylininkų pristatytais įrodymais. Dabar teisėjas gali nurodyti aplinkybes, kurias reikia išaiškinti bylai teisingai išspręsti ir pareikalauti iš jų įrodymų, kuriais bylos aplinkybės turi būti išaiškintos. (Tas nuostatas buvo padėtas „Laik. Lietuvos Teismų ir jų darbo sutv. įst." § 26 — V. Ž. Nr. 2—3).

Toliau mes matome naują nuostatą dėl pasiteiravimo. Ir senoji ir naujoji redakcijos numato, kad pats teisėjas gali pridėti iš kitų esančių jo žinioje bylų pasiteiravimo, bet anksčiau jis galėjo pridėti tik tokių žinučių, kurios neliečia bylos esmės, dabar to susiaurinimo įstatyme nerandame.

82[1] straipsnio nauja redakcija teismas turi rūpintis, kad bylos aplinkybės būtų nustatytos ir kad visi įrodymai būtų pateikti arba kad esamų įrodymų nepakankama.

Anksčiau teisėjas turėjo teisę atkreipti bylininkų dėmesį tik į įrodymų nepristatymą bylininkų nurodytoms aplinkybėms.

Kodėl įstatymdavys lyg apsunkina teismų darbą, kodėl įstatymdaviui svarbu, kad teisėjas tinkamai išaiškintų bylą, net padėtų savo nurodymais visas bylai reikšmingas aplinkybes išaiškinti ir visus turimus įrodymus pristatyti, matyti iš tų žodžių, kurie kiekvienam straipsny kursyvu pakartoti, lyg pabrėžti, būtent, *bylai teisingai išspręsti*. Šie žodžiai pakeičia anksčiau buvusius: „turinčiam reikšmės bylai spręsti".

Savo rašinyje „Varžytynės" (Teisės 26 Nr.) aš buvau pasisakęs dėl Civ. Teis. Įst. pakeitimo (Vyr. Žin. 408), kad šiuo pakeitimu skolininkas paimtas į visišką įstatymo globą. „Čia, rodos, pirmą kartą sulaužytas pagrindinis civilinio proceso principas, kuriuo civiliniam procese iniciatyva pridera šalim". Bet iš pakeistų 82 ir 82[1] straipsnių turinio, mes matome, kad įstatymdavys tuo principu eina ir toliau, ir nepaliko Civiliniame procese iniciatyvą vien bylininkų rankose, o perkėlė jos žymią dalį į teisėjus.

Įstatymdavys tuo lyg pabrėžia, kad neteisingas sprendimas negali būti teisėtas. Vien dėl to, kad nežinota, ar nemokėta kaip reikiant bylą vesti, kokių įrodymų pristatyti, pilietis nekaltins nei save nei vedusį jo bylą advokatą, o manys, kad teismas blogas, neteisingas. O tai galėtų pakenkti ne tik teismų autoritetui, bet ir visai valstybinei santvarkai.

Dabar pažiūrėsim, kaip Vyr. Tribunolo kas. sprendimuose pasireiškė šie nauji civilinės teisenos dėsniai.

P. Robinzono buvo išreikšta baimė, kad 82 ir 82^1 straipsniai virs, panašiai kaip 129 str., dažnu kasacijos skundų svečiu. Tačiau to neįvyko, ir jei neretai tas straipsnis kasacijos skunduose minimas, tai nesavarankiškai, o tiesiog nesąmoningai įrašomas greta 129 straipsnio.

Iš pradžių aš pacituosiu (padėdamas savo numeraciją) sprendimus, kuriais atsitikimais Vyriausiasis Tribunolas nerado prasilenkimo su šia novele:

1. Novelė netaikoma byloms, iškeltoms apygardos teisme, kaipo pirmoje instancijoje (1935.III.27, Nr. 218 ir 1935.V.3, Nr. 265).
2. Teismas, radęs įrodytu duotiniu aktu ir liūdytojų parodymais, kad ginčo žemės sklypas yra ieškovo nuosavybė, neturėjo pagrindo bylą atidėti ir reikalauti iš atsakovo Civ. Teis. Įst. 82 ir 82^1 str. pagrindu įrodymų, kad tas žemės sklypas priklauso kam nors kitam (1935.III.1, Nr. 145).
3. 82 straipsnis neuždeda teismui pareigos nurodinėti šalim, ar jų pristatytų įrodymų pakanka, kad jų reikalavimai būtų patenkinti, teismas tiktai rūpinasi, kad bylos aplinkybės būtų visapusiškai išaiškintos (1935.VI.14, Nr. 419).
4. Teismas neprasilenkė su 82^1 str., nes aplinkybė buvo pačių šalių iškelta ir teismas tik rado ją pristatytais šalių įrodymais neįrodytą (1935.VII.3, Nr. 446).
5. Teismas neturėjęs, radęs įrodymus netvarkoj, įgalinti šiuos įrodymus papildyti (1935.VI.3, Nr. 447).
6. Teismas negali žinoti ir dėl to negali ieškovui nurodyti, kurios aplinkybės galėtų įrodyti atsakovo kaltę bei apsileidimą (1935.XI.8, Nr. 744).
7. Ta aplinkybė, kad apygardos teismas pasirėmė kai kuriais analoginės civ. bylos Nr. 275 daviniais, tuo neprasilenkė su Civ. Teis. Įst. 82 str., nes kasatorius pats toje byloje buvo bylininkas, vadinasi, tos bylos daviniai jau buvo žinomi, ir iš visų sumetimų Vyriausiasis Tribunolas mato, kad to teismo galūtinė išvada šioje byloje atitinka bylos aplinkybes ir yra tinkama (1935.XI.22, Nr. 841).

8. Jei teismas pripažino, kad bylos aplinkybės pakankamai yra paaiškėjusios, tai galėjo įrodymų ir nereikauti (1936.I. 10, Nr. 47 ir 1936.XII.11, Nr. 893).

9. Teismas neturėjo reikalauti iš atsakovės įrodymų, kad aktas tikras, kad akte nurodyti pinigai buvo duoti, nes pats įstatymas (Kredit. kenksm. skol. aktų ginč. įst. 2 str.) uždeda atsakovei prievolę pateikti tam tikrus įrodymus (1936.V.15, Nr. 353).

10. Teismas neprasilenkė su 82 ir 82¹ str. prasme, nes kalbamai aplinkybei įrodyti liudytojai buvo klausti dusyk (1936.V. 29, Nr. 413).

11. Teismas neprasilenkė su 82 str., nes naujų davinių, nesamų byloje, nepadėjo savo sprendimo pagrindan (1936. XI.14, Nr. 585).

12. Apylinkės teismas atmetė ieškinį, kaipo neįrodytą, ir tokiu būdu ieškovui buvo nurodyta, kad nepakanka pristatytų įrodymų bylai teisingai išspręsti, ir ieškovo buvo pareiga pasirūpinti pristatyti antroje instancijoje reikalingų įrodymų, o tokių įrodymų nepristačius, apygardos teismas neturėjo bylą atidėti ir dar reikalauti kurių kitų įrodymų, apie kuriuos nieko nekalba ir pats ieškovas. Todėl teismas 82¹ straipsniui nenusižengė (1936.XI.6, Nr. 696).

13. Kai teismui nekilo jokio abejojimo šiuo klausimu, tai ir nebuvo reikalo pritaikyti 82¹ straipsnį (1936.XII.30, Nr. 949).

14. Skundžiamasi, kad teismas peržengęs 82 ir 82¹ str., nes, rasdamas, kad nesą pakankamų įrodymų, ką 1906 m. įstatymas užtikęs ginčo ūkį valdant, nenurodęs jai, kad reikalinga pristatyti įrodymų šiai aplinkybei. Tačiau teismas turėtų tokius nurodymus daryti tik tais atvejais, jei teismui iškyla nauja svarbi aplinkybė, kuriai byloje nėra įrodymų, šiuo gi atveju tokių neaiškumų nebuvo. Teismas parėmė savo išvadą pačios ieškovės ieškinio prašyme išdėstytomis aplinkybėmis ir apylinkės teismo posėdžio metu padarytu jos pačios pareiškimu (1936.IX.21, Nr. 608).

15. Civ. Teis. Įst. 82¹ str. teismui yra suteikta teisė savo nuožiūra reikalauti iš bylininkų pristatyti bylon įrodymus, bet

tuo įstatymu nėra panaikintas Civ. Teis. Įst. 81 str., kuriuo atsakovams yra uždėta pareiga savo atsikirtimus įrodyti (1937.III.1, Nr. 247).

16. Teismo neprasilenkta, nes skundėjas, prašydamas atidėti bylą, turėjo galvoje ne kurias naujas aplinkybes, o tas, kurios buvo jau byloj iškeltos ir išaiškintos (1937.III.5, Nr. 269).

Žemiau padėtais sprendimais Vyriausiasis Tribunolas rado prasilenkimas su 82 ir 82¹ straipsnių nauja redakcija:

17. Jei teismas rado, kad formalūs atsakovo atsikirtimai atmestini, ir ginčas turi būti sprendžiamas šalių santykių išaiškinimu, ar buvo pildomos uždėtos dovanos aktu pareigos, teismas tai turėjo pagal Civ. Teis. Įst. 82¹ str. pasiūlyti šalims tiems santykiams išaiškinti pristatyti įrodymų (1935.IV.5/12, Nr. 212).

18. 82 ir 82¹ str. nuostatu, teismas turi rūpintis, kad bylos būtų tinkamai išaiškintos, todėl jeigu teismui neaišku buvo, kurioms aplinkybėms ieškovas apeliacijos skunde pastatė naujus liudytojus, tai apie tai posėdyje turėjo paklausti apeliatorių ar jo įgaliotinį, kuris palaikė ieškovo apeliaciją (1935.V.10, Nr. 299).

19. Teismas prasilenkė su 82¹ str., nes, radęs bylai svarbiomis aplinkybėmis, kuriomis sąlygomis atsakovė gyveno ginčo ūkyje ir kas mokėjo žemės mokesčius, nepasiūlė ieškovei tas aplinkybes įrodyti, bet pasitenkino pasakęs, kad „ieškovė nepateikė įrodymų“ (1935.VI.3, Nr. 381).

20. Jei Teismui buvo neaišku, ką būtent užtikęs 1906 m. įstatymas, tai 82 ir 82¹ str. nuostatu turėjo pareikalauti papildomų įrodymų (1935.IX.13, Nr. 494).

21. Išaiškinti, ar draudimo operacija priskirtina prie priekybinių santorių, teismas turėjo pareikalauti iš Draugijos įstatų (1935.XI.8, Nr. 755).

22. Sprendimo įvykdymas, pasireiškęs tiktai tuo, kad teismo antstolis surašė aktą apie sprendimo įvykdymą, dar neįrodo, kad skundėjas iš tikro tą turtą faktiškai po to ir valdė,

tad teismas turėjo šią aplinkybę patikrinti ir jai išaiškinti dar pareikalauti iš šalių įrodymų, kaip tai numato 82 ir 82¹ str. (1935.XI.13, Nr. 774).

23. Jei apygardos teismas nepasitenkino liudytojo Jokelio parodymu, kad atsakovas yra apmokėjęs Jokeliui ieškovo vekselinę skolą, tai Civ. Teis. Įst. 82¹ str. nuostatais turėjo atsakovui nurodyti, kuriuos, būtent, dar įrodymus reikia teismui pristatyti. (Teismas atmetė užskaitymą, kadangi atsakovas nepristatė apmokėtų vekselių) (1935.XII.30, Nr. 893).

24. Teismas remia savo sprendimą medžiaga, esančia kitoje byloje, bet ana byla nėra prijungta, ir, skundžiant dėl netinkamo esančios anoje byloje medžiagos įvertinimo, Vyriausiasis Tribunolas negali patikrinti nusiskundimų teisingumo. 82 str. nuostatu, teismas turėjo pridėti prie šios bylos pasiteiravimus iš anos bylos arba nurodyti bylininkams, kad jie esančius kitoje byloje davinius ir įrodymus pristatytų į šią bylą, nes kitaip negalima patikrinti nusiskundimo (1936.I.8, Nr. 33).

25. Jei teismui buvo neaiškios kai kurios aplinkybės, teismo manymu bylai svarbios, tai jis, 82 ir 82¹ str., tai turėjo nurodyti šalims ir pareikalauti tas aplinkybes išaiškinti (1936.I.20, Nr. 14).

26. Teismas neišaiškinęs, kad buvo aprašyta tik norma, prasilenkė su 82 ir 82¹ str. (1936.II.16, Nr. 117).

27. 82 ir 82¹ str. nuostatu, teismas turi pats nurodyti šalims reikalą pristatyti tokių įrodymų, apie kuriuos nežino šalys ir kurie turi reikšmę bylai spręsti (1936.IV.1, Nr. 135).

28. Byloje pripažinta, kad prie sūnaus gyveno ir jo motina, todėl jos dalis, tekusi jos sūnui, turėtų būti laikoma gimininiu turtu, tačiau teismas šios bylai svarbios aplinkybės nenurodė šalims ir nepareikalavo iš jų pristatyti įrodymų šitai aplinkybei išaiškinti, tuo peržengdamas 82 ir 82¹ str. (1936.VI.25, Nr. 475).

29. Jei teismui pristatyto pažymėjimo nepakako, jis turėjo pareikalauti papildomų įrodymų, įgaliojimą ir kitus dokumentus (1936.XI.23, Nr. 797).

30. Teismai sprendžia bylas tiktai suinteresuotų asmenų prašomi, ir išklausę priešingos šalies atsikirtimą, jei ji šaukiama atvyksta, o 82, 82^1 str. tiktai uždeda teismui pareigą rūpintis, kad esminės bylos aplinkybės būtų šalių išaiškintos, tačiau teismas sprendžia bylą šalių pristatytais įrodymais, ir, tiktai kai yra neaiškumų, nurodo tai šalims ir siūlo pristatyti papildomų įrodymų; įstatymas (82 str.) daro iš to tiktai vieną išimtį, leisdamas teismui iš kitų jo žinioje esančių bylų pridėti prie sprendžiamos bylos pasiteiravimų. Teismas šioje byloje paneigė nurodytus įstatymo reikalavimus, nes, remdamasis tuo, kad Grybo pirkimo sutartyje kaina pažymėta didesnė, negu iš tikro buvo sumokėjęs, savo nuožiūra, šalims neprašant, pripažino tą sutartį esant fiktyvia ir iš to priėjo išvadą, kad Grybas sutartyje pažymėjęs netikrą kainą todėl, kad jis žinojęs, jog perkamas namas nepriklausęs pardavėjui, neduodamas šalims šituo klausimu išsitarti ir išsiaiškinti priežastis, dėl kurių sutartyje kaina buvo pažymėta didesnė, negu buvo tikra pirkimo suma. Šiuo teismas yra nusižengęs nurodytiems pagrindiniams Civilinės teisenos įstatymams, ir todėl jo sprendimui negali būti palikta galios (1936.XI.25, Nr. 1034).

31. Paaiškėjus, kad tarp tų pačių šalių dėl pinigų yra ir kita byla, tik šalys nesutinka dėl tų bylų ryšio, teismas, remdamasis 82 ir 82^1 str., turėjo šitą klausimą išaiškinti, pareikalavęs tos kitos bylos (1936.XII.11, Nr. 891).

32. Jeigu pats ieškovas, neišsigalėdamas pasikviesti sau tinkamą advokatą, negalėjo bylos kaip reikiant sutvarkyti, tai Civ. Teis. Įst. 82 ir 82^1 str. teismas turėjo jam padėti, nurodydamas, kuriuos dokumentus reikia pristatyti (1937.I.29, Nr. 93).

33. Bet šiuo Civ. Teis. Įst. pakeitimu nėra pakeisti pagrindiniai Civilinio proceso dėsniai, t. y. šiuo pakeitimu nėra leista teismams slaptai nuo šalių rinkti davinius bylos esmei išaiškinti ir slaptai nuo šalių rašytiniais daviniais bylas spręsti (1937.II.15, Nr. 207).

34. Teismas sako, jog atsakovas neįrodė, kad valdomam ūkyje pagerinimus jis padarė ne iš to ūkio gautomis lėšomis, o savo atsineštomis iš šalies lėšomis. Bet kai priešingoji

šalis tokio klausimo nekelia, tai Civ. Teis. Įst. 82[1] str. nuostatu teismas turi pats apie ją paskelbti bylininkams, o ne ieškinį atmesti dėl tos aplinkybės neįrodymo (1937.II. 15, Nr. 208).

35. Jei teismui buvo neaišku, kuriuo pagrindu prašoma varžytynes panaikinti, tai jis turėjo pareikalauti papildomų paaiškinimų. To nepadaręs, prasilenkė su Civ. Teis. Įst. 82 str. (1937.II.26, Nr. 234).

Iš pacituotų straipsnių daugiau nusako mano pažymėtas numeriu 3. Jis lyg nurodo, kur baigiasi riba teismų prievolės rūpintis bylos aplinkybėmis visapusiškai išaiškinti, būtent, Vyriausiasis Tribunolas išaiškino, kad naujas pakeitimas neuždeda teismams pareigos nurodinėti šalims, ar jų pristatytų įrodymų pakanka, kad jų reikalavimai būtų patenkinti. Ir tai suprantama, nes kitaip, iš vienos pusės, teismas turėtų šalims iš anksto, nepadaręs sprendimo, pasisakyti savo nuomonę, iš antros pusės, teismas negalėtų niekuomet ieškinio atmesti, nes ieškovas, sužinojęs iš anksto teismo nusistatymą jo ieškinį atmesti, prašytų bylą atidėti papildomiems įrodymams pristatyti, ir tada nustotų reikšmės Civ. Teis. Įst. 81[1] str. (teismas atmeta įrodymą, jei prašomoji tikrinti aplinkybė pakankamai išaiškinta) ir 75 str. (byla atidedama tik būtinais atsitikimais). Šio Tribunolo išaiškinimo prasmę galima apibendrinti taip, kad teismui turi rūpėti ne kiekybinis, bet kokybinis įrodymų pakankamumas. Ta prasme Vyrausiasis Tribunolas pasisako ir 4, 5, 15 numeriuose.

Toliau Tribunolas pasisako, kad naujų įrodymų teismas neturi reikalauti: kai bylos aplinkybės pakankamai paaiškėjo (8) ; kai pats įstatymas uždeda prievolę pateikti tam tikrus įrodymus (9) ; kai aplinkybei įrodyti liudytojai buvo klausti (10) ; kai teismui nekilo tuo klausimu abejojimo (13) ; kai pirmoje instancijoje ieškinys buvo atmestas, tai tuo pačiu jam buvo nurodyta, kad įrodymų nepakanka, ir ieškovo buvo pareiga pasirūpinti įrodymų pristatyti, o ne apygardos teismo reikalauti (12).

Bet, iš kitos pusės, Vyriausiasis Tribunolas randa, kad teismas negali pasitenkinti posakiu „ieškovė nepateikė įrodymų“, kai nepasiūlė ieškovei tas aplinkybes įrodyti, kurias teismas laiko svarbiomis (19) ; atmetus formalius atsikirtimus, teismas turi šalims pasiūlyti išaiškinti bylos esmę (17) ; taip pat

turi išaiškinti, kurioms aplinkybėms išaiškinti prašoma apeliacijos skunde klausti liudytojus, kai iš apeliacijos turinio neaišku (18); jei neužtenka liudytojų parodymų, turi nurodyti kokių jam įrodymų reikia (23); turi nurodyti apie reikalą pristatyti tokių įrodymų, apie kuriuos nežino šalys (27); kai piešinga šalis klausimo nekelia, o jis keliamas paties teismo, tai apie tai teismas turi paskelbti šalims (34). Pastarieji keturi sprendimai papildomai paaiškina pagrindinę 3 numery išdėstytą mintį, kaip reikia suprasti teismų rūpinimąsi įrodymų pakankamumu.

Be suminėtų atsitikimų, mes turime tris Vyriausiojo Tribunolo sprendimus dėl kitos bylos arba teismo pasiteiravimo prijungimo iš kitos bylos. Čia Tribunolas randa, kad teismas turi pridėti iš kitos bylos pasiteiravimus arba nurodyti bylininkams, kokius esančius anoje byloje davinius ir įrodymus reikia į šią bylą pristatyti, o ne vien remtis anos bylos medžiaga, jos neprijungus, nes kitaip aukštesnioji instancija negalės žemesniosios darbą patikrinti (24). Tiesa, kai anoje neprijungtoje byloje abu bylininkai dalyvavo ir dėl esamų neprijungtoje byloje davinių ginčo nėra, tai bylos prijungimas nėra būtinas (7), bet, kai šalys nesutinka dėl tų bylų ryšio, reikia būtinai pareikalauti ir kitą bylą (31).

Dar labai įdomūs trys Vyriausiojo Tribunolo sprendimai, būtent, 30, 32 ir 33. Pirmame Tribunolas išaiškino, kad tik esant neaiškumams, teismai naudojasi 82 ir 82[1] str. nuostatais, nurodydami tai šalims ir siūlydami pristatyti papildomų įrodymų. Kitame sprendime (32) Tribunolas tų straipsnių pakeitimo tikslą supranta kaipo nurodymą teismams padėti bylininkams kaip reikiant sutvarkyti bylą, nes teismo uždavinys taip išaiškinti bylos aplinkybes, kad byla galėtų būti teisingai išspręsta. Bet, vis dėlto, šiuo pakeitimu nėra pakeisti kiti pagrindiniai Civilinio proceso dėsniai, t. y., šiuo pakeitimu nėra leista teismams slaptai nuo šalių rinkti davinius bylos esmei išaiškinti ir slaptai nuo šalių rašytiniais daviniais bylas spręsti (33), nes Civ. Teis. Įst. 81 str. nepanaikintas (15).

Baigdamas šį rašinį, noriu dar pažymėti, kad ši novelė neprieštarauja Civ. Teis. Įst. 132 str., kuriuo teisėjas nekelia senėjimo klausimo, jeigu bylininkai juo nesirėmė. Naujas 82 straipsnis uždeda teisėjui pareigą rūpintis, kad esminės bylos aplinkybės būtų išaiškintos, o Civilinėje teisenoje numatyti ter-

minai sudaro ne bylos esmę, bet formalų atsikirtimą. Kiek liečia valdymo senatį, numatytą materialinėje teisėje, tai Lietuvoje veikiantieji Civiliniai Kodeksai į jos pradžią įvairiai žiūri. Pavyzdžiui, X tomas reikalauja tik neginčitinio valdymo fakto, o kaip prasidėjo tas valdymas — teisėtai ar ne, — įstatymas dėl to skirtumo nedaro. Napoleono Kodeksas taip pat prileidžia senatį valdymui, prasidėjusiam be teisėto pagrindo (titulo), bet tokiam valdymui nustato 30 metų, kai valdymui su teisėtu pagrindu (spravedlivomu osnovaniju) nustato sutrumpintą laiką. Ir, pagaliau, Baltijos įstatymai numato senatį tik tokiam valdymui, kuris savo pradžioje turėjo teisėtą pagrindą (820 str. 2 p.). Vadinasi, vienų Civilinių įstatymų nuostatų teisėta senatis bus laikoma pagal kitus ir neteisėta ir neteisinga. Todėl senatimi remtis reikia ir toliau palikti bylininkų sąžinei, o teismai neturi į tai kreipti bylininkų dėmesio.

——/——

El. St.

Advokatų dalyvavimas rengiamajam tardyme.

Mūsų Baudžiamojo Proceso Įstatymas leidžia kaltinamajam naudotis advokatų pagalba tik nuo to momento, kai byla su kaltinamuoju aktu jau yra atsidūrusi teisme. Prieš tai, t. y. rengiamojo tardymo metu, kaltinamasis, ir juo labiau įtariamasis, neturi tos teisės, ir jis, negalėdamas naudotis advokato patarimais, paliekamas pats vienas gintis. Tai ypač skaudžiai paliečia tuos tieson patrauktuosius, kurie tardytojo nutarimu laikomi suimti. Tiesa, iš Baudž. Proc. Įst. 496 str., kuris sako, kad „jei kaltinamasis yra suimtas ir pareiškia noro skųstis, tai jam teikiama visų reikalingų priemonių, kad galėtų skundą paduoti", galima būtų padaryti išvadą, kad tuo atveju įstatymas tarp tų „reikalingų priemonių" numato ir advokato patarimus minėtą skundą suimtajam surašant. Bet jei net ir taip būtų, tai vis dėlto advokato dalyvavimas šiuo atveju yra labai problematiškas, nes Baudž. Proc. Įstatyme niekur nėra numatyta, kad sakytam skundui paduoti advokatui leidžiama susipažinti su

rengiamojo tardymo metu surinktąja medžiaga. Tačiau ir šis vienintelis straipsnis, bent šiek tiek leidžiąs kaltinamajam dar rengiamojo tardymo metu pasinaudoti advokato pagalba, nustoja savo reikšmės dėl Rusų Senato 1887 m. sprendimo Nr. 21, kuris nustato, kad, kadangi advokatui neturi būti rodoma rengiamojo tardymo byla, tai jis neturįs teisės dalyvauti ir tardytojo veiksmus skundžiant.

Tuo būdu tenka prieiti galutinę išvadą, kad mūsų Baudžiamojo Proceso Įstatymas neleidžia advokatams dalyvauti rengiamajame tardyme.

Reikia pripažinti, kad šiuo atžvilgiu mūsų įstatymai dar skiriasi nuo Vakarų Europos įstatymų. Antai, Anglijoje advokatui yra leidžiama dalyvauti visose teisminėse instancijose, t. y. ir rengiamajame tardyme. Austrijoje ir Vokietijoje formali gynyba, kad ir kiek aprėžta, taip pat leidžiama ir rengiamojo tardymo metu.

Prancūzijoje 1897 m. gruodžio mėn. 8 d. buvo išleistas įstatymas, suteikiąs patrauktajam tieson teisę pasinaudoti advokato pagalba. Tuo įstatymu, advokatui jau visą parą prieš jo klijento apklausinėjimą turi būti pateikta tardymo metu surinktoji medžiaga. Susipažinęs su ja, advokatas turi teisę pasimatyti su savo klijentu dar kol jis neklaustas. Kaltinamasis turi būti klausinėjamas tik jo gynėjo akivaizdoje (§ 9).

Mes matome, kad prancūzų įstatymas, nors ir nėra naujas, vis dėlto gana pažangus.

Iš naujesnių įstatymų paminėtinas Lenkijos 1928 m. kovo mėn. 19 d. baudžiamojo proceso įstatymas, kuris numato advokato dalyvavimą rengiamajame tardyme (84 str.). Advokatas turi net būtinai dalyvauti, jei kaltinamasis nėra sukakęs 17 metų, jei jis yra kurčias ar nebylys, arba jei yra pagrindo manyti, kad jis yra nesveiko proto (88 str.). Kitais atsitikimais advokato dalyvavimas arba pasimatymas su savo klijentu pareina nuo tardytojo leidimo (268 ir 94 str. str.). 289 str. nustato, kad tuo atveju, kai į teismą patekusios bylos kaltinamasis aktas įteiktas netinkamo kaltintojo, kai kaltinamojo veiksmuose nėra nusikalstamojo darbo žymių, kai teismas, kuriam įteiktas aktas, nėra kompetetingas jam svarstyti, arba kai esama aplinkybių, kurios sudaro pagrindą bylai nu-

traukti, tai teismas gali to kaltinamojo akto nepriimti svarstyti. Bet paduoti protestą dėl tokio akto svarstymo gali t i k advokatas (285 ir 286 str. str.). Be advokato rengiamojo tardymo metu kaltinamajam gali atstovauti ir teisių fakulteto profesorius ar docentas.

Kalbant apie p r o j e k t u s, galima dar būtų paminėti L a t v i j o s projektą, pateiktą ministerių kabinetui 1932 m. Jis numatė gynėjo dalyvavimą rengiamajame tardyme, jo teisę susipažinti su tardymo medžiaga, pasimatyti su kaltinamuoju tardytojo akivaizdoje, dalyvauti atliekant apžiūrėjimus, kratas ir pan., o taip pat įteikti skundus dėl tardytojo veiksmų. Svarstant tuos skundus teisme, kaltinamasis turi teisę dalyvauti pats arba per savo advokatą. Bet tas projektas, kaip matyti, iki šiol dar nėra priimtas. Klausimas apie advokatų dalyvavimą rengiamajame tardyme vis tebėra Latvijos teisininkų keliamas ir gyvai svarstomas. Š. m. balandžio mėn. pradžioje Rygoje įvykusiame baudžiamosios teisės kongrese tuo klausimu buvo skaityti net keli referatai.

Jau 1863 m. R u s i j o j e buvo parengtas Baudž. Proc. Įstatymo projektas, kuriuo rengiamąjį tardymą norėta padaryti viešą. Tačiau tas projektas pasiekė tik Valstybės Tarybą, kuri pareiškė, kad reikia palikti galioti inkvizicinį procesą. 1905 ir 1917 m. m. taip pat buvo sudaryti du projektai, leidžią advokatams dalyvauti rengiamajame tardyme, bet nei vienas, nei antras nebuvo įgyvendinti.

Tuo būdu mes matome, kad beveik visur, nors ir labai nenoromis ir numatant įvairių aprėžimų, pradedama leisti advokatams dalyvauti rengiamajame tardyme. Tik tuo tarpu vienur tos pastangos vyksta sėkmingai, o kitur vis dar palieka neįgyvendintais projektais.

Reikia pasakyti, kad dėl advokatų dalyvavimo rengiamajame tardyme kyla labai griežtų prieštaravimų ir abejojimų. Visų pirma sakoma, kad dėl advokatų dalyvavimo byla galėsianti per ilgai užtrukti, nes advokatas reikalausiąs papildyti tardymą tuo, kas jam atrodys būtina, reikalausiąs dar kartą klausti liudininkus ar pakartoti įvairius kitus tardytojo veiksmus, įteikinėsiąs įvairius skundus, žodžiu — vilkins bylos eigą.

Į tai galima būtų atsakyti, kad, visų pirma, advokatą nuolat kontroliuos tiek tardytojas, tiek ir prokuroras. Be to, daug kas pareis nuo to, nuo kurio momento advokatui bus leista ren-

giamajame tardyme dalyvauti — ar tik tada, kai įtariamasis bus patrauktas kaltinamuoju, arba jau ir pirmiau, kai jis dar tik įtariamas. Pirmuoju atveju, iš tiesų, gal ir grėstų pavojus, kad advokatas nepareikalautų pakartoti kai kurių tardytojo veiksmų, padarytų, kai kaltinimas dar nebuvo pareikštas. Tačiau, jei advokatui būtų leista dalyvauti jau ankstyvesnėje rengiamojo tardymo stadijoje, t. y., kai yra tik dar įtarimas, tai tas pavojus išnyktų, nes advokatas galėtų būti prie visų tardytojo veiksmų, ir nebūtų reikalo jų kartoti.

Kiti vėl taria, kad advokatai, dalyvaudami rengiamajame tardyme, galėsią pakenkti teisingumo reikalui, padėdami savo klijentui slėpti nusikalstamojo darbo pėdsakus ir būdami tarpininku tarp patrauktojo tieson ir esančių laisvėje dar nesurastų nusikaltimo bendrininkų.

Į tai būtų galima atsakyti, kad rengiamajame tardyme reikėtų griežtai uždrausti dalyvauti kiekvienam pašaliniam asmeniui, išskyrus advokatus. Patrauktajam tieson reikėtų leisti pasirinkti juridinį patarėją vien tik iš tikrųjų advokatų, nustačius griežtą kontrolę, kad prie rengiamojo tardymo jokie pašaliniai asmens negalėtų prieiti. Tuo būdu galima būtų pakankamai laiduoti rengiamojo tardymo paslapties išlaikymas, ypač, jei dar visi advokato veiksmai būtų tardytojo kontroliuojami.

Advokatų dalyvavimui rengiamajame tardyme prikišama dar ir tai, kad dėl jų pats tardymas būtų perdaug viešas, ir kad tas viešumas galėtų pakenkti visam tardymo darbui.

Dėl to priekaišto tektų pasakyti tą pat, kaip kad ir dėl tariamo slėpimo nusikalstamojo darbo pėdsakų advokatui padedant. Be to, juk ir teisme kartais posėdžiai vyksta uždaromis durimis, tačiau advokatai iš posėdžių salės nepašalinami. Paslapties išlaikymui didesnis pavojus esti iš liudininkų, kviestinių ir kitų pašalinių asmenų, be kurių, šiaip ar taip, tardytojas nieku būdu negali apsieiti. Juk dažnai jau iš pat pradžios beveik iškyla aikštėn, kas yra įtariamas padaręs nusikalstamąjį darbą, apie ką labiausia klausinėjami liudininkai. O čia beveik neįmanoma, kad jie visi išlaikytų paslaptį.

Dar vienas argumentas prieš advokatų dalyvavimą rengiamajame tardyme yra tas, kad, apsiribojus vien advokatais, gynyba rengiamojo tardymo metu būsianti prieinama vien tik turtingesniems asmenims, o nepasiturį ir toliau liksią be gynėjų.

Bet tą patį galima būtų prikišti ir gynybai pačiame teisme. Be to, kai kuriais atvejais galima būtų skirti ir valdiškus gynėjus dalyvauti rengiamajame tardyme, kaip kad dabar yra daroma, kai byla jau yra pasiekusi teismą. Aukščiau suminėtas Lenkijos įstatymas numato, kad gynėjus galima skirti tiems tieson patrauktiems asmenims, kuriems dar nesukako 17 metų, kurtiems ir nebyliams, ir tokiems, kurie atrodo nesveiko proto. Išplėtus šiuos nuostatus, rengiamojo tardymo metu galima būtų skirti gynėjus ir nepasiturintiems. Tada ir tas priekaištas, kad rengiamojo tardymo metu gynėjai būsią prieinami vien turtingiesiems, atkristų.

Be visų šių sumetimų, reikia paminėti dar kai kurias aplinkybes, rodančias, kad advokatams reikėtų leisti dalyvauti rengiamajame tardyme.

Visų pirma, nereikia pamiršti, kad patrauktasis tieson asmuo, net jei jis yra tik įtariamas, lengvai gali nustoti pusiausvyros, susijaudinti ir nepareikšti prieštaravimo dėl kai kurių tardytojo veiksmų, nesupratęs jų reikšmės. Žodžiu, jis lengvai gali išleisti iš akių kurią nors jam įstatymo teikiamą priemonę savo teisėms apginti. Kaip tik tokiais atvejais jam ir yra ytin reikalingas advokatas, kad patartų ir pagelbėtų.

Gali taip pat atsitikti, kad tardytojas neatkreipia dėmesio į kurią nors aplinkybę, palengvinančią patrauktojo tieson asmens būklę, o ta aplinkybė galėtų nulemti visą tardymą kita linkme. Čia advokatas irgi galėtų padėti plačiau bylą nušviesti. Gal būt, kad toks advokatų dalyvavimas rengiamajame tardyme sumažintų, ar net ir visai padėtų panaikinti, tų bylų skaičių, kurios esti siunčiamos atgal tardytojui tardymui papildyti.

Visa, kas čia buvo pasakyta, leidžia teigti, kad advokato dalyvavimas rengiamajame tardyme yra ytin svarbus patrauktajam tieson asmeniui, o be to, gali taip pat žymiai palengvinti ir paties tardytojo darbą.

Nuo kurio gi momento būtų tikslu leisti patrauktajam tieson naudotis advokato patarimais? Yra nuomonių, kad tai reikėtų leisti tada, kai įtariamasis jau tampa kaltinamuoju, t. y., kai jam jau paskelbta, kuo jis kaltinamas. Bet tardytojas galėtų užvilkinti tai padaryti, ir tuo būdu įtariamasis visu tardymo metu negalėtų tartis su advokatu. Todėl tektų manyti, kad advokatui turėtų būti leista dalyvauti visu rengiamojo tardymo metu, nuo to momento, kada atsiranda įtariamasis asmuo.

Kol būtų išleistas specialus įstatymas, reguliuojąs advokatų dalyvavimą rengiamajame tardyme, tą klausimą pas mus galima būtų sutvarkyti remiantis esamais įstatymais.

Mūsų Baudž. Proc. Įst. 475 str. numato, kad, prašant byloj dalyvaujantiems asmenims, tardytojas išduoda jiems protokolų bei nutarimų nuorašus. Bet praktikoje šis straipsnis nevykdomas. Pradėjus jį vykdyti, kaltinamasis galėtų pasitarti su advokatu bent neoficialiai. Bet jeigu kaltinamasis yra laikomas suimtas, tai jis net ir tuo negali pasinaudoti. Todėl būtinai reikėtų jam leisti pasimatyti su advokatu kalėjime. Kaip jau buvo sakyta, toks pasimatymas jokiu būdu negalėtų pakenkti tardymui, o, priešingai, tik padėtų labiau nušviesti bylą. Tokiam pasimatymui mūsų įstatymas jokių kliūčių nedaro. Dabar pas mus rengiamasis tardymas yra prilygintas kvotai, todėl tie nuostatai turėtų būti išplėsti ir kvotai.

Tuo būdu, pradėjus vykdyti jau esamus įstatymus, galima bus nors laikinai sutvarkyti klausimą dėl advokatų dalyvavimo rengiamajame tardyme.

Pagrindiniam to klausimo išsprendimui reikėtų išleisti įstatymą, panašų į Baudž. Proc. Įst. 304 str., kuris numato, kad pareiškusis skundą gali dalyvauti visame tardyme, leidžiant visu rengiamojo tardymo metu dalyvauti taip pat kaltinamojo ir skundėjo įgaliotiniams advokatams.

——/——

J. Kairys.

Moderniosios mažamečių nusikaltėlių baudžiamos teisenos bruožai.

Svarbiausia iš problemų, susijusių su mažamečių socialine globa ir apsauga, yra mažamečių nusikaltėlių problema*). Mat, daugelyje valstybių mažamečių nusikaltėlių skaičius buvo ir tebėra gana didelis. Bendromis teisminėmis priemonėmis kovoti su mažamečių nusikaltimais neįmanoma. Todėl prieita išvada, kad jiems reikia specifinių įstatymų ir teismų, kurie labiau atitiktų jų psichiką ir kitas savybes. Tam tikslui pradėta leisti atitinkami baudžiamieji įstatymai ir steigti vadinamieji mažamečių teismai. Šiandien jau sunku rasti tokią didesnę ar mažesnę modernią valstybę, kur sakytų teismų nėra.

Šio rašinėlio tikslas iškelti aikštėn keletą būdingesnių moderniosios šių dienų mažamečių nusikaltėlių baudžiamosios teisenos bruožų.

Mažamečių nusikaltėlių baudžiamoji teisena būdinga tuo, kad objektyviškumo momentas, kuris dar tebeviešpatauja bendruose baudž. teisenos įstatymuose, čia yra užleidęs vietą subjektyviškumui. Visas dėmesys čia nukreiptas ne tiek į nusikaltėlio padarytą darbą, kiek į patį nusikaltėlį, į jo visapusišką, ypač į psichinį, pažinimą. Tokia mažam. nusik. baudž. teisena, galima, sakyti, yra apvilkta ne tiek juridiniu, kiek „socia-

---

*) Tuo klausimu skaitytina ši literatūra, kurią galima rasti ir mūsų universiteto bibliotekoj:

1. Roux, J. A., Carton de Wiart, Deuxième congrès international de Droit pénal. Bucarest (6—12 Octobre 1929). Actes du congrès. Association internat. de Droit pénal; Paris—Codde, 1930;
2. Pollak Vera, Der Strafrechtliche Schutz des Kindes, Breslau, 1929.
3. Hellwig, Albert, Dr., Das Jugendgerichtsgesetz.
4. Kufajev, V. J., Pedagogičeskije mery borby s pravonarušenijami nesoveršenoletnich, Moskva, 1927.
5. Hammerschlag, H. E., Dr. jur., Erziehungsmassregeln in Jugeln im Jugendtrichtsgesetz, Breslau, 1927.
6. Rosenfeld, Ernst, Neueste englische Kriminalpolitik, Berlin, Guttentag, 1909.
7. „Teisės“ 18 Nr., 1930 m.; 29 ir 32 Nr. Nr., 1935 m., kur yra įdomios medžiagos, liečiančios ir mažamečių nusikaltėlių problemą.
8. Les Institution pour Enfants dévoyés et Delinquants.

liškai" pedagoginiu rūbu. Jos paskirtis yra ne tiek nusikaltėlį nubausti, kiek rasti nusikaltimo priežastis ir jas kuriais nors būdais pašalinti.

Mažamečiams nusikaltėliams teisti teismai yra tapę jų, tų mažamečių nusikaltėlių, globos ir auklėjimo, o ne baudimo institucijomis. Tiems teismams leidžiama daryti nusikaltėlio gerovei įvairius veiksmus, ir čia jų veikimo laisvė beveik visai neaprėžta. Procedūros formalumų čia yra labai nedaug. Vadinas, tų teismų kompetencijos plotas gana didelis.

Pats teismas susideda ne tik iš teisėjo, bet kai kur ir iš pakviestų pašaliečių. Tie kviestiniai dažniausiai esti mokyklų mokytojai, globos įstaigų atstovai ir kiti apie auklėjimą nusimaną asmens. Jie dalyvauja lyg kokie prisiekę posėdininkai. Be to, tiems teismams talkina ir gydytojai, ypač psichiatrai.

Iš tų teismų teisėjų, tardytojų ir prokurorų reikalaujama ne tik juridinio, bet ir kitokio išsimokslinimo, ypač nusimanymo apie pedagoginę psichologiją ir apie socialinius mokslus. Tų dalykų kursą universitetuose reikėtų sustiprinti ir visiems besirengiantiems dirbti bet kurį teisminį darbą (ypač teisėjų, tardytojų bei prokurorų).

Parengiamuosius darbus atliekant, visų pirma išsprendžiamas mažamečio pakaltinamumo klausimas. Be to, čia tiriamas jo būdas, išsilavinimas, verslas bei visa ta aplinka, kurioje jis gimė, gyveno ir padarė nusikaltimą. Visu šiuo metu vengiama bet kurių prievartos priemonių ir stengiamasi apsieiti be policijos pagalbos.

Tardymą ir tam tikrus parengiamuosius darbus kai kuriose valstybėse leidžiama atlikinėti net patiems teisėjams.

Šalys mažamečių teismuose visai kitokio pobūdžio, negu bendruose teismuose. Prokuratūra nėra taip suinteresuota, kad nusikaltėlis neliktų nubaustas. Todėl kai kur tokiuose teismuose prokurorai visai nedalyvauja. Pačio kaltinamojo būvis esti net sustiprintas. Teismo posėdyje leidžiama aktyviai dalyvauti (kai kur net įsakoma) ir jo globėjams.

Gynėjai yra skiriami, bet dažnai visai ne iš advokatų. Daug kur apseinama be jų.

Apskritai, mažamečių nusikaltėlių teismuose tarp šalių nėra tokio priešingumo, kaip kad bendruosiuose teismuose. Čia kaltinamasis laikomas ne tiek šalimi, kiek teisimo objektu.

Teisti už akių yra vengiama. Teisme turi būti ir pats kaltinamasis.

Teisiamieji posėdžiai dažniausiai būna uždari. Viešumos principas iš mažamečių nusikaltėlių teismų beveik visai pašalintas. Teisiamajam posėdyje leidžiama dalyvauti tik globėjams, gynėjams ir pan. asmenims. Pašaliečiams, o ypač dar spaudos atstovams, nieku būdu neleidžiama ten būti. Mat, bet koks tokių nusikaltėlių iškėlimas į viešumą yra neigiamas auklėjimo veiksnys, ir jis laikomas net baudžiamu nusikaltimu.

Bendrininkavę su suaugusiais mažamečiai nusikaltėliai teisiami atskirai. Neatskiriami tik tais atvejais, kai atskyrimas galėtų pakenkti suaugusių nusikaltėlių būviui.

Bausmės skiriamos nedidelės. Labai dažnai nuteisiama lygtinai. Mirties bausmė, sunkiųjų darbų kalėjimo ir kt. panašios bausmės dažniausiai visai netaikomos. Be to, teismams palikta teisė ir tas nedideles bausmes, atsižiūrint į reikalą bei tikslumą, keisti ir net nuo jų atleisti.

Teismo sprendimus apskųsti aukštesnei instancijai dažniausiai negalima. Leidžiama skųstis tik dėl tų teismo nutarimų, kuriais mažametis atimamas iš jo globėjų ir pan.

Taigi, jau ir iš to, kas čia buvo pasakyta, galima pastebėti, kad iš mažamečių nusikaltėlių baudžiamosios teisenos yra išleista visa tai, kas kaltinamąjį daugiau gadina, negu taiso. Apskritai, sprendžiant mažamečių nusikaltimų problemą, pirmoj eilėj yra statomas auklėjimas, o ne baudimas. Tai duoda gerų rezultatų. Pasirodo, kad visur ten, kur veikia mažamečių nusikaltėlių teismai, nors išorinė aplinka dar ir labai nepalanki vaikų auklėjimui, o ypač auklėjimuisi, mažamečių nusikaltėlių skaičius, palyginti su jiems atsirasti palankių sąlygų augimu, ne tik kad nedidėja, bet kai kur net mažėja.

—/—

Romualdas Burokas.

U. S. A. penitenciarija.

1925 m. Londone įvykusiame penitenciariniame kongrese buvo ištarta: „Nusikaltėlis pasilieka prie įeinamų kalėjiman vartų; į kalėjimą ateina žmogus — aukščiausios vertės gėris, kuriuo disponuoja žmonių visuomenė“. Tąsai pradas Amerikoj yra plačiai įgyvendintas. Ten viešpatauja sociologinės teorijos pažiūros.

Reikia pabrėžti, kad U. S. A. teismas tik retais atsitikimais, ir tai tik dideliems nusikaltėliams, skiria aprėžtas sankcijas; šiaip, jis turi nusikaltėlį pripažinti kaltą, o jau kalinimo laiko nustatymas — tai penitenciarinių įstaigų pareiga.

Šiuo trumpu rašiniu noriu parodyti, kaip ten elgiamasi su kaliniais.

Atvykęs kalėjiman kalinys trejopai yra tiriamas: fiziniai, protiniai ir visuomeniniai. Tas tyrimas trunka nuo mėnesio iki pusantro ir, po to, pagal gautas išdavas, jis ir dedamas į atitinkamą kalėjimą. Tokie tyrinėjimai daromi ne vien teisėjams reikalaujant, bet ir prašant vaikų globėjams, tėvams, mokyklų vedėjams, auklėtojams. Garsiausioji tokių įstaigų šiandien yra Čikagoje; ji yra pavadinta „Institute for Juvenile Research“. Ją tvarko įžymūs medicinos *dr. Mc. Kee* ir psichologijos dr. ponia *Phyllis Bartelme.* Prie tos įstaigos dirba ir *Chester W. Darrovas,* išradęs savo garsųjį aparatą, kuriuo iš vaikų galima išgauti visą tiesą ir tuo atpratinti juos nuo melavimų — pradžios viso pikto; tuos aparatus naudoja ir reng. tardymus darant.

Dabar tokias tyrimo klinikas turi kiekvienas didesnis kalėjimas, kuriame ir tiriami visi kaliniai. Tiriama labai skrupulingai; tiriamieji laikomi atskirame paviljone ir absoliučioje izoliacijoj. Tyrimas pradedamas nuo susipažinimo su tiriamojo fotografija, daktiloskopija, kraujo analize ir tam tikrai surašytomis, vadinamomis generalijomis. Po to tiriama sveikata, pradedant dantimis; kalinį apžiūri ir chirurgas, ir psichiatorius, ir psichologas, ir sociologas. Tuo tyrimas dar nebaigtas: apie tiriamąjį dar renkamos ir rašytinės žinios iš jo pažįstamų, giminių, tėvų, mokyklų, buv. tarnybos vietų ir pan. Užklausia-

mas taip pat Vašingtono centralinis biūras — of Investigation, kuriame yra įregistruoti visi U. S. A. nusikaltėliai.

Visa tai padarius, tam tikra klasifikacinė komisija daro savo išvadą, kurią galutinai tvirtina kalėjimų departamentas, esantis prie kiekvieno štato.

Kaliniai suskirstomi keturiomis grupėmis.

Grupė *A* — geriausioji; ten patenka nusikaltusieji atsitiktinai, pirmą kartą, fiziškai gerai išaugę, turį davinių ateity pasitaisyti. Grupė *B* — recidivystai, pajunkę nusikalsti ir mažai duodą vilties pasitaisyti. Grupė *C* — protiniai nenormalūs ir reikalingi nuolatinės priežiūros, kaipo pavojingi, ir, pagaliau, grupė *D* — neįeiną į grupę *C* — su psichiniais ir protiniais nepataisomais trūkumais.

Bet ir po to tyrimas dar nėra užbaigtas. Kai jau tiriamasai yra paskirtas į kurį nors kalėjimą, tai jis dar kartą turi būti tiriamas to kalėjimo klinikoj. Kalėjimuose kiekvieną pusmetį daromas bendras kalinių klasifikavimas. Jei kalinys nesitaiso, — jį siunčia į griežtesnį kalėjimą. Visa tai yra renkama ir dedama kalinio bylon.

Čikagos universiteto prof. Burgess paleistus kalinius tyrė ir toliau. Tuos tyrinėjimus bedarydamas, jis priėjo išvadą, kad kaliniai, kurie kalėjime buvo pavyzdingi ir rodė pasitaisymo žymes — laisvėj labai retai tenusikalsdavo. Tas pat profesorius, pasiremdamas savo duomenimis, yra net surašęs tam tikras lenteles; iš jų matyti, kokioms žymėms esant galima laukti, kad kalinys daugiau nenusikals.

U. S. A. penitenciarinės įstaigos suskirstytos keturiomis grupėmis.

Pirmoji grupė — tai tikrieji kalėjimai, vadinami *prisons*. Juose kalinami kaliniai, turį per 26 metus amžiaus. Jie skirstomi į nepataisomuosius ir linkusius pasitaisyti. Kalėjimai yra aptverti aukšta mūro tvora. Taip, pvz., garsusis Sing-Singo kalėjimas, pastatytas 1824 m. ir dar praplėstas 1929 m., yra apjuostas 10 mtr. mūro siena, kurios viršuj, tarpais, yra sargybinių ginkluotos būdelės. Nešioti ginklą kalėjimo patalpose yra griežtai uždrausta.

Antroji grupė — tai jaunesniųjų nusikaltėlių įstaigos; ten talpinami nusikaltėliai nuo 17 iki 26 ir net iki 30 m. Tai pataisų įstaigos, vadinamos *reformatory*. Jos neturi jokių aptvėrimų; tai, pvz., Elmiro, Annandalo įstaigos.

Trečioji grupė — tai mokykliniai penitenciarinės įstaigos; ten dedami nuo 10 iki 17 m. berniukai ir iki 18 m. mergaitės ir gali ten pasilikti iki 21 m. Viskas tvarkoma šeimos pagrindais. Priešaky 40—50 mokinių grupės yra motina, tvarkanti visus savo auklėtinius. Rūkyti draudžiama. Tokia pavyzdinga įstaiga, pvz., yra St. Charles.

Ketvirtoji grupė — tai specialios įstaigos: protiniai nesveikiems, narkomanams, nubaustiems trumpą laiką kalėti, o taip pat dar tardomiems. Tokių įstaigų yra, pvz., Springfielde, Napanoche, Čikagoj ir kitur.

1934 m. visoj U. S. A. buvo penitenciarinių įstaigų ir kalinių: I ir IV grupės — 117 įstaigų su 126.000 suaugusių kalinių; kalėjimų su reformatoriumais 150 su 150.000 kalinių — jų tarpe vyrams 105 įstaigos su 143.000 kalinių vyrų ir moterims — 45 įstaigos su 7000 kalinių. Mokyklinių įstaigų — 110, iš kurių 47 mergaitėms. Jose 22.000 berniukų ir 7.000 mergaičių. Nebaltaodžiai nusikaltėliai laikomi atskirai.

Pagrindiniu pataisymo ir auklėjimo metodu amerikiečiai laiko: *religiją, mokslą ir darbą.*

Kiekvienoj įstaigoj yra salė, kur meldžiamasi; prie tų įstaigų yra katalikų, protestantų ir žydų tikybos dvasininkai. Kaliniai nėra verčiami išpažinti savo tikybą; tat paliekama jų nuožiūrai.

Jaunesnieji nusikaltėliai yra verčiami, o vyresnieji gali laisvu noru mokytis to, ką ras sau ateičiai naudinga. Mokslas ten yra taip sutvarkytas, kad per 6—8 savaites išeinamas metinė mokyklų programa. Išėję mokslą gauna pažymėjimus, bet juose draudžiama žymėti, kad tas mokslas yra išeitas kalėjime. Nėra reikalo minėti, kad mokslų priemonių ten yra apsčiai, ypač turtingos yra bibliotekos. Kalėjime galima išmokti įvairių amatų, pvz., šoferių, mechanikų, frizavimo, ūkio srities darbų; be to, norintieji gali išmokti ir braižybos, tapybos, muzikos, kalbų.

Darbas — tai nusikaltėlio prievolė. Tarp drausmės bausmių yra labai originali, būtent — neleisti dirbti darbą; iš to jau galima suprasti, kaip ten yra sutvarkytas kalinių darbas ir kaip jis jų pačių yra vertinamas. Kalinių darbas daugiausiai išnaudojamas kalėjimo reikalams, pvz., kalėjimo pastatų statyba, tęsimas kelių; jei trūksta tokio darbo, tai sugalvojamas koks kitas darbas, kad kaliniai tik neliktų nieko nedirbę. Kalinių

darbo vaisiais galima naudotis tik savo štato ribose. Bet ir čia yra išimčių. Taip, pvz., Sillwatero kalėjimas gamina virves, kurias pardavinėja visur, nes tie jų išdirbiniai yra itin geri ir ūkininkų labai klausiami. Prie to kalėjimo taip pat yra labai gera geležies liejykla ir ūkio įrankių fabrikas. Tame kalėjime dirba 1.225 kaliniai. Kalėjimas 1934 m. gavo gryno pelno 149.000 dolerių, iš kurių kaliniams teko 12.000 dol. Kalėjimas įsteigtas 1914 m.

Reikia pabrėžti, kad atlyginimas kaliniams yra labai mažas. Mokyklinėse įstaigose, pataisos namuose, kur kaliniai mokomi, pastarieji už savo darbą nieko negauna arba gauna patį minimumą. Už tai tikruose kalėjimuose arba ten, kur prie kalėjimų yra nuosavūs fabrikai, jie atlyginami net labai gerai; jie minimalinę dalį gali gauti tuoj, o likusius gauna, išeidami laisvėn. Bet praktiški amerikiečiai ir čia daro biznį: trijų dienų uždarbiu galima sumažinti sau vieną dieną kalėjimo; taip kai kurie jų ir daro; tat vadinama *good time*.

Drausmės bausmės — kaliniams karcery, absoliučiame izoliavime, retkarčiais su duonos ir vandenio daviniu. *Kūno bausmės ten yra griežtai uždraustos.*

Bausmes skiria specialus valdininkas. Uždrausta yra tyčiotis iš kalinių, juos erzinti. Visoks kariškas tempimasis prieš administraciją yra griežtai uždraustas. Kaliniams leidžiama dėvėti savus rūbus ir miegoti savo pataluose. Galima rūkyti, tik ne darbo metu. Pabėgimai ten retas įvykis, nes sugautas daug ko nustoja: jam skiriamas griežtesnis kalinimas; jis nustoja priešlaikinio paleidimo ir pan. Be to, pačios gyvenimo sąlygos neskatina kalinio pabėgti, nes jis turi atskirą kambarėlį su elektra iki 21 v. 30 m., staleliu, kėde, praustuvu ir kitais patogumais. Dažnai daromos sporto rungtynės, vaidinimai, lankomi savieji kinomatografai. Valgis ten yra geras. Valgiui dienai skiriama 20—25 amer. cnt., gi mokyklose ir reformatoriumuose dar 5—10 cnt. daugiau. Diena ten taip tvarkoma: 6 v. 30 m. kėlimasis; 7 v. pusryčiai; 7 v. 30 m. — 11 v. mokykla arba darbas; 11—12 val. 30 m. pietūs; 12 v. 30 m. — 16 val. vėl darbas; 17 v. vakarienė, poilsis, klūbai ir 21 arba 21 v. 30 m. gėsinama elektra.

Iš kalinimo įstaigos kalinį paleidžia Malonės Komisija arba vadinamoji žodžio bei lygtiniojo paleidimo komisija — *on parole.*

Malonės Komisija kartą per metus vizituoja didesnius kalėjimus ir renka žinias apie kalinius. Jos pirmininkas yra štato gubernatorius, o nariai: vyr. prokuroras ir atitinkamo teismo pirmininkas.

Antroji komisija gali paleisti kalinį, kai jis bent pusę metų gerai elgėsi kalinimo įstaigoj ir jai apie tai praneša jo vyresnybė. Tą komisiją sudaro štato aukštesnieji valdininkai, iš dalies renkami ir iš dalies skiriami gubernatoriaus; jie yra apmokami. U. S. A. protaujama, kad ilgas kalinimas yra nenormalus; jis ne tiek taiso, kiek gadina kalinį. Pvz., nuteistas 10 metų kalėti gali po $1^1/_2$—2 metų būti laisvas, jei to jis užsitarnaus savo elgesiu. Apie tai jam pranešama iš anksto. Kai nuskirtas laikas jau bus atėjęs, komisija, patikrinusi, ar paleistinas ir toliau gerai elgėsi, paleidžia jį *on parole*. Savaime aišku, kad jam paskirtos bausmės dydis pasilieka galioti; per tą visą laiką paleistasis yra griežtai kontroliuojamas vadinamųjų Parole Oficers — štatų tam tikrų valdininkų. Pastarieji turi išeiti aukštus mokslus. Jų pareiga lankyti paleistuosius on parole, duoti jiems patarimus ir net juos materialiai šelpti. Jie rūpinasi, kad paleistasis on parole turėtų darbą bei užsiėmimą ir gerai elgtųsi. Apie viską jie praneša savo vyresnybei. Jei toks sekamasis pasitaisė, tai tas sekimas virsta tik forma; priešingu atveju, jis grįžta vėl kalėjiman.

U. S. A. yra apie 50 draugijų, kurios rūpinasi paleistais kaliniais. Kiekviename didesniame kalėjime yra specialus valdininkas, kuris palaiko kontaktą su tomis draugijomis ir parūpina paleidžiamajam darbą; priešingu atsitikimu jis nepaleidžiamas.

Jaunimą seka mažamečių teismų pavedami, vadinamieji Probation Officers, probaciniai valdininkai, kurių funkcijos yra panašios su jau minėtų on parole valdininkų funkcijomis.

Paleidžiamasis kalinis gauna iš kalėjimo gelež. bilietą iki galutinės nuvažiavimo stoties, visą komplektą apatinių ir viršutinių rūbų, apavą, apsiaustą ir savo uždirbtus pinigus; retkarčiais dar gauna iš kalėjimo ir nuo 5 iki 20 dolerių.

Čai noriu tarti dar kelis žodžius apie mažamečių teismus.

Nepilnamečius iki 18 m. disponuoja mažamečių teismai, kurie turi teisę tam tikromis sąlygomis juos nusiųsti į penitenciarines mokyklas. Tie teismai veikia 1899 m. įstatymu. Jie

turi spręsti, kad šis asmuo yra kaltas, arba kad jis yra reikalingas globos. Sprendimą daro 6 prisiekę teisėjai, išklausę parodymus suinteresuotojų asmenų, liudytojų ir teisiamojo gynėjo. Tik po tokio sprendimo teismas laisvai gali disponuoti tokį vaiką; jis gali jį atiduoti auklėti į svetimą šeimą, atiduoti jį kuriai nors draugijai, arba pasiųsti jį ištirti į House of Detention ir po to jį padėti penitenciarinėj įstaigoj. Bet ir po to teisėjai juo rūpinasi; jie, pvz., kiekvienu momentu gali jį paimti iš tos įstaigos ir atiduoti jį tėvams, ar kam kitam. Už vaiko išlaikymą apskritis moka 20 dolerių mėnesiui.

Pasinaudota *Dr. V. Sokalskio* 1936 m. veikalu *„Kalinimas U. S. A.“.*

—/—

Kan.

Dėl didesnių bausmių skyrimo.

1935 m. balandžio mėnesio 29 d. Teisingumo Ministeris išleido apylinkių teismams aplinkraštį Nr. 171. Tame aplinkraštyje, tarp kitko, sakoma: „Padažnėja dabar nusikalstamieji išsišokimai, triukšmavimas, muštynės, žalos darymas tyčiomis ir kiti tokie nusikalstamieji darbai yra daugiausia to papročio padariniai. Tatai yra didelė piktybė, su kuria reikia griežtai kovoti“. Toliau aplinkraštyje nurodoma, kad teismai už tai skiria mažas bausmes ir bylos sprendžiamos ne tuojau.

Aplinkraščio pabaigoje sakoma: „Siūlau minėtųjų nusikalstamųjų darbų bylas spręsti skubiai ir bausmes už juos skirti kiek galima didesnes“.

Aplinkraštis, kiek jis liečia aukščiau minėtų nusikalstamųjų darbų bylų sprendimo pagreitinimą, apylinkės teismams be rezervų pildytinas.

Suprantama, kad juo greičiau asmuo padaręs nusižengimą ar nusikaltimą yra baudžiamas, juo bausmė jį veikia ir nukentėjusieji lieka patenkinti. Jei kolegialiniuose teismuose bylų skaičius sumažėjo, padidinus kai kuriuose teisėjų skaičių, tai apylinkės teismuose nespręstų bylų skaičius gana didelis, ir jas sumažinti gana sunku ne dėl to, kad teisėjai nedirbtų, — priešingai, jie gal ir daugiausia dirba, — bet kad nusikalsta-

mieji darbai nemažėja, ir įstojančių bylų skaičius nerodo tendencijos mažėti.

Dėl to dažnai sunku išrinkti teisėjui iš didžiulės krūvos bylas skubiasiąsias, nes valstybės iždo bylos taip pat skubios.

Kad neišspręstas bylas galima būtų sumažinti, reiktų padidinti apylinkės teismų ir teisėjų skaičių: tai palengvintų ne tik teisėjų darbą, bet ir duotų nors kiek laiko atsikvėpti ir pasigilinti savo profesijoje.

Ten, kur yra teismo buveinė, ir dabar reiktų teismams praktikuoti vadinamąjį „amerikonišką bylų sprendimą", būtent: padarė miestelyje nusikalstamąjį darbą, policija sulaikė, surašė pranešimą ir tuoj kvotą į teismą su asmeniu, kuris tuoj baudžiamas. Žinoma, čia reikia teisėjui atsidėjimo darbui, bet rezultatai puikūs, nes byla sprendžiama bemaž *in flagranti*. Žmonės tokia bylų sprendimo tvarka labai patenkinti, — tai teko šio straipsnio autoriui patirti, — o tai padaryti netaip jau sunku.

Aplinkraštis, kiek jis liečia didesnių bausmių skyrimą, tai kol nėra pakeistas Baudž. teisenos 119 str., visvien, lieka teisėjo sąžinės dispozicijoje. Tiesa, tas aplinkraštis yra priminimas vadinamiesiems „švelniems teisėjams", kad jie skirtų didesnes bausmes. Tačiau, skiriant bausmę iš vieno ar kito Baudžiamojo Statuto straipsnio, teisėjas žiūri, kurio didumo bausmę už tą ar kitą nusikalstamąjį darbą numato įstatymai.

Už nusikalstamuosius darbus, už kuriuos aplinkraštyje siūloma skirti didesnes bausmes, mūsų baudžiamieji įstatymai bausmes numato per mažas.

Baudž. St. 262 str. I d.: „Kas nusižengė pakėlęs triukšmą, riksmą arba kitą netvarką viešoje vietoje, visuomenės susirinkime ir t. t.", baudžiamas ne daugiau kaip dviem savaitėmis arešto arba bauda ne daugiau kaip 250 lt.

Paskutiniu laiku triukšmą kelti įėjo į madą: jį kelia įsigėrę, kelia iš pykčio, kelia tyčia. Minėtasis straipsnis numato vienokią bausmę, žmogui pakėlus triukšmą pirmą kartą ir dešimt kartų. Ar tai normalu? Aišku, ne. Juk yra asmenų, kurie ligi dešimt kartų teismų bausti už triukšmavimą ir yra nepataisomi triukšmadariai. Taigi, ar nereikėtų Baudž. St. 262 str. papildyti, kad teismas galėtų paskirti triukšmadariams recidyvistams didesnes bausmes. Toliau reikėtų įvesti nuostatą, kad būtų galima bausti triukšmadarius, kurie, atvesti į policiją ar užda-

ryti daboklėje, tyčia ir iš pykčio, spardo, laužo duris, grindis, keldami didžiausią triukšmą.

Taip pat per maža bausmė numatyta už svetimo turto gadinimą. Baudž. Stat. 547 str. sako: „Kas nusižengė tyčia gadinęs svetimą turtą, tas baudžiamas arešto ne daugiau kaip vienu mėnesiu arba mokėti baudos ne daugiau kaip 500 litų“. „Jei sugadinimas menkas, baudžiamas mokėti baudos ne daugiau kaip 125 Lt.“ (Baudž. St. 3 d. 547 str.). Bet ar tai ne per maža bausmė tam, kuris yra palinkęs tyčia daužyti iš pykčio kaimynui langus, laužyti tvoras ir kitokią žalą daryti.

Vokietijos baudžiamojo statuto „Strafgesetzbuch“ 303 str. už sąmoningą svetimų daiktų gadinimą numato kalėjimo bausmę net ligi dviejų metų. Ar nereikėtų ir mums nuolatiniams svetimo turto gadintojams įvesti skaudesnę bausmę? Visai neturime spcialaus baudžiamojo nuostato už chuliganizmą, kaip šitai: visokiems medelių laužytojams, už užpuolimą žmonių ir kt. Toks nuostatas būtinai neatidėliotinai reikalingas, nes chuliganizmas smarkiai plečiasi.

——/——

N u o t r u p o s.

XII*

Notariato Įst. (Įst. Rink. XVI t. 1 d.) 64 str. prasmė.

„Laikinojo Lietuvos notariato sutvarkymo“ (L. V. Ž. 2—3) § 2, Not. įst. 64 str. buvo panaikintas, bet 1932 m. gruodžio 1 d. įst. vėl grąžintas (V. Ž. 399) ir veikia iki šiol. Tuo nuostatu, kelti teisme notarui civ. bylą dėl padarytų jo tarnybiniais veiksmais nuostolių bet kam leidimo ieškovui nereikia (kaip, pvz., ieškant nuostolių atlyginimo iš teisėjų, prokurorų ir kit., tam reikia dabar pas mus Apeliacinių Rūmų sutikimo). Šiuo straipsniu nustatyta, kad tokios rūšies ieškiniai reiškiami tame a p y g a r d o s teisme, kurio apygardoje notaras dirba.

---

*) Žiūr. „Teisės“ NN 28, 30, 35.

1933 m. rugsėjo 15 d., naujajam Teismų Sutv. Įst. pakeitus senąjį, o kalbamajam Not. įst. straipsniui pasilikus nepakeistam jo pirmykšte redakcija, kyla klausimas, ar į apylinkės ar apygardos teismą dabar pas mus tenka su tokiu ieškiniu kreiptis. Atsirado teisininkų, kurie mano, kad čia tenka laikytis Not. įst. 64 str. raidės, ir šitokį ieškinį notarui tegalima iškelti apygardos teisme, ypač dar ir todėl, kad ir iš Teismų Santv. Įst. 16 § 4 p. šitokia išvada prašosi. Sprendžiant tokias bylas, neišvengiamai reikėsią pasisakyti ir notaro veiksmų teisėtumo klausimu, o tai jau liečią jų tarnybinę priežiūrą, kas iki šiol neabejotinai Not. Įst. 20 str. palikta tik apygardos teismams. Tokia pažiūra atrodo gana formali ir remiasi daugiau įstatymo raide, nei jo dvasia. Naujasis Teismų santv. įst. visas civ. bylas, nežiūrint jų ieškinio kainos, yra pavedęs apylinkės teismų, kaipo pirmosios instancijos, kompetencijai (Teismų S. Įst. 14 § 1 p.), ir todėl apygardos teismas šioje sistemoje negalėtų specialiai notarams daryti išimtį, nes tai prieštarautų ir Teis. S. Įst. § 25. Kada notaro veiksmuose nusikaltimo ar tarnybinio prasižengimo (apsileidimo ar nesąžiningumo) žymių nematyti, o tik reikia nustatyti kilusių dėl jo veiksmų nuostolių klausimą ar jų kiekį; kada svarbu tik išaiškinti, ar teisingai notaras, savo darbą dirbdamas, yra supratęs vieno ar kito įstatymo tikrąją prasmę, ar jis nėra sąžiningai suklydęs, — tada jau nereikia teismui kurios nors priežiūros vykdymo funkcijos atlikti, o svarbu vien tik išspręsti ordinarinį civilinį ginčą.

Dėl padarytų notarams Valstybės Kontrolės išskaitų išieškojimo tvarkos Vyr. Tribunolas yra daug kartų vienodai pasisakęs ta prasme, kad čia reikia kelti notarams teisme civilinį ieškinį bendra tvarka ir tai galima daryti be jokio leidimo, o ne naudotis Sąsk. Įst. leidžiama sutrumpinta procedūra (žiūr. Vyr. Trib. visuot. susirink. NN 36, 64, 94 ir kit. nutar.). Kiek atskirai tenka nurodyti čia į Vyr. Trib. nutarimą Nr. 104, nes ten, be to, aiškiai dar pasisakyta yra, jog „dėl išieškojimo iš notaro išskaitos negali būti atskiros bylosenos, kiek liečia pripažinimą išskaitos teisėta, nes, sprendžiant iškeltąjį prieš notarą ieškinį dėl išskaitos, teismo bus išspręstas ir išskaitos teisėtumo klausimas“.

Jei ir galima būtų sutikti su tuo, kad notaro veiksmų teisėtumo klausimą tikslingiau būtų pavesti spręsti kolegialiniam,

nei vienasmeniniam teismui (t. y. ne apylinkės, bet apygardos teismui), tai vargu tuo galima būtų iš viso pateisinti tokią Teismų Santv. Įst. 14 § 1 p. prasmės interpretaciją, kad apylinkės teismas yra pirmoji teismo instancija ne visoms civ. byloms, o dalį jų reikia atiduoti spręsti apygardos teismams, remiantis šio įst. 16 § 3 p. ir Not. Įst. 64 str. raide.

Dėl to, atrodo, netenka abejoti, kad Not. Įst. 64 str. prasmė dabar yra ta, kad ne apygardos teismas, kaipo pirmoji teismo instancija, yra kompetentingas spręsti šias notarams keliamas bylas, o apylinkės teismas bendrąją tvarka.

V. Burkevičius.

1. **Bažnyčių teisnumas.** Vyr. Tribunolas, Civ. Skyrius, 36/373 sprendimu paneigė bažnyčiai juridinio asmens teises, taigi ir numatytą Civ. Teisenos 1284 straipsnio teisę bylinėtis savo turto reikalais. Taip Vyr. Tribunolas nusprendė iš to, kad bažnyčios savo turtus valdą vyskupijos vyresnybės prižiūrimos (Įst. Sąv. XI t. I d. 111 ir 112 str. str.) ir nekilnojamąjį turtą parduoda tos vyresnybės leidžiamos (Civ. Įst. 1503 str.). Tačiau tas nusistatymas ryškiai prieštarauja Tikybinių Reikalų Įstatų (XI t. I d.) 123 straipsniui ir jo priedo 9 ir 10 str., kuriais klebonai arba sindikai (bažnytiniai komitetai) įgalioti bažnyčios reikalais bylinėtis teismuose, imti rinkliavas, testamentines ir šiaip dovanas ir pasirašinėti sutartis. Taigi, bažnyčios yra visai teisnios. Be to, primesti bažnyčioms neteisnumą tiktai dėl to, kad turto atžvilgiu jos savo vyresnybės prižiūrimos, vargiai galima. Juk akcininkų arba dalininkų bendroves ir savivaldybes vyriausybė prižiūri, tačiau jų teisnumas nėra abejojamas; Žemės Ūkio Ministerijos neleistas, miškų urėdas negali stambesnių sutarčių tarti, tačiau bylinėtis dėl pavesto jo žiniai turto gali, ir neturėdamas Ministerijos įgaliojimo (Vyr. Tr. spr. 1926/121); taip, ir visai taisyklingai Vyr. Tribunolas buvo nusistatęs ir dėl parapijų klebonų.

2. **Neraštingųjų parašai.** Tiek prieškarinė kasacinė praktika, tiek Vyr. Tribunolas lig šiol reikalavo, kad naminiuose aktuose neraštingų dalyvių parašai būtų paliūdyti valdinių įstaigų. Tas reikalavimas suprantamas iš Civ. Įstatymų (X t. I d.) 708 str. 2 pastaba priedo 8 straipsnio, kuris juk nėra nustojęs galios, kaip medžiaginės teisės taisyklė. Vyr.

Tribunolas 36/366 kas. civ. sprendime, remdamasis Civ. įst. 919 ir 921 (tur būt 922) str., pažymėjo: neraštingojo parašo tikrumui gana esą jei už jį pasirašė kas kitas jo prašomas ir patikrino pašaliečiai, kaip liudytojai. Tačiau 919 straipsnis apie berasčio parašo tikrinimą, kuriuo Tribunolas remiasi, nieko nesako, o 922 straipsnis, kaipo išimtinis, temini skolraščius su mantos įkeitimu ir įgaliojimus, duodamus einant visuotiniam laukų matavimui; taigi, tie du straipsniai, rodos, neduoda pamato tokiai išvadai.

J. Beinorius.

Apžvalga.

Š. m. gegužės mėn. 10 d. Lietuvos Teisininkų Draugijoje Stockholmo Universiteto Prorektorius prof. Niels Stjernberg skaitė paskaitą apie USA Vyriausiojo Teismo Pirmininką John Marshallą. Čia duodu trumpą tos paskaitos santrauką.

Šiais metais vėl kilo konfliktas tarp USA vyriausybės ir Vyriausiojo Teismo. USA istorijoje toks konfliktas yra jau trečias. Norint gerai suprasti su juo susijusių dabartinių įvykių reikšmę, bus pravartu susipažinti su didžiuoju teisininku John Marshallu, kuris daugiau, nei kas kitas, nusvėrė USA Vyriausiojo Teismo privilegijuotai padėčiai sukurti.

John Marshallas gimė 1755 m. vienoje Virginijos grafystėje. Toje pat Virginijoje gimė ir kai kurie kiti žymūs USA vyrai: Vašingtonas, Jeffersonas, Madisonas. Virginija buvo ne tik viena iš seniausių Anglijos kolonijų Amerikoje, bet kartu ir viena iš pažangiausių tiek gyventojų skaičiaus, tiek kultūros atžvilgiu. Politinė jos valdžia priklausė vadinamajam „landet gentry“, t. y. stambiesiems žemės savininkams. Šie žmonės buvo praturtėję iš išgarsėjusio Virginijos tabako ir palaikė glaudžius kultūrinius santykius su Anglija. Iš to „gentry“ kilo ir Marshallas. Jo motina buvo būsimojo prezidento Jeffersono giminaitė, o tėvas labai draugavo su Vašingtonu. Atsidėti teisių mokslui jį paskatino Blackstone veikalas, pavadintas „Anglų įstatymų komentarai“, kurį gavo iš savo tėvo dovanų 18 metų amžiaus sukakties proga.

Tuo metu prasidėjo laisvės karai. Marshallas įstojo į kariuomenę ir pasižymėjo įvairiose kovose. Būdamas kariu jis turėjo progos iš arti stebėti kariavimo sunkumus, kylančius dėl to, kad valstybei trūko centralinės valdžios. Tai turėjo įtakos visam Marshallo ateities darbui.

Karui pasibaigus, Marshallas vėl ėmė studijuoti teisę vieninteliame tuo metu egzistavusiame Virginijos institute, kuris šiek tiek buvo panašus į universitetą. Marshallo studijos toli gražu nebuvo pakankamos, nes jos truko tik šešias savaites. Kad ir nepakankamą teisių mokslą išėjęs, jis vis dėlto, savo giminaičio, tuometinio Virginijos gubernatoriaus Tomo Jeffersono, padedamas, gavo leidimą verstis teisės praktika. 1770 m. jis gavo advokato teises ir apsigyveno Virginijos sostinėje Ričmonde.

Menkas Marshallo juridinis išsilavinimas krito į akis ir jo laikų žmonėms. Tačiau jam daug padėdavo nuostabi atmintis ir ta anglo saksų proceso savybė, kad didesnėse bylose šalys pateikia vadinamuosius „lists of authorities", t. y., sąrašą teisės žinovų nuomonių, liečiančių sprendžiamąjį klausimą.

Kelerius metus Marshallas dirbo kaipo advokatas. Tuo metu prasidėjo ir jo politinė karjera: jį išrinko į Virginijos susirinkimą, sušauktą USA konstitucijai aptarti. Šitas susirinkimas USA istorijoje ypač svarbus. Per Virginijos susirinkimo debatus ryškiai iškilo aikštėn naujosios konstitucijos priešininkų pažiūros. Viena iš jų teigė, kad „konsolidacijos grandinės ir virvės esančios pasiruošiusios padaryti iš valstybės didelę ir stiprią imperiją. Šios konstitucijos priėmimas būsiąs pražūtingas ir kitai žemės rutulio pusei". Šiuose žodžiuose glūdi pirmoji pranašystė apie USA pirmenybę pasaulyje. Kiti konstitucijos priešininkai pranašavo, kad teisininkai ir didieji turtuoliai, pasiremdami naująja konstitucija, savo turtais ir galia nuslopins visus mažuosius žmones.

Marshallas manė, kad reikia sukurti tokią valdžią, kuri galėtų apginti USA ir laiduoti joms gerovę. Jeigu tokios valdžios nebus sukurta taikos metu, pagal konstituciją, tai ji atsiras karo metu diktatūros forma, ir tautai bus pavojingesnė, negu konstitucinė valdžia. Nuo galimų išnaudojimų rinkikus apsaugos jų pačių interesai ir laisvės pamėgimas, t. y. tai, ką Marshallas vadino „american spirit". Konstitucija buvo priimta 10 balsų dauguma. Konstituciją priėmus, prie jos viena po kitos prisidėjo visos kitos atskiros valstybės.

Naująją konstituciją priėmus, Marshallas tapo vienu iš žymiausių Virginijos politikų. Kurį laiką jis buvo USA pasiuntiniu Paryžiuje. Kai sugrįžo iš ten, jį išrinko į naujosios sąjungos parlamentą. Paskui prezidentas John Adams Marshallą paskyrė valstybės sekretorium, o 1801 m. — Chief Justice, t. y. Vyriausiojo USA Teismo pirmininku.

Kai Marshallas pradėjo eiti teisėjo pareigas, politiniame USA gyvenime įvyko didelių atmainų. Vos spėjus suvienijimo darbą baigti, kilo Prancūzų Revoliucija. USA džiaugsmingai sutiko naują respubliką, visur buvo steigiami jakobinų klubai ir demokratinės draugijos. Šiam judėjimui ypač pritarė tie sluoksniai, kurie buvo kovoję prieš atskirų Amerikos valstybių susijungimą draugėn. Tuometinis USA pasiuntinys Paryžiuje, Tomas Jeffersonas, kuris pirmiau kovojo už susijungimą, taip pat buvo užsikrėtęs ta nuotaika. Netrukus jis tapo naujai įsteigtosios respublikonų partijos vadu.

Respublikonų partija troško įtraukti USA į revoliucijos karus, o valdančioji partija, kuri sukūrė sąjungos konstituciją, prekybiniais ir finansiniais sumetimais buvo suinteresuota taikos ir neutraliteto palaikymu. Tokiai padėčiai esant buvo įsteigta federalinė partija, kaipo lygsvara respublikonų partijai. Respublikonų veiksmams nuraminti ir sau valdžią laiduoti, federalinė partija panaudojo konstituciją. Išleista naujų įstatymų. Prezidentui suteikta galia ištremti nepageidaujamus svetimšalius, t. y. prancūzus. Taip pat išleista įstatymų, varžančių laisvą žodį ir mintį. Tai vadinamieji 1798 m. Aliens and Seditions Acts. Naujoji imperija rodė savo pajėgumą. Atskiros valstybės pradėjo protestuoti. Virginija, o po jos ir daugelis kitų valstybių, išleido įstatymų, nustatančių, kad naujai leidžiamieji bendrieji įstatymai šių valstybių ribose negalioja. Dėl to bruzdėjimo pradėjo stiprėti respublikonų partija, gavusi daugumą senate ir atstovų rūmuose. Tuo pat metu prezidentu išrinktas Thomas Jeffersonas.

Tie laikai mažai tetiko įgyvendinti Marshallo jau 1788 m. Virginijos susirinkime skelbtiems principams, būtent, kad Jungtinių Valstybių centro teismai įpareigoti spręsti ginčus, kilusius dėl išleistų įstatymų konstitucingumo. Ligi tol ir Vyr. Teismas buvo vaidinęs labai nežymų vaidmenį. O konstitucijoje nebuvo jokių nuostatų, suteikiančių centro teismams tokią galią.

Anglosaksų visuomeniniame gyvenime anais laikais jau viešpatavo principas, kad teismai turi teisę paskelbti negaliojant kiekvieną vykdomosios valdžios įsakymą, kuris nėra paremtas parlamento aktu ar senąja papročių teise (tą principą paskelbė žinomas anglų juristas Sir Edward Coke, kai kovota su Stuartais). Bet dabar kilo klausimas, ar konstitucija galima pagrįsti pažiūrą, kad teismai turi tokios pat kontroliuojančios galios ir įstatymų leidžiamosios valdžios atžvilgiu arba, formuluojant Marshallo žodžiais, „ar konstitucija yra įstatymas tiktai įstatymus leidžiančiam organui ar taip pat ir įstatymas teismams“. Ši pažiūra turėjo daug šalininkų, jų tarpe ir Aleksandrą Hamiltoną, būsimąjį Vašingtono finansų ministerį. Didžiausias jo priešas buvo respublikonų partija, kuriai šitokia centro teismų prerogatyva atrodė net kaip pasikėsinimas prieš visą sąjungą.

Kova žadėjo būti karšta. Ji prasidėjo garsiuoju Marshallo sprendimu dėl Marbury ir Madisono bylos. Prezidentas John Adams paskutinėmis savo prezidentavimo dienomis paskyrė daug naujų sąjungos tarnautojų, kurių tarpe buvo 42 taikos teisėjai Kolumbijai. Pagal konstituciją šių teisėjų paskyrimą dar turėjo patvirtinti senatas. Įgaliojimai jiems buvo paruošti ir pasirašyti, bet dėl kažkokio nesusipratimo dar nebuvo įteikti, kai Jeffersonas perėmė prezidento pareigas. Šis įsakė savo valstybės sekretoriui Madisonui įteikti tik dalį įgaliojimų. Keturi nuskriaustieji, vadovaujami Marbury, iškėlė Vyr. Teisme bylą, reikalaudami, kad Madisonas jiems įgaliojimus įteiktų. Jie rėmėsi 1789 m. išleistu įstatymu, kuris suteikė Vyr. Teismui teisę, prireikus, išleisti privalomų įsakymų bet kuriam teismui ar asmeniui, einančiam U. S. A. viešąją tarnybą. Kol bylą paskyrė spręsti, praėjo pusė tariamo skundėjų tarnybos laiko. Tad

dabar svarbiausia buvo išspręsti — principiniai konstitucinį klausimą. Respublikonų partija varė didelę propagandą prezidento pažiūrai paremti. Padėtis buvo labai įtempta. Jei Vyr. Teismas ir būtų nusprendęs išleisti privalomą įsakymą valstybės sekretoriui, jis vis tiek nebūtų galėjęs jo įgyvendinti prieš prezidento norą. Jei Vyr. Teismas būtų nusprendęs, kad jis pats neturi teisės leisti tokių įsakymų, tai toks sprendimas respublikonų partijai būtų buvęs laimėjimas, ir būtų patvirtinęs pažiūrą, kad teismai neturi teisės tikrinti prezidento aktų konstitucingumo.

Marshallas savo sprendime sako, kad, atsižvelgiant į tai, kad skundėjai buvo paskirti pagal konstitucijos nustatytą tvarką, tai perdavimas jiems įgaliojimų negali būti laikomas būtinu jų paskyrimo teisėtumo dalyku. Neišduodant jiems įgaliojimų, laužoma jų teisė, atsiradusi dėl paskyrimo. Privalomas įsakymas, kurio reikalauja skundėjai, būtų pagal USA teisinę santvarką geriausias būdas jų teisei apginti. Vyr. Teismas gavo teisę leisti privalomus įsakymus 1789 m. įstatymu. Bet šis įstatymas prieštarauja konstitucijai, nustatančiai, kad Vyr. Teismas gali būti pirmąja instancija tik kai kuriais, konstitucijoje numatytais, atsitikimais, prie kurių čia svarstomasis klausimas nepriklauso. Šiaipjau Vyr. Teismas turi būti apeliacinė instancija. Kongresas, tiesa, gali išskirti kai kurias bylas iš Vyr. Teismo apeliacinės jurisdikcijos, tačiau iš to dar neina, kad Vyr. Teismas gali jas nagrinėti, kaipo pirmoji instancija. Atsižvelgdamas į tai, kad įstatymas, kuriuo remiasi skundėjai, nėra suderintas su konstitucija, Vyr. Teismas tariasi esąs priverstas atsisakyti suteikti jiems teisinę pagalbą.

Tuo būdu Marshallo sprendimas tiesiogiai nebuvo nukreiptas prieš prezidento valdžią. Bet jis jam davė progos suduoti respublikonų partijai mirtiną smūgį, nes buvo pagrįstas aiškiu Kongreso akto konstitucingumo paneigimu. Aukščiau pažymėtas 1789 m. teismų sutvarkymo įstatymas prieš tai jau buvo du kart Vyr. Teismo pritaikintas.

Jeffersonas nebuvo užmiršęs to įžeidimo. Bet tuo tarpu jis turėjo kitų svarbesnių reikalų. Mat, buvo deramasi su Prancūzija dėl Luizianos pirkimo. Dėl tų derybų pasisekimo taip padidėjo paties Jeffersono ir jo partijos populiarumas, jog jį vėl perrinko prezidentu, ir respublikonams teko beveik visos vietos atstovų rūmuose ir $^2/_3$ senate. Tai buvo labai svarbu, nes, norint atleisti centro teismo teisėją reikėjo vad. „impeachment“, t. y., kad atstovų rūmai senate iškeltų tam teisėjui apkaltinimą. Teisėjui nubausti reikėjo $^2/_3$ senato narių balsų. Dabar Jeffersonas tarė, kad atėjo laikas suvaržyti per daug galios įgijusius teisėjus. Savo auka jis pasirinko vieną mažiausia pasižymėjusių Vyr. Teismo teisėjų, Samuel Chase, kuris, duodamas nurodymus prisiekusiems posėdininkams, neigiamai atsiliepė apie respublikonų partijos politiką. Jį apkaltino tuo, kad, eidamas tarnybines pareigas, nusikalto, sukėlęs neapykantą prieš vyriausybės partiją. Be to, jam dar buvo prikišami smulkesni tarnybiniai nusižengimai. Jo bylą senatas sprendė labai iškilmingai. Posėdžiui pirmininkavo Aron Burr, kuris neseniai dvikovoje buvo nužudęs Aleksandrą Hamiltoną. Sprendimą senatas turėjo paskelbti po pusantro mėnesio. Tuo tarpu respublikonų senatoriai vienas po kito pasisakė, kad Samuel Chase reikia išteisinti. Tuo būdu, net ir tokiai nepaprastai politinės valdžios

koncentracijai vienos partijos rankose esant, teisėjų nepriklausomybės pažeisti nepavyko.

Daugiau progų paskelbti kongreso aktą negaliojant Marshallas, kaip Vyr. Teismo pirmininkas, neturėjo, vis dėlto tas svarbus precedentas pasiliko, ir kai šimtmečio viduryje kilo naujos politinės krizės, jis buvo Vyr. Teismui didelė parama.

Be to, Marshallas dar ir kitokiu būdu prisidėjo prie centro teismų, kaipo sąjungos kontrolės organų, sustiprinimo. Jo tolimesnis veikimas pasižymi tuo, kad jis pasiremdamas savo pažiūra į centro teismų kompetenciją, siekė sutvirtinti centro vyriausybės valdžią atskirų valstybių atžvilgiu. USA konstitucijoje buvo nuostatas, kad atskirų valstybių teisėjai turi laikytis, kaipo vyriausiosios teisės, konstitucijos ir ją remiantis išleistų įstatymų. Tuo būdu Vyr. Teismas, kaipo apel. instancija, galėjo kontroliuoti teisėjų darbą. Bet politiniu atžvilgiu tai nebuvo lengvas darbas. Mat, prieš tai atskirų valstybių įstatymų leidybos organai buvo paskelbę savo teise netaikyti tokius bendrus įstatymus, kurie, jų nuomone, nesutinka su konstitucija. O dabar reikėjo įgyvendinti principas, kad centro teismai turi teisę netaikyti atskirų valstybių įstatymų, kurie, centro teismų nuomone, prieštarauja konstitucijai. Čia pažymėtini du Marshallo sprendimai. Vienas jų buvo dėl Georgijos valstybės bylos. Ši valstybė buvo perleidusi didžiulius žemės plotus stambioms bendrovėms, kurios paskui tas žemes turėjo parduoti smulkiems kolonistams. Greit po to paaiškėjo, kad žemė labai tinkama medvilnei auginti, ir todėl Georgijos gyventojai ėmė dėl sakyto perleidimo griežtai protestuoti. Naujai išrinktas parlamentas panaikino įstatymą, pagal kurį žemė buvo perleista. Bet kadangi tuo tarpu dideli plotai jau buvo parduoti smulkiesiems savininkams, tai naujas įstatymas anuliavo ir šitas sutartis. Kai byla pateko į Vyr. Teismą, Marshallas nusprendė, kad žemė parduota teisėtai, ir kad naujas įstatymas prasilenkia su konstitucija, nes ši draudžianti atskiroms valstybėms leisti įstatymus, anuliuojančius jau egzistuojančias sutartines prievoles.

Kitas tos pat rūšies sprendimas palietė konkurso klausimą. XIX šimtmečio pradžioje USA siautė krizė. Kadangi atskiros valstybės neturėjo teisės savo įstatymais valiutos nuvertinti, tai ieškota kitų kelių krizei palengvinti. Tie keliai buvo tokie: atskiros valstybės išleisdavo įstatymus, kuriais bankrutavęs asmuo, konkursui pasibaigus, būdavo atleidžiamas nuo visų skolų, susidariusių prieš konkursą. Tokie įstatymai atvėrė duris malversacijoms. Remdamasis vėl tuo pat konstitucijos dėsniu, kad atskiros valstybės neturi teisės leisti įstatymų, anuliuojančių sutartines prievoles, Marshallas nusprendė, kad tie įstatymai prieštarauja konstitucijai.

Šie sprendimai Marshallą padarė labai nepopuliarų USA. Paskelbus pirmąjį jų buvo sakoma, kad Marshallas esąs spekuliantas; paskelbus antrąjį sprendimą leista gandų, kad teisėjas yra patekęs į išnaudotojų įtaką. Savo populiarumą Marshallas atgavo po vienos bylos. 1807 m. buvo paleistas pirmasis garlaivis. Po metų garlaivio išradėjas Fulton ir jo bendradarbis Livingston gavo New Yorko valstybės ribose išimtinę teisę eksploatuoti garlaivius 30 metų. Susisiekimas garlaiviu tarp New Yorko

ir New Jersey buvo atiduotas kažkokiam Ogdenui. Tuo tarpu kitas asmuo, pavardė Gibbons, gavęs centro vyriausybės licenciją, taip pat paleido garlaivį tarp minėtų dviejų valstybių. Ogdenas apskundė Gibbonsą New Yorko Vyr. Teismui ir bylą laimėjo. Byla pateko į USA Vyr. Teismą. Tuo tarpu USA teritorijoje navigacija žymiai išaugo, o atskirų valstybių įstatymų leidybos organai, kovoją tarp savęs, tik trukdė jai plėstis. Šitą negerovę pašalino Marshallo sprendimas. Marshallas pasirėmė konstitucijos dėsniu, suteikiančiu Kongresui teisę reguliuoti prekybą tarp atskirų valstybių. O prekybos sričiai priklausąs ne tik pirkimas ir pardavimas, bet taip pat ir tos susisiekimo priemonės, kurios yra reikalingos prekybai varyti. Todėl kiekvienas atskiros valstybės įstatymas, silpninąs ar sunkinąs centro įstatymų leidybos darbą, neturįs galios. Pasiremdamas tuo, New Yorko teismo sprendimą Marshallas panaikino.

Pirmiau labai nepopuliaraus, dabar Marshallo populiarumas labai išaugo, o kartu su tuo išaugo ir Vyr. Teismo autoritetas. Tas autoritetas tuo metu ypač buvo reikalingas, nes buvo prasidėjusi kova tarp šiaurinių ir pietinių valstybių dėl vergijos panaikinimo.

Privačiame gyvenime Marshall buvo nepaprastai kuklus. Mirė jis 1835 m. Geriausias jam paminklas yra jo biografija, kurią parašė žymus Amerikos istorikas Albertas Beveridge (išleista 1916—1919 m.).

El. St.

Juridinės literatūros naujienos.

I. Kritika.

„Lietuvos Konstitucinės Teisės paskaitos" I dalis, *Mykolas Römeris*, pusl. VIII+512, Vytauto Didžiojo Universiteto Teisių Fakulteto leidinys, 1937 m. Kaunas.

Nedaug mes rasime valstybių, kurių konstitucijos būtų susilaukusios panašių komentarų. Konstitucinės teisės moksle komentarų yra žinoma tik keletas, jų tarpe, gal, svarbiausi Esmeino ir Duguito — Prancūzijoje, Labanto — Vokietijoje, ir jeigu Lietuva šiandien susilygina su valstybėmis, kurių mokslo židiniai šimtmečiais savo amžių skaito, tai konstitucinės teisės srityje tatai yra prof. Mykolo Römerio nepailstamo kūrybinio darbo rezultatas.

Per paskutinius 15 metų prof. M. Römeris yra išleidęs įvairiais konstitucinės teisės mokslo klausimais 6 didelius veikalus, kurių vieną net dviem tomais 1) Reprezentacija ir Mandatas, 2) Administracinis teismas, 3) Dabartinės konstitucijos, 4) Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose, 5) Valstybė, 2 tomai ir 6) Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos. Šitam jo moksliniam darbui konstitucinės teisės srityje iš žinomųjų šiandien dar gyvenančių mokslininkų gali prilygti Hans Kelsenas.

Taip pat ir savo mintimi autorius eina pirmųjų eilėse. Spręsdamas pagrindines konstitucinės teisės problemas, jis nepasitenkina savo pirmtakūnų sąvokomis ir teorijomis. Gyvenimas iškėlė jų spragas. Autorius, būdamas juristas sociologas, stebi tą gyvenimą, stengiasi susekti jo dėsnius, susistematizuoti juos ir duoti naujas juridines socialinio gyvenimo sąvokas arba užkišti senųjų atsiradusias spragas. Taip savo „Valstybėje" jis duoda naują juridiškai sociologinę definiciją, papildo M. Hauriou, Esmeino ir Duguito valstybės doktrinas naujais elementais. 1930 metais Sorbonos daktaro laipsniui gauti Rusijos emigrantas Jurgis Gurvičius apgynė disertaciją, kurioje išvystė socialinės teisės idėją. Šita jo disertacija iškėlė Gurvičių, bet ypačiai iškėlė socialinės teisės idėją, kurios jis laikomas epigonu. Iš tikrųjų gi, jau 1927 m. taip pat prof. M. Römeris savo konstitucinės teisės kurse, Vytauto Didžiojo Universiteto Teisių Fakultete dėstė socialinės teisės doktriną, kurios esmė yra ta, kad teisė atsiranda ne tiktai valstybėje, bet ir kiekviename socialiniame junginyje. Galima spėti, kad tiek prof. M. Römeris, tiek J. Gurvičius tą mintį priėjo per Duguitą ir Hauriou. Tik Gurvičiaus socialinės teisės idėja labiau remiama filosofinėmis kategorijomis, o prof. M. Römerio — sociologinio mokslo kategorijomis. Šitas prof. M. Römerio juridiškai socialoginis galvojimas gali būti paaiškintas kaip pozityvizmo (Aug. Compte, Durkheimo, Duguito) įtakos rezultatas.

Šių eilučių autorius, kuris turėjo progos susipažinti su visais juridiniais, lietuvių kalba išėjusiais, prof. M. Römerio veikalais, o taip pat turi galimybę sekti Vakarų Europos konstitucinės teisės mokslinę literatūrą, negalėtų praeiti pro šalį ir nenurodyti to posto, kurį šiandieną užima prof. Römeris moksle. Ir jeigu šiandien užsienis negali pilnai įvertinti prof. M. Römerio nuopelnų, tai tik dėl to, kad prof. Römeris beveik visus savo mokslinius darbus yra parašęs lietuviškai ir dar jo veikalai nėra išversti į kurią prieinamesnę užsienio teisininkams Vakarų Europos kalbą.

Prof. M. Römerio mokslinio darbo reikšmė Lietuvai progresyviai auga. Tiek savo raštais, kuriuose jisai duoda elementus juridinėm valstybinio gyvenimo problemoms spręsti, tiek savo pedagogine veikla akademinio jaunimo tarpe, prof. M. Römeris formuoja ateities Lietuvą. Šis paskutinis prof. Römerio veikalas, „Lietuvos Konstitucinės teisės paskaitos", yra itin svarbus ir įdomus Lietuvos teisinio gyvenimo įvykis.

Šiame savo darbe autorius neseka egzegetiniais metodais, nenagrinėja kiekvieno straipsnio atskirų žodžių, bet aiškina sistemomis ir pagrindinių problemų sprendimu.

Autorius šį savo darbą suskirstė į 4 dalis. Pirmoji apima laikotarpį iki Didžiojo Karo, antroji — nuo Didž. Karo iki Steigiamojo Seimo laikotarpio, trečioji — Steigiamojo Seimo laikotarpis ir ketvirtoji — 1922 metų konstitucijos laikotarpį. Plačiausiai yra nagrinėjama 1922 metų konstitucija. Ši konstitucija Lietuvos gyvenimui turėjo ir dar tebeturi didžiausią reikšmę, nes viena, tai buvo pirmoji jau neprovizorinė konstitucija (visos prieš tai išleistosios buvo ir pačių leidėjų vadinamos laikinosiomis), kurią paruošė ir akceptavo visos lietuvių tautos rinkti reprezentantai, kaipo suvereninės galios reiškėjo atstovai, ir kurie buvo specialiai

renkami Lietuvos valstybės santvarkos pagrindiniams dėsniams nustatyti. Pagal ją buvo grindžiama visa eilė ir antraeilių valstybinės santvarkos institucijų. Antra — 1922 metų konstitucijos 3/4 nuostatų perėjo į 1928 metų konstituciją ir tebegalioja dar ir šiandien. Tad jos reikšmė mūsų valstybiniame gyvenime yra didžiausia ir ja pažinti yra svarbu ir naudinga.

Knygos gale autorius pridėjo visus svarbesnius atgimstančios Lietuvos juridinių aktų tekstus. Pirmojo lietuvių tautos atstovų suvažiavimo nutarimai, priimti Vilniuje 1905 m., liečiantieji lietuvių autonomiją, 1917 metų Lietuvos Konferencijos Vilniuje politinė rezoliucija, 1917 m. gruodžio 11 d. Lietuvos Tarybos Lietuvos valstybės atstatymo su sostine Vilniumi aktas, 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos nepriklausomybės paskelbimas. 1918 m. kovo 23 d. Kaizerio manifestas, kuriuo pripažįstama nepriklausoma Lietuva. 1918 m. liepos 11 dienos Lietuvos Tarybos nutarimas, nustatąs Lietuvos konstitucijos pagrindus. Tai sąlygos, pastatytos Vilhelmui, Uracho kunigaikščiui, siūlant jam užimti Lietuvos sostą. Šio akto lietuviškas tekstas nebuvo išspausdintas, tad autorius paduoda jo vertimą iš prancūziškai išleisto p. P. Klimo veikalo „Le développement de l'État Lithuannien a partir de l'année 1915". Toliau randame visas laikinąsias konstitucijas su jų papildymais (1918.XI.2 d., 1919.IV.4 d., 1920.VI.10 d.) ir 1922 m. konstitucija. Maskvos taikos sutarties I—VIII straipsniai, Suvalkų sutartis, ištraukos iš Rygos sutarties, sudarytos tarp Rusijos ir Ukrainos, iš vienos pusės, ir Lenkijos, iš antros. Vilniaus bylos reikalu randame Hymanso contrprojekto tekstą, pagrindinį Hymanso projektą, Tautų Sąjungos 1921.IX.20 d. rezoliuciją Vilniaus reikalu, Tautų Sąjungos 1922.I.13 d. rezoliuciją, ministerio pirmininko Griniaus ministerių kabineto vardu pareikštą Steig. Seimo posėdyje 1921.XII.12 d. deklaraciją Vilniaus autonomijos reikalu. Tai yra pirmas pagrindinis Lietuvos valstybės juridinių aktų tekstų rinkinys, kuris labai pravers mūsų teisininkams ir publicistams, nes iki šiol, jeigu kam buvo įdomu susipažinti ir panagrinėti kurią konstitucinę Lietuvos problemą, tai tekdavo daug jėgų eikvoti vien tekstams surasti. Dabar šis darbas palengvintas.

Pirmoje dalyje autorius duoda Lietuvos valstybės idėjos raidą Lietuvos visuomenėje. Iki Didžiojo Karo autorius randa tris lietuviškosios evoliucijos laikotarpius: I — iki Didž. Lietuvos Kunigaikštijos žlugimo ir ypač iki XIX amžiaus pradžios; II — nuo XIX amžiaus pradžios iki 1883 m. Šiame laikotarpyje lietuviškoji visuomenė pradeda formuotis atskirai nuo lenkiškosios (Sim. Daukantas, Ivinskis); III — nuo 1883 m. „Aušros" pasirodymo iki 1914 m. Šį trečią laikotarpį autorius nagrinėja kiek giliau, iškeldamas įvairių grupių bei asmenybių nuopelnus. Šiame laikotarpyje lemiamąją reikšmę turėjo baudžiauninkų išlaisvinimas. Jie įgijo civilinę laisvę, kylą pamažu iš savo amžinojo sustingimo, pradeda rūpintis savo reikalais, „ima vis labiau sverti šalies visuomenėje, defirencijuojasi, ūkiškai sujuda, iš savo tarpo pagamina naują liaudies kilmės inteligentiją". Šitai, liaudies kilmės tautinei inteligentijai ir teks vėliau sunkus Lietuvos atstatymo darbas. Autorius nurodo Lietuvos socialdemokratų vaidmenį šiame judėjime.

Antroji dalis autoriaus yra skirta atvaizduoti Lietuvos Valstybės kūrimuisi Didžiojo Karo metu. Čia autorius labai vaizdžiai nupiešia Lietuvos Tarybos kovą su okupantais vokiečiais, kurie visaip stengėsi nuslopinti lietuvių tautinį judėjimą ir Lietuvą padaryti savo provincija. Šitoje nelygioje kovoje autorius nurodo, kokių kartais nekultūringų priemonių griebėsi vokiečiai prieš lietuvius.

Toliau autorius vaizduoja mūsų kovas su lenkais. Niekam gal nėra pavykę taip demaskuoti Pilsudskio planų, kaip šio veikalo autoriui.

Iš vienų juridinių aktų būtų sunku suprasti Lietuvos valstybės prisikėlimą. Knyga parašyta tokiu metodu, kad tie aktai yra tam tikros socialinės padėties ar socialinių jėgų kompromiso rezultatas. Tuos aktus autorius aiškina ne tik juridiškai, bet ir istoriškai sociologiškai. Juridinę normą jauti esant gyvą tam tikroje socialinėje aplinkumoje. Per visą knygą jauti didelę autoriaus meilę Lietuvai, jos tautai, jos valstybei ir jos istorijai. Autorius parodo didelį Lietuvos istorijos ir ypačiai jos socialinio aspekto pažinimą. Skaitydamas istorinę dalį, jauti, kaip viskas ėjo prie nepriklausomos Lietuvos valstybės atstatymo. Netenka abejoti, kad šis prof. M. Römerio veikalas daug prisidės prie Lietuvos valstybinės sąmonės pagilinimo ir sustiprinimo.

K. Račkauskas.

Augustinas Janulaitis: **„Lietuvos bajorai ir jų seimeliai XIX amž. (1795—1863)“**, *V. D. U. Teisių fakulteto leidimas. Kaunas, 1936.*

Lietuvos praeitis ir jos teisės evoliucija daugel kam atrodo baigiasi 1795 m. Ir suprantama: laikai, kada Lietuva galėjo gyventi savitu gyvenimu ir savarankiškai kurti savo teisę, aišku, labiau gali mus patraukti, negu ta gadynė, kada ji, patekusi Rusijos valdžion turėjo taikytis prie svetimo jai gyvenimo ir naudotis svetimos valdžios primesta jai teise. Todėl ir nenuostabu, kad dauguma įvairiomis kalbomis parašytų monografijų iš Lietuvos praeities liečia kaip tik nepriklausomybės gadynę. Kartais galėtų net atrodyti, kad 1795—1918 m. laikotarpis buvo kaž kokia spraga, tartum, Lietuva visai neegzistavo. Į tą laikotarpį žiūrima daugiausia tik tiek, kiek jame matosi ar tai anos nepriklausomybės gadynės atspindžiai, ar dabartinės nepriklausomybės aušra. Tačiau šis požiūris yra klaidingas: juk ir tą laikotarpį Lietuva gyveno, nors ir kaipo Rusijos dalis, ir tada Lietuvos gyvenimą normavo teisė. Tiesa, įstatymų leidėjas pasikeitė — vieton Lietuvos - Lenkijos seimo, įstatymus leido Rusijos caras; tiesa, tie įstatymai buvo taikomi ne vien Lietuvai, bet visai Rusijai. Tačiau tat dalyko nekeičia: ir tais laikais išleisti įstatymai turėjo įtakos į Lietuvos gyvenimą, o tų laikų Lietuvos gyvenimo specifiškumai vertė bendrus įstatymus kartais kiek kitaip taikyti.

Pastarasis prof. Janulaičio darbas kaip tik nagrinėja vieno Lietuvos luomo — vyraujančio tų laikų socialinėj santvarkoj bajorų luomo — juridinę būklę po Rusais. Lietuvos bajorų gyvenimą po Rusais 1863 metai skiria į du laikotarpiu. Pirmame laikotarpy Lietuvos, kaip ir kitų Rusijos dalių, bajorai turėjo savo luominę savivaldą; antrame gi laikotarpyje iš jų, kaipo nepatikimų, rengiančių sukilimą prieš Rusų valdžią, ta savi-

valda buvo atimta, ir tokiu būdu atsirado didelis skirtumas tarp juridinės bajorų būklės Lietuvoj ir likusioj Rusijoj. Veikale nagrinėjamas tik pirmasis bajorų gyvenimo laikotarpis, t. y. nuo 1795 m. iki savivaldos panaikinimo 1863 m.

Apie vieno luomo gyvenimą, palyginti, nelabai ilgą — nepilnų septynių dešimčių metų — laikotarpį, parašytas didelis (629+XVIII psl.) veikalas. Iš to jau galima spręsti apie surinktos medžiagos gausumą. Ir tikrai, kaip pats autorius prakalboje nurodo, medžiaga pradėta rinkti jau 1908 m. Vilniaus Bajorų Deputacijos archyve. Be to, ji rinkta ir visoj eilėj kitų archyvų Vilniuje, Kaune. Šiek tiek ir Minske. Be grynai archyvinės medžiagos nurodytas ir platus literatūros sąrašas iš 117 veikalų bei spausdintų šaltinių.

Pats veikalas padalytas į penkias dalis. Pirmąją dalį galėtumėm pavadinti įžangine. Joje nušviečiamas Rusijos bajorų luomo susikūrimas, jo teisės bei prievolės ir reikšmė valstybės gyvenime iki Lietuvos prijungimo, o taip pat ir pereinamasis dalykų laikotarpis. Likusios keturios dalys apima keturius nelygaus ilgumo bajorų gyvenimo laikotarpius, kurie tarp savęs skyrėsi įvairia vyriausybės politika visų Rusijos bajorų bendrai ir ypatingai Lietuvos bajorų atžvilgiu. Šitie laikotarpiai maždaug sutampa su keturiais tuo laiku soste pasikeitusiais carais. Pirmas laikotarpis (1797—1801) — tai caro Povilo I viešpatavimas. Jis rūpinosi sustiprinti autokratinę valdžią ir stengėsi suvaldyti visus imperijos gyventojus. Ir bajorai jo buvo smarkiai varžomi, ir į juos jis žiūrėjo pirmoj eilėj, kaip į valdinius. Aleksandro I viešpatavimas ir Mykalojaus I viešpatavimo pradžia sudaro antrąjį laikotarpį bajorų gyvenime (1801—1830). Čia jie žymia dalimi atgauna tas teises, kurias Povilas buvo iš jų atėmęs. Kovodamas su Napoleonu, caras rūpinosi patraukti Lietuvos bajorus savo pusėn. Iškyla liberalinės reformos, k. a. baudžiavos panaikinimo sumanymai. Vis dėlto bajorai esamąja tvarka nepatenkinti: jie siekia nepriklausomybės; 1830 m. įvyko nepasisekęs sukilimas, po kurio Rusija pakeitė savo politiką. Trečias laikotarpis (1830—1855 m.) — tai caro Mykalojaus I bandymas sukurti policinę valstybę Prūsijos XVIII a. santvarkos pavyzdžiu. Bajorai, nors ir lieka vyriausiu luomu, bet yra valstybės pajungiami, itin įsigali biurokratija. Ketvirtame laikotarpy (1855—1863 m.) Aleksandras II sumanė įvykdyti visą eilę liberalinių reformų ir ėmė jas ruošti. Tuo tarpu Lietuvoj (kaip ir Lenkijoj) įvyko antras sukilimas, taip pat nesekmingas, kaip ir pirmasis. Čia Rusijos valdžia įsitikino, jog Lietuvos bajorai — nepatikamas, prieš valstybę nusistatęs, norįs atsiskirti nuo Rusijos elementas. Todėl ir imtasi juos varžyti. Jų luominė savivalda panaikinta, jų reikalai pavesti administracijos nuožiūrai, o valdžia ėmė remtis ne tiek bajorais, kiek liaudimi.

Šitoks buvo tas politinis fonas, kuriame ėjo Lietuvos bajorų juridinės būklės evoliucija. Autorius atskirai nagrinėja kiekvieną minėtą laikotarpį; nurodo į bajorų padėtį pirma visoje Rusijoj, o po to ir Lietuvoje.

Pagrindinės bajorų teisės tais laikais buvo tiek asmeninės, tiek susietos su tarnyba ar žeme. Bajorai ne tik buvo asmeniškai laisvi, bet taip pat naudojosi eile privilegijų, pvz., negalėjo būti plakami. Taip pat turėjo jie privilegijų ir mokesčių srity. Bajorai galėjo užimti visokias valdiškas

vietas — čia jie turėjo pirmenybių, kylant į aukštesnį laipsnį: jie kilo greičiau, negu nebajorai. Daugumas bajorų buvo žemininkai, valdė didesnius ar mažesnius dvarus ir turėjo baudžiauninkų; tai irgi buvo jų privilegija — kitų luomų žmonės baudžiauninkų turėti negalėjo. Šios ir daug kitų privilegijų statė bajorus į žymiai geresnę padėtį, palyginant su kitų luomų žmonėmis.

Pagrindiniai bajorų savivaldos organai buvo seimeliai pavietuose ir gubernijose. Seimeliai rinko bajorų maršalą ir kitus jų valdininkus, galėjo patiekti vyriausybei savo prašymus bei pageidavimus, bet tik tiek, kiek tai lietė savo guberniją — platesniais reikalais bajorų seimeliai neturėjo teisės reikšti savo nuomonę — ir, pagaliau, sprendė įvairius savo korporacijos reikalus. Dalyvauti seimely galėjo ne kiekvienas bajoras: buvo nustatytas tam tikras turto cenzas.

Ypatingų prievolių tais laikais bajorai neturėjo. Buvusi mokslo ir tarnybos prievolė išnyko dar prieš Lietuvos prijungimą. Užsilikusios prievolės lietė ne tiek pačius bajorus, kiek jų baudžiauninkus. Bene sunkiausia bus buvusi rekrūtų prievolė: dvarininkas kasmet turėjo pristatyti kariuomenėn tam tikrą skaičių naujokų, vad. rekrūtų.

Iš viso tenka pastebėti, kad Rusų ir Lietuvos bajorai turėjo skirtingą pobūdį, nors ir gyveno pagal tuos pat įstatymus. Rusų bajorai buvo pirmoj eilėj valdininkai; turėdami tarnyboje privilegijų, jomis ir naudojosi, o savo dvarų ūkių netiek tesirūpino. Lietuvos bajorai pirmoj eilėj buvo žemininkai — dvarininkai ir ūkininkai. Net ir bežemiai ar mažažemiai bajorai gyveno dažniausia kaime.

„Lietuvos bajorai ir jų seimeliai XIX a." — pirma tokia plati Lietuvos teisės istorijos monografija, bent lietuvių kalba. Šitame veikale nedaug terasime juridinių analizių; matyt, autoriui tas netiek terūpėjo. Pirmiausia čia rasime labai daug sistematizuotų nuostatų bei faktų, nušviečiančių Lietuvos bajorų juridinę būklę ne tiek teisės teorijos bei sąvokų, kiek jų pritaikymo praktiškam gyvenimui atžvilgiu. Čia gali rasti daug įdomios medžiagos tiek juristai, tiek ir istorikai.

Al. Plateris.

Med. ir fil. dr. Jerzy Szpakowski. **Kalinio psichologija (Z psychologii przeżyć więzennych).** Varšuva, 1937 m. 44 psl.

Veikalas parašytas išeinant iš principo, kad *„kalinių psichologijos tyrimas turi būti vienu svarbiausiu pagrindu visos penitenciarinės politikos" (37 p.).* Autorius nusiskundžia tokių moksliškų tyrinėjimų stoka; jis pasisako, kad tos srities rašiniai esą daugiau autobiografiški, negu moksliški. Jis čia pamini ir autorius tokių veikalų, būtent: *Silvio Pellico, Paul Verlaine, Oscar Wilde, Jack London, Karol May, F. Dostojevskis, J. Pilsudskis* ir kt. Bet jau nuo 1906 m. kalinio psichologijos moksliškų tyrinėjimu susidomėjo ir veikalus parašė: *Hugo Marx, Friedrich Leppmann, Gustav Radbruch, Erich Wulffen* bei *Karl Wilmanns.* Paskutiniuosius šios rūšies darbus yra parašę: vokietis — *Rudolf Sieverts* (1929 m.) ir rusas — *M. N. Gernet* (1930 m.).

Kalinio psichologiją autorius taip apibudina: „kalinio psichologija yra psichologija žmogaus, įdėto į iš anksto numatytus rėmus; jis ilgesnį laiką turi gyventi dirbtinėse, sunkiose ir beveik nenaturaliose sąlygose". Čia pat, jis pabrėžia, to nesakąs apie tardomuosius kalinius, kurie dar nėra kaliniai tikrąja to žodžio prasme.

Svarbesnieji momentai, kuriuos čia autorius nagrinėja, yra: kalinių *laikas*, *meilė* ir *valgis;* autoriaus žodžiais tat yra „tie trys patys svarbiausieji motorai kurių varikliai veikia visą kalinio psichologiją".

Laikas kalinio gyvenime yra opiausioji vieta, nes su juo yra susietos visos jo viltys, o tas laikas kalėjime slenka taip neįmanomai ir nepaprastai ilgai. Iš čia ir kyla kalinių noras turėti laikrodį ir kalendorių, kurie juos artina prie svajojamos laisvės, dažnai didžiąja raide rašomos. Persilaužimu laikomas jau pusiau atkalėtas laikas; jis dar daugiau įvertinamas, kai jau atkalėta $^2/_3$ bausmės, nes su tuo yra susieta kalinio teisė gauti $^1/_3$ bausmės dovanojimą. Net nuteistieji kalėti iki gyvens taip pat laukia įvairių amnestijų, malonių ir dažnai, jų nesulaukę, arba iš proto išeina arba nusižudo, nes „žmogaus prigimtis reikalauja tikslaus termino nustatymo, nors jis ir būtų kuo ilgiausias".

Kalinys ilgisi pasaulio, nes iš už grotų jis jo negali pasiekti. Todėl jis su didžiausiu nekantrumu laukia apsilankymo savo giminių bei pažįstamų. Jų nesulaukdamas, jis jiems rašo jaudinančius ir sentimentalius laiškus. Giminių bei pažįstamų neturėdamas, jis kuriuo nors būdu susiranda tokius asmenis, kurie sutinka su juo korespionduoti. (Mūsų *Val. Daliaus Aldona).* Bet visa tai negali nutildyti kalinio seksualinį badą, nes „priverstinis lytinis susilaikymas yra priešingas žmogaus prigimčiai". Kaliniai tą savo „badą" saviškai ir tenkina: vieni onanizuoja, kiti užsiima homoseksualizmu, ekshibicionizmu, fetišizmu, sodomija, lesbijos meile ir pan. Ir visa tai neigiamai veikia kalinių, o ypač moterų, nervus ir psichiką.

Kalbėdamas apie valgį autorius pasisako, kad kalinio gyvenime valgis turi didelės reikšmės, nes in corpore sano et mens sana. Tuo reikalu mažai kas tedaroma; visai neatsižvelgiama į tai, kad nuolat duodamas vienas ir tas pats valgis sukelia kalinių pasibiaurėjimą juo ir nenorą jį valgyti. Autorius pabrėžia, kad dažniausiai įvairūs kalinių nesusipratimai ir net maištai kyla dėl netinkamo valgio.

Be to, autorius paliečia ir kalinių darbų tvarkymą bei ūgdymą juose kultūringų ir visuomeninių pradų. Darbas tik tada bus produktingas, kai jis sieks kartu ir įpratinimą jį pamėgti bei išmokti ko nors ir ateičiai.

Ir mokslas tik tada bus naudingas, kai jis glaudžiai susijęs su kalinio sielos būkle ir jo protiniu išsilavinimu; negalima juk analfabetų mokyti trigonometrijos, o žmonių su aukštu mokslu — abėcėlės. Didelę reikšmę švietimo srityje vaidina gerai sutvarkytos bibliotekos, žinoma ne perpildytos vien tikybinio turinio veikalais, svetainės, radija, kino, sportas, vaidinimai, jei tik, žinoma, jie bus išmintingai ir tiksliai tvarkomi.

Baigdamas, autorius pasisako, kad toks kalinių psichologijos studijavimas padeda tinkamai nustatyti penitenciarijos tikrąją kryptį.

Jis pataria su tomis studijomis supažindinti bestudijuojančius kriminologiją bei teisę ir ypač būsimus prokuratūros darbuotojus bei baudž.

teismų teisėjus, kad jie, skirdami bausmes, turėtų supratimą, kas yra kalėjimas, į kurį jie deda nusikaltėlį — žmogų.

Knyga parašyta vaizdžiai; ji neprikrauta nereikalingų įvairių autorių citatų, ko taip mėgsta kaikurie mokslininkai. Ją rašė praktikas — direktorius Varšuvos apyg. ligoninės, skirtos nerviniai ir psichiniai susirgusiems kaliniams, o todėl ji pagrįsta realiu gyvenimu. Ji įdomi paskaityti ne tik penitenciarinių įstaigų personalui, bet ir šiaip teisininkams.

Rom. Burokas.

Darbo santykių santvarkos pagrindai ir darbo teismai. *Redagavo Pr. Šulaitis, Darbo Rūmų leidinys, Kaunas, 1937 m. 255 psl.*

Šiame rinkinyje, prie kurio sudarymo prisidėjo, kaip matyti iš įžangos, dr. J. Pusdešris, išvertęs iš italų kalbos „Korporatyvinės valstybės ir jos organizacijos darbo konstitucijos" tekstą ir parašęs italų darbo teismo komentarus; Dovalga išvertė iš čekų kalbos „Darbo ginčų sprendimų" komentarus; V. Lepšys, dr. J. Paukštys, išvertę įstatymo tekstą; dipl. ekon. K. Strimaitis ir stud. Sirutis, išvertę Prancūzijos, Rumunijos darbo teismo ir Sov. Rusijos įst. taisyklių tekstus iš prancūzų kalbos; B. Baltrušaitis, išvertęs Amerikų, P. Afrikos, N. Zelandijos, Kinijos ir Japonijos taikinimo ir arbitražo procedūros aprašymą iš anglų kalbos; yra įdėtos Vokietijos ir Italijos naujausieji darbo santykių santvarkos pagrindai, kelių valstybių darbo teismų sutvarkymas (Čekoslovakijos, Rumunijos, Sov. Rusijos, Skandinavų valstybių ir Prancūzijos), ir kai kurių taikinimo bei arbitražo institucijų įstatymai bei taisyklės, kuriomis sprendžiama teisinio pobūdžio problemos. Mums, kaipo neturėjusiai specialios įstatymdavystės ir dabar jaunajai valstybei, lig šiol tik pradedančiai kurti savo įstatymus darbo santykių teisės srityje, itin svarbu susipažinti, kaip šis reikalas yra sutvarkytas kitose valstybėse. Tiesa, rinkinyje sistematizuota medžiaga neatvaizduoja teisinės padėties šioje srityje visose valstybėse. Tačiau surinkta su atitinkamais komentarais medžiaga tiek dėl darbo santykių santvarkos pagrindų, tiek dėl darbo ginčų sprendimo būdo, yra labai naudinga ir ja, be abejo, galima bus pasinaudoti kuriant mūsų įstatymus. Įdomiausia bus medžiaga, liečianti darbo teismų organizaciją Čekoslovakijoje, Skandinavų valstybėse ir kitose mažose valstybėse.

Kaip žinoma, Čekoslovakijoje darbo ginčus sprendžia kelios įstaigos. Pirmiausia, darbo teismams pavesta spręsti ginčus dėl atlyginimo; dėl darbininkų, mokinių arba tarnautojų pareigų ir teisių (dėl atlyginimo mažinimo arba baudų, dėl užstato, dėl atleidimo iš darbo, dėl atostogų); dėl atlikto darbo išdavimo liudijimų; dėl privilegijų gauti atitinkamas pašalpas iš sociainio draudimo bei šelpimo įstaigų r kt. Toliau eina specialūs teismai (įsteigti didesniuose miestuose) materialiniams klausimams spręsti; šie teismai sprendžia masinius ginčus, kurie kyla iš koletyvinių darbo sutarčių. Bendrieji teismai sprendžia namų sargų ginčus su namų savininkais ir, apskritai, visas darbo srities bylas, jei vietoje nėra darbo teismo. Iš Skandinavų valstybių reikia nurodyti į Švediją, kurios taikinimo procedūra numato tarpininkavimą darbo ginčams taikinti, jei ji ne-

pavyksta — numatoma arbitražo procedūra. Darbo teismas tyrinėja, aiškina ir sprendžia ginčus dėl kolektyvinės sutarties objekto, vad. „teismo ginčus“, kuriems kilus, jokios kovos priemonių, streikų, arba lokautų, negalima pradėti iki teismo ginčo išsprendimo procedūros pabaigimo.

Lietuvoje, kaip žinoma, darbo ginčams tvarkyti veikia taikinimo procedūra. Darbo inspektoriai įpareigojami rūpintis įspėti ir išspręsti kylančius tarp samdytojų ir samdinių ginčus, stengiantis abi puses sutaikinti. Taigi, darbo teismų dar neturime. Už tai Klaipėdos Krašte veikia taikinimo komitetai ir arbitražo teismas; pastarasis veikia, kaip profesinė ir revizinė instancija šių komitetų sprendimams.

Latvijoje ir Estijoje taip pat dar nėra tinkamo darbo ginčams tvarkyti būdo. Kaip žinoma, Latvijos taikinimo rūmai steigia taikinimo įstaigas. Darbdaviai ir darbininkai gali kreiptis į darbo inspektorių, kuris tarpininkauja, kad ginčas būtų perduotas spręsti taikinimo rūmams. Estijoje darbo inspektoriams pavesta tarpininkauti tarp darbdavių ir darbininkų, kad jie kilusius ginčus perduotų spręsti taikinimo įstaigai. Todėl prieiname išvadą, kad Lietuvoje taikinimo ir arbitražo būdų klausimas sugretintas su darbo inspekcijos išleistais įstatymais, o Latvijoje ir Estijoje taikinimo ar arbitražo sistema darbo ginčams išspręsti dar nėra išsivysčiusi.

Taigi, matome, kad Baltijos valstybėms dar reikia nemažo darbo šioje srityje nudirbti, įstatymdavystei darbo srityje pastumti pirmyn. Šis pirmas šioje srityje rinkinys, kruopščiai padarytas, bus, be abejo, svarbus įnašas į visai negausią literatūrą, kurią turime darbo srityje.

G. R.

Das litauische Grundbuchrecht nach dem Gesetz vom 4 Dezember 1936. *Von Obertribunalsrichter Dr. Hesse, Memel. Zeitschrift fuer 'Osteuropaeisches Recht. Sonderdruck aus N. F. 3 Jahrgang Heft 10.*

Šiame straipsnyje autorius duoda labai precizuotą mūsų nuo 1938 m. pradedančio veikti Ipotekos įstatymo pagrindinių dėsnių nušvietimą. Dr. Hessė šia proga jį palygina su Klaipėdos Krašte veikiančiais įstatymais šioje srityje. Autoriaus nuomone, mūsų Ipotekos įstatymui sukurti buvo pagrindan padėti ir vokiečių daiktų teisės srityj veikiantieji nuostatai. Dr. Hessė šių nuostatų šviesoje ir duoda pagrindinį naujojo įstatymo aprašymą. Visų pirma, jis apsistojo prie ipotekos knygos ir išdėsto jos reikšmę. Toliau apibūdina įrašomąsias į ipotekos knygas teises ir įvertina jų teisinę reikšmę. Autorius, pagaliau, apsistoja prie atskirų ipotekos įstatymo svarbiausiųjų nuostatų ir kritiškai palygina su vokiečių daiktinės teisės nuostatais.

G. R.

II. Bibliografija

A. Žurnalai, straipsniai lietuvių kalba:

POLICIJA **Nr. 5.** Teisin. *S. Vbs.*, Dėl moterų apžiūrėjimo; *K. Laucius*, Piliečių dovanos pasitarnavusiems ar pasižymėjusiems policijos tarnautojams;

Nr. 6. *Ant. Stungurys*, Kinoteatrai ir švenčių bei poilsio įstatymas; *A. Klemas*, Pirštų antspaudų ėmimas;

Nr. 7. *K. Laucius*, Kokia tvarka turi būti persekiojama už policijos tarnautojų įžeidimą einant tarnybos pareigas arba dėl jų ejimo?;

Nr. 8. *K. Laucius*, Kaip kovoti su dviem visuomenei labiausiai įkyrėjusiomis blogybėmis; *A. Klemas*, Dar apie pirštų antspaudų ėmimą; *P. Grauslys*, Ūkininkų pajamų šaltiniai ir mokesčių ieškojimas;

Nr. 9. Teisin. *S. Vbs.*, Nusikals. darbams tirti ir byloms kelti instrukcijos pakeitimo reikalu;

Nr. 10. *K. Laucius*, Reikia pertvarkyti pramogų mokesčio ėmimo tvarką; *Z. Tamošauskas*, Mokestinių liekanų išieškojimo reikalu;

Nr. 11. *K. Beiga*, Policija ir mokesčiai; *S. Vorobjovas*, Apie nusikalstamojo darbo žymes; Dipl. teis. *J. Undraitis*, Policijos Departamento aplinkraščių sąvadas.

„SAVIVALDYBĖ" **Nr. 3.** Piliečio mokestis ir ūkininkai; *Dr. M. Vorobjovas*, Magdeburgo teisė Lietuvoje; *A. Jakobas*, Vyriausiojo Tribunolo praktika savivaldybių bylose;

Nr. 4. Dipl. ekon. *R. Janulevičius*, Naujasis Rygos miesto pensijų kasos statutas; *M. K.*, Kapinių tvarkymas Vokietijoje; *K. Šm.*, Nusavinimas Centralinės ir Rytų Europos valstybių naujos įstatymdavystės šviesoj;

Nr. 5. *A. Jakobas*, Pabaudinių pinigų klausimu; *M. K.*, Administracijos valdininkų paruošimas; *A. Jakobas*, Kelių tvarkymo pareigos paskirstymo nenormalumai; *M. de Castro*, Ko reikalauja Tretysis Reichas iš vokiečių savivaldybių.

KRIMINALISTIKOS ŽINYNAS **Nr. 13.** Dr. *Br. Kalvaitis*, Lietuvių kalba teisinės literatūros paminkluose; *Alb. Klemas*, Civilinė indentifikacijos problema Lietuvoje ir kitose vastybėse; *M. Dragūnas*, Penitencinio kalinių auklėjimo ir švietimo metmens; Dr. *Br. Kalvaitis*, Naujas Kinų baudžiamasis statutas; *St. Variakojis*, Šaunamų, pjaunamų ir duriamų įrankių pėdsakai drabužiuose; *P. Minutka*, Nusikaltimų aiškinimas su chemijos pagalba; *S. Žvirgždynas*, Parašyto ir rašalu užlieto teksto nustatymas; Diskusijos dėl grafologijos ir charakterologijos (parengė *Jul. Lembergas)*; Klausos trūkumų įtaka liūdininkų pareiškimuose (išvertė *A. Dirvianskaitė)*; Argentinos įstatymas kovai su komunizmu.

Nr. 14. Dipl. teis. *J. Tomkus,* Kova su asocijaliniais elementais ir darbo namų idėja; Dr. *B. Kalvaitis,* Baudž. Teis. 257[1] str. keitimo reikalu; *Vyt. Jurgutis,* Laisvės atėmimo bausmių vykdymas pagal Latvijos 1936 m. kalėjimų įstatymą; Dipl. teis. *R. Burokas,* Japonijos policijos įstatymas; *J. Valaitis,* Žmogžūdysčių priežastys Lietuvoje; *K. Žalkauskas,* Tarptautinės instancijos kovoje su nusikaltimais; Pašalinamųjų medžiagų pėdsakų išsaugojimas (išvertė *A. Dirvianskaitė);*

Nr. 15. Prof. Med. Dr. *K. Oželis,* Mediciniškų teismo tyrimų sritis; *Vyt. Jurgutis,* Mažamečių auklėjimo įstaigos pagal Latvijos 1936 m. kalėjimų įstatymą; *A. Galeckis,* Orijentacijos reikšmė darant kratas; *V. Augulis,* Parašų tyrimas; Dipl. fiz. *S. Žvirždynas,* Rašalų parašyto ir apvedžioto teksto tyrimas; *B. Šredersas,* 24 vagystės ir jų išaiškinimas; *J. Tomkus,* Liberalizmas ir nusikaltimai; Nusikaltimų aiškinimas pagal pašto ženklus; Ištrėmimo vietų panaikinimas Prancūzijoje; Portugalijos baudžiamoji kolonija; Įsilaužiko išaiškinimas, mikroskopiškai ištyrus jo drabužius ir avalinę; Vokietijos įstatymas valstybei bei partijai ir partijos uniformai nuo puolimo iš pasalų apsaugoti.

B. Žurnaliniai straipsniai ir knygos svetimomis kalbomis:

Stasys Lozoraitis, Les sanctions et la Société des Nations. Revue de droit international, des sciences diplomatiques et politiques 1936, p. p. 183—186.

Römer'is Michel, La Juridictions dite „statutaire“ en Lithuanie en ce qui concerne le Territoire autonome de Memel. Revue Internationale Française du Droit des Gens 1936, II, p. p. 361—376.

Lithuanie — Loi sur les élections à la Diète (Seimas) du 9 mai 1936 (Extraits). Union Parlementaire. Informations constitutionnelles et parlementaires, Nr. 9, p. p. 155—163.

I. Robinzonas, Internationales Wettbewerbsrecht in Litauens. *Isay-Mettetal,* Internationales Wettbewerbsrecht, Bd. I, 1937, Verlag fuer Recht und Gesellschaft Zürich—Berlin, p. p. 315—324.

Internationales Wettbewerbsrecht im Memelgebiet, ibid, p. 335.

В. Фридштейн, Статут (наказ) Литовского Сейма, Закон и Суд, № 71, № 72.

В. Канцельсон, Свидетели в вексельных процессах в Прибалтике, Закон и Суд, № 71, 72.

В. Фридштейн, Закон об учреждениях для принудительных работ, Закон и Суд, № 73.

В. Фридштейн, Из текущего законодательства Литвы, Закон и Суд, № 74.

Hesse, Das litauische Grundbuchrecht nach dem Gesetz vom 4. Dezember 1936. ZfOERNF III, p. p. 619—630.

Litauen—Gesetz ueber Zwangsarbeitslager vom 10.11.1936 (mit Vorbemerkung von *Swetschin)* ZfOERNF III, p. p. 703—705.

Litauen—Bildung einer Kommision zur Auserbeitung des Buergerlichen Gesetzbuches ZfOERNF III, p. p. 719—720 (iš *Račkausko* straipsnio „Teisėj“).

Я. Д Робинзон, Балтийская Юридическая Уния. Комментарии к общим конвенциям международного частного и угловного права Литвы, Латвии и Эстонии. Каунас, Издание Гутмана, 1937, р. 162.

Oficialinė dalis.

I.

Respublikos Prezidento įsakymai.

Paskirti:

1) Stasys Paltanavičius, Ukmergės II Apyl. Tardytojas, — Kauno Apyg. Teismo Prokuroro Padėjėju nuo 1937 m. kovo 1 d. (akt. 275).

2) Vyr. Tribunolo teismo kandidatas Jonas Žeruolis — Ukmergės II Apyl. Tardytoju nuo 1937 m. gegužės 1 d. (akt. 493).

Atleisti:

1) Panevėžio Apyg. Teismo Prokuroro Padėjėjas Juozas Steponaitis nuo š. m. balandžio 1 d. (akt. 397).

II.

Teisingumo Ministerio įsakymai.

Priimti į advokatus:

1) Dipl. teisin. Giršas Volpertas nuo š. m. birželio 15 d. su gyvenamąja vieta Kaune (įs. 196).

Priimti į kandidatus:

1) Dipl. teisin. Juozas Grigonis — etatiniu teismo kandidatu prie Vyr. Tribunolo nuo 1937 m. kovo 16 d. (įs. 77).

2) Dipl. teisin. Vytautas Valiukevičius — neetatiniu teismo kand. prie Kauno Apyl. Teismo nuo 1937.V.1 d. (įs. 104).

3) Diplom. teisin. Eliazaras Malčas — neetatiniu teismo kandidatu prie Kauno Apyg. Teismo nuo š. m. birželio 15 d. (įs. 195).

4) Dipl. teisin. Bronius Nemickas — neetatiniu teismo kandidatu prie Šiaulių Apyg. Teismo nuo š. m. birželio 15 d. ir nuo tos dienos prikomandiruotas prie Kauno Apyg. Teismo (įs. 197).

Perkelti

1) Kauno Apyg. Teismo kand. Stasys Anuškevičius — į Vyr. Tribunolą nuo š. m. gegužės 1 d. (įs. 102).

Paskirti:

1) Teismo kand. Ignui Kisieliui pavesta eiti apyl. teisėjo pareigos prie Žem. Naumiesčio Apyl. Teismo nuo 1937.IV.1 d. (įs. 83).

2) Teismo kand. Andriui Miknevičiui pavesta eiti apyl. tardytojo pareigas prie Telšių Apyl. Tardytojo nuo 1937.IV.1 d. (įs. 86).

3) Teismo kand. Juozui Klausai pavesta eiti apyl. teisėjo pareigas prie Panevėžio Apyl. Teismo nuo 1937.IV.1 d. (įs. 90).

4) Teismo kand. Juozui Holšauskiui pavesta eiti apyl. teisėjo pareigas prie Panevėžio Apyl. Teismo nuo 1937.IV.1 d. (įs. 91).

5) Teismo kand. Antanui Andriušaičiui pavesta eiti apyl. teisėjo pareigas prie Marijampolės Apyl. Teismo nuo 1937.IV.25 d. (įs. 96).

6) Teismo kand. Juozui Baltušiui pavesta eiti apyl. teisėjo pareigas prie Kauno Apyl. Teismo nuo 1937.V.1 d. (įs. 101).

7) Teismo kand. Juozui Motiejaičiui pavesta eiti apyl. teisėjo pareigas prie Kauno Apyl. Teismo nuo š. m. birželio 1 d. (įs. 141).

8) Radviliškio Apyl. Teisėjui pavesta atlikti notarams pavestąjį darbą, prisilaikant Notariato sutvarkymo įst. ir jo 13 priedo. (įs. 75).

9) Seirijų Apyl. Teisėjui pavesta atlikti notarams pavestąjį darbą, pirsilaikant Notariato sutvarkymo įst. ir jo 13 priedo (įs. 110).

Redaktorius JURGIS BYLA.